

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ
ΣΧΟΛΗ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ, ΑΝΘΡΩΠΙΣΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ ΚΑΙ ΤΕΧΝΩΝ
ΤΜΗΜΑ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗΣ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
«Επιστήμες της Αγωγής: Εκπαίδευση Ενηλίκων, Ειδική Αγωγή»
ΕΙΔΙΚΕΥΣΗ : ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ ΕΝΗΛΙΚΩΝ

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

Με τίτλο:

Η συνταγματική κατοχύρωση της Δια Βίου Μάθησης, της Επαγγελματικής Κατάρτισης και της Συμβουλευτικής Επαγγελματικού Προσανατολισμού στην Ελλάδα, το Εθνικό και το Ενωσιακό νομικό πλαίσιο.

The constitutional enshrining of Lifelong Learning, Vocational Training and Vocational Guidance Counseling in Greece, the National and EU legal framework

ΛΙΑΚΟΥΔΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ

AM 22039

ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ 2024

ΤΜΗΜΑ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗΣ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
«Επιστήμες της Αγωγής: Εκπαίδευση Ενηλίκων, Ειδική Αγωγή»
ΕΙΔΙΚΕΥΣΗ : ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ ΕΝΗΛΙΚΩΝ

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

Με τίτλο:

Η συνταγματική κατοχύρωση της Δια Βίου Μάθησης, της Επαγγελματικής Κατάρτισης και της Συμβουλευτικής Επαγγελματικού Προσανατολισμού στην Ελλάδα, το Εθνικό και το Ευρωπαϊκό νομικό πλαίσιο.

The constitutional enshrining of Lifelong Learning, Vocational Training and Vocational Guidance Counseling in Greece, the National and EU legal framework

ΛΙΑΚΟΥΔΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ

AM 22039

Εξεταστική Επιτροπή

ΝΕΟΦΩΤΙΣΤΟΣ ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ Εργαστηριακό Διδακτικό Προσωπικό, Επόπτης

ΒΑΛΚΑΝΟΣ ΕΥΘΥΜΙΟΣ Καθηγητής

ΚΑΡΑΤΣΙΩΡΗ ΜΑΡΙΑΝΘΗ Εργαστηριακό Διδακτικό Προσωπικό

Ο συγγραφέας βεβαιώνει ότι το περιεχόμενο του παρόντος έργου είναι αποτέλεσμα προσωπικής εργασίας και ότι έχει γίνει η κατάλληλη αναφορά στην εργασία τρίτων, όπου κάτι τέτοιο ήταν απαραίτητο, σύμφωνα με τους κανόνες της ακαδημαϊκής δεοντολογίας

Περιεχόμενα

Περίληψη.....	3
Abstract	4
1. Εισαγωγή.....	5
1.1 Μεθοδολογία.....	6
2. Ορισμοί και Εισαγωγικές έννοιες.....	7
2.1 Βασικοί Ορισμοί.....	7
2.1.1. Δια Βίου Μάθηση και Συνεχιζόμενη επαγγελματική κατάρτιση	7
2.1.2 Επαγγελματική Εκπαίδευση.....	10
2.1.3 Συμβουλευτική Επαγγελματικού Προσανατολισμού.....	11
2.2 Συνταγματισμός.....	13
2.2.1 Διαδικασία Συνταγματικής Αναθεώρησης.....	16
2.2.2 Οφέλη Συνταγματικής Κατοχύρωσης.....	19
2.3. Κοινωνική Κινητικότητα.....	21
2.3.1 Κοινωνική Κινητικότητα και Εκπαίδευση	22
3. Αντίκτυπος στην αγορά εργασίας	24
3.1 Αντίκτυπος της Δια Βίου Μάθησης	24
3.2 Αντίκτυπος της Επαγγελματικής Εκπαίδευσης.....	28
3.3 Αντίκτυπος της Συμβουλευτικής Επαγγελματικού προσανατολισμού	31
4. Η κατοχύρωση στην πράξη	33
4.1 Η συνταγματική πραγματικότητα στην Ελλάδα.....	33
4.1.1 Ιστορική Αναδρομή.....	33
4.1.2 Το άρθρο 5.....	36
4.1.3 Το άρθρο 16.....	39
4.1.4 Το άρθρο 22.....	41
4.2 Νομικό Πλαίσιο στην Ευρωπαϊκή Ένωση	45
4.3 Εφαρμοστικοί νόμοι και ενσωμάτωση του ενωσιακού νομικού πλαισίου.....	55
5. Πρακτικές άλλων χωρών.....	67
5.1 Το παράδειγμα της Σουηδίας	67
5.2 Το παράδειγμα των ΗΠΑ	70
5.3 Παραδείγματα άλλων χωρών	74
6. Δυνατότητες Κατοχύρωσης, Συμπεράσματα	78
6.1 Υπάρχει η ανάγκη της συνταγματικής κατοχύρωσης;	78
6.2 Υπάρχει ο χώρος;	80
6.3 Πως θα μπορούσε να κατοχυρωθεί συνταγματικά	81

7. Προτάσεις για περαιτέρω έρευνα.....	84
Βιβλιογραφία.....	85

Περίληψη

Η μελέτη αυτή ασχολείται με το θέμα της Συνταγματικής Κατοχύρωσης των θεσμών της Επαγγελματικής Εκπαίδευσης και Κατάρτισης καθώς και της Συμβουλευτικής Επαγγελματικού Προσανατολισμού στην Ελλάδα. Οι ερευνητικοί στόχοι της εργασίας είναι: να εξεταστεί εάν υπάρχει Συνταγματική Κατοχύρωση των υπό διερεύνηση θεσμών στο Ελληνικό Σύνταγμα, να διερευνηθεί εάν υπάρχει η δυνατότητα Συνταγματικής Κατοχύρωσης και σε τι θα ωφελούσε αυτή, να εξεταστούν οι κατευθυντήριες γραμμές της Ευρωπαϊκής Ένωσης και κατά πόσο αυτές έχουν ενσωματωθεί στο Ελληνικό Νομικό Πλαίσιο, να γίνει μία συγκριτική ανάλυση με την πραγματικότητα αναφορικά με τους εξεταζόμενους θεσμούς στη Σουηδία και στις Ηνωμένες Πολιτείες της Αμερικής, να αναζητηθούν καλές πρακτικές, σε σχέση με την κατοχύρωση των υπό διερεύνηση θεσμών στις χώρες αυτές, που θα μπορούσαν να εφαρμοστούν και στη χώρα μας και να γίνει μία πρόταση σχετικά με τη συνταγματική κατοχύρωση των υπό διερεύνηση θεσμών. Η μέθοδος που χρησιμοποιείται στη συγκεκριμένη εργασία είναι η βιβλιογραφική έρευνα μέσα από την οποία γίνεται προσπάθεια να δοθούν απαντήσεις στα ερωτήματα, στο κατά πόσο δηλαδή υπάρχει η Συνταγματική Κατοχύρωση και εάν θα μπορούσε να υπάρχει σε μεγαλύτερο βαθμό. Γίνεται μία εισαγωγή στις έννοιες και στους όρους που χρησιμοποιούνται και μελετάται ο αντίκτυπος που έχουν οι θεσμοί αυτοί στην ελληνική κοινωνία μέσα από διαθέσιμες έρευνες. Μελετώνται τα άρθρα 5, 16 και 22 του ελληνικού συντάγματος καθώς και το Ευρωπαϊκό πλαίσιο και κατά πόσο αυτό έχει ενσωματωθεί στην ελληνική έννομη τάξη. Τέλος γίνεται μία αναφορά σε πρακτικές άλλων χωρών και προτείνεται μια πρόταση που θα μπορούσε να αποτελέσει μήτρα κατοχύρωσης των θεσμών αυτών.

Λέξεις Κλειδιά: Συνταγματική Κατοχύρωση, Επαγγελματική Κατάρτιση, Επαγγελματική Εκπαίδευση, Συμβουλευτική Επαγγελματικού Προσανατολισμού

Abstract

This study examines the topic of Constitutional Enshrining of Vocational Education and Training and Career Counseling in Greece. The research objectives are: to investigate whether there is Constitutional Enshrining of the institutions under examination in the Greek Constitution, to explore the potential for Constitutional Enshrining and its benefits, to examine the guidelines of the European Union and whether they have been incorporated into the Greek Legal Framework, to conduct a comparative analysis with the reality of the institutions in Sweden and the United States of America, to identify best practices regarding the protection of these institutions in these countries that could be applied in our country, and to propose a solution regarding the constitutional protection of the institutions under investigation. The methodology used in this work is a literature review, aiming to provide answers to questions such as whether there is Constitutional Enshrining and if it could be further enhanced. An introduction to the concepts and terms used is provided, and the impact of these institutions on Greek society is studied through available research. Articles 5, 16, and 22 of the Greek Constitution are examined, as well as the European framework and its integration into Greek law. Finally, a reference is made to practices in other countries, and a proposal is suggested that could serve as a template for the protection of these institutions.

Key Words: Constitutional Enshrining, Vocational Education, Vocational Training, Career Counseling

1. Εισαγωγή

Η ανάγκη για τη συνταγματική κατοχύρωση όλων των δικαιωμάτων και των ελευθεριών των πολιτών γεννήθηκε μαζί με την ανάγκη για την ελευθερία αυτή καθ' αυτή μέσα στην αστική κοινωνία. Το δικαίωμα στην ελεύθερη ανάπτυξη της προσωπικότητας του ατόμου κατοχυρώνεται σε όλα τα ελληνικά συντάγματα από τα πρώτα του κύρια άρθρα. Η ανάπτυξη της προσωπικότητας μπορεί και να σημαίνει ανάπτυξη δεξιοτήτων στην αγορά εργασίας ενώ το ίδιο το κράτος υποχρεούται να μεριμνά για την ηθική και υλική εξύψωση των εργαζόμενων πολιτών.

Οι θεσμοί της Δια Βίου Μάθησης, της Επαγγελματικής Εκπαίδευσης και Κατάρτισης καθώς και της Συμβουλευτικής Επαγγελματικού Προσανατολισμού εισήλθαν στην ελληνική κοινωνία με την άνθιση της βιομηχανικής επανάστασης και κυρίως μετά τους μεγάλους πολέμους. Τις τελευταίες δεκαετίες διάφορες πολιτικές της Ευρωπαϊκής Ένωσης βάζουν στο επίκεντρο την ανάπτυξη του ανθρώπινου δυναμικού. Γεννάτε όμως το ερώτημα εάν το κράτος θα έπρεπε να ορίζει συνταγματικά τους θεσμούς αυτούς και κατά πόσο η συνταγματική κατοχύρωση τους θα συνέβαλε στην μακροχρόνια ανάπτυξη και εφαρμογή βέλτιστων πολιτικών πάνω στα θέματα της Κατάρτισης, της Συμβουλευτικής και της Επαγγελματικής Κατάρτισης.

Επίσης υπάρχει η ανάγκη μίας διερεύνησης της υφιστάμενης κατάστασης σε άλλες χώρες με ανεπτυγμένους τους θεσμούς αυτούς και κατά πόσο κάτι τέτοιο έχει ενσωματωθεί στο συνταγματικό τους δίκαιο. Τέλος η Ελλάδα ως μέλος της Ευρωπαϊκής Ένωσης οφείλει να ακολουθεί και ενσωματώνει το ενωσιακό δίκαιο στο εθνικό αλλά και να λειτουργεί προς την κατεύθυνση των στόχων που ορίζονται από την ΕΕ αναφορικά με τους θεσμούς αυτούς. Κατά πόσο συμβαίνει όμως κάτι τέτοιο είναι κάτι που χρήζει ανάλυσης.

Οι ερευνητικοί στόχοι της εργασίας είναι:

- Να εξεταστεί εάν υπάρχει Συνταγματική Κατοχύρωση των υπό διερεύνηση θεσμών στο Ελληνικό Σύνταγμα
- Να διερευνηθεί εάν υπάρχει η δυνατότητα Συνταγματικής Κατοχύρωσης και σε τι θα ωφελούσε αυτή
- Να εξεταστούν οι κατευθυντήριες γραμμές της Ευρωπαϊκής Ένωσης και κατά πόσο αυτές έχουν ενσωματωθεί στο Ελληνικό Νομικό Πλαίσιο
- Να γίνει μία συγκριτική ανάλυση με την πραγματικότητα αναφορικά με τους εξεταζόμενους θεσμούς στην Σουηδία και στις Ηνωμένες Πολιτείες της Αμερικής
- Να γίνει μία συγκριτική ανάλυση με την πραγματικότητα αναφορικά με τους εξεταζόμενους θεσμούς στην Σουηδία και στις Ηνωμένες Πολιτείες της Αμερικής

1.1 Μεθοδολογία

Στην παρούσα μελέτη χρησιμοποιήθηκε η μέθοδος της βιβλιογραφικής έρευνας. Αρχικά έγινε η συλλογή και η επιλογή της υπάρχουσας βιβλιογραφίας σχετικά με το θέμα της μελέτης. Οι πρωτογενείς βιβλιογραφικές πηγές αφορούν σε θέματα συνταγματικού δικαίου, σε κοινωνιολογικές αναλύσεις σχετικά με την επαγγελματική εκπαίδευση και κατάρτιση στην Ελλάδα, στην Ευρωπαϊκή Ένωση καθώς και σε άλλες χώρες και τέλος στο ισχύον κανονιστικό πλαίσιο, δηλαδή σε σχετικούς εθνικούς νόμους αλλά και κανονισμούς, αποφάσεις και οδηγίες της ΕΕ. Επίσης επιλέχθηκαν ως δευτερογενείς πηγές με βάση κριτήρια όπως η συνάφεια, η ποιότητα και η αξιοπιστία έρευνες, μελέτες και άρθρα σχετικές με το θέμα της έρευνας από την ελληνική και τη διεθνή βιβλιογραφία. Κατόπιν έγινε η ανάλυση και η σύνοψη του περιεχομένου των επιλεγμένων μελετών με σκοπό την ανάδειξη κύριων θεμάτων, προσεγγίσεων και ευρημάτων. Τέλος παρουσιάζονται τα συμπεράσματα της έρευνας αυτής καθώς και μία πρόταση.

2. Ορισμοί και Εισαγωγικές έννοιες

2.1 Βασικοί Ορισμοί

Στο κεφάλαιο αυτό θα γίνει μία εισαγωγή στους βασικούς ορισμούς κάποιων εννοιών οι οποίες χρησιμοποιηθούν εκτενώς στην έρευνα αυτή. Επίσης θα γίνει μία εισαγωγική προσέγγιση στις έννοιες της δια βίου μάθησης και της συνεχιζόμενης επαγγελματικής κατάρτισης, με τις όποιες διαφορές μπορεί να έχουν οι δύο αυτές έννοιες, καθώς και θα αναλυθεί η έννοια της επαγγελματικής εκπαίδευσης και της συμβουλευτικής επαγγελματικού προσανατολισμού. Οι έννοιες αυτές θα αναλυθούν στην έκταση και στον αντίκτυπο που έχουν τόσο στην Ελλάδα όσο και διεθνώς.

2.1.1. Δια Βίου Μάθηση και Συνεχιζόμενη επαγγελματική κατάρτιση

Η Δια Βίου Μάθηση και η Συνεχιζόμενη Επαγγελματική Κατάρτιση αποτελούν δύο έννοιες πολύ σημαντικές τόσο όσον αφορά την επαγγελματική σταδιοδρομία του ατόμου αλλά και όσον αφορά την προσωπική του εξέλιξη ως μέλος της κοινωνίας. Αμφότερες οι έννοιες προβάλλουν τη σημασία της μάθησης και της προσωπικής ανάπτυξης ως αναγκαία μέσα για την προσαρμογή αλλά και την ανέλιξη σε μία συνεχώς και ταχέως μεταβαλλόμενη αγορά εργασίας αλλά και στην κοινωνία.

Η Δια Βίου Μάθηση ως έννοια δίνει έμφαση στη διάρκεια και στο χρονικό πλαίσιο που λαμβάνει χώρα αλλά και στη σημασία της μάθησης ως μέσο απόκτησης γνώσεων και δεξιοτήτων. Χρονικά δεν περιορίζεται αλλά αναφέρεται σε όλη τη διάρκεια της ζωής ενός ανθρώπου, αφορά όλες τις ηλικίες και όλα τα στάδια της ζωής. Επίσης αναφέρεται στη μάθηση ως το κατάλληλο μέσο για την απόκτηση γνώσεων και δεξιοτήτων είτε αυτό αφορά την προσωπική εξέλιξη είτε ακόμα την επαγγελματική ανάπτυξη, ενώ μπορεί ακόμα να αναφέρεται στην αναβάθμιση των δεξιοτήτων

(upskilling) και στην επανακατάρτισή των ατόμων (reskilling) μέσα σε ένα δια βίου πλαίσιο. Βάσει του ν.3879/2010, περί Ανάπτυξης της Δια Βίου Μάθησης και σύμφωνα με το Άρθρο 2, ως Δια Βίου Μάθηση ορίζονται όλες οι μορφές μαθησιακών δραστηριοτήτων σε όλη τη διάρκεια της ζωής ενός ανθρώπου και αποσκοπούν στην απόκτηση και στην ανάπτυξη γνώσεων και δεξιοτήτων, συμβάλλουν στη διαμόρφωση της προσωπικότητας καθώς και στην επαγγελματική εξέλιξη του ατόμου. Σε αυτή περιλαμβάνονται όλα τα είδη εκπαίδευσης και μάθησης με βάση την τυπολογία των Coombs και Ahmed (1974), η τυπική και η μη τυπική εκπαίδευση και η άτυπη μάθηση. Ως τυπική εκπαίδευση ορίζεται η εκπαίδευση που παρέχεται μέσα στο τυπικό εκπαιδευτικό σύστημα ενώ ως μη τυπική η εκπαίδευση που παρέχεται σε ένα οργανωμένο πλαίσιο εκτός του τυπικού συστήματος. Ως άτυπη μάθηση ορίζονται όλες οι υπόλοιπες μαθησιακές δραστηριότητες στη διάρκεια της ζωής ενός ατόμου που μπορεί να αφορούν την αυτομόρφωση αλλά και τις γνώσεις και δεξιότητες που αποκτώνται από την επαγγελματική εμπειρία του ατόμου (Καραλής & Λιντζέρης, 2022).

Η Συνεχιζόμενη Επαγγελματική Κατάρτιση (ΣΕΚ) αναφέρεται στην αναβάθμιση και στην εξέλιξη (upskilling, reskilling) των γνώσεων και των δεξιοτήτων που χρειάζονται για την εκτέλεση ενός επαγγέλματος. Στόχος της συνεχιζόμενης επαγγελματικής κατάρτισης είναι οι εργαζόμενοι να παραμένουν ενημερωμένοι και ανταγωνιστικοί στην αγορά εργασίας. Η ΣΕΚ αποβλέπει εκτός από τους εργαζόμενους και σε ανέργους που θέλουν να μουν ή να επανέλθουν στην αγορά εργασίας εφοδιασμένοι με τις απαραίτητες γνώσεις και δεξιότητες. Η ΣΕΚ εφαρμόζει όλες τις εκπαιδευτικές πρακτικές και μεθόδους για όλο το φάσμα των επιστημονικών, τεχνικών, επαγγελματικών και πρακτικών γνώσεων καθώς και τις αντίστοιχες δεξιότητες όλων των γνωστικών περιοχών που αποσκοπούν στην ανάπτυξη και διαχείριση του ανθρώπινου δυναμικού. Επίσης περιλαμβάνει, όπως και η δια βίου μάθηση, κάθε είδος

δραστηριότητες τυπικής, μη τυπικής και άτυπης μάθησης και εκπαίδευσης μέσα από τις οποίες οι εργαζόμενοι αποκτούν τις απαραίτητες για την εργασία τους γνώσεις και δεξιότητες (Καραλής & Λιντζέρης, 2022). Σύμφωνα με το CEDEFOP (2014) η επαγγελματική κατάρτιση ορίζεται ως η κατάρτιση που έχει ως στόχο να παρέχει σε νέους και ενήλικες τις γνώσεις, τις δεξιότητες και τις ικανότητες που απαιτούνται σε συγκεκριμένα επαγγέλματα ή στην ευρύτερη αγορά εργασίας. Μπορεί να παρέχεται σε τυπικό και μη τυπικό πλαίσιο, σε όλα τα επίπεδα του Ευρωπαϊκού Πλαισίου Επαγγελματικών Προσόντων (ΕΠΕΠ), συμπεριλαμβανομένου του τριτοβάθμιου επιπέδου, κατά περίπτωση.

Όσον αφορά τις διακριτές διαφορές που έχουν μεταξύ τους οι δύο κατά τα άλλα στενά συνδεδεμένες έννοιες θα μπορούσαν να εντοπιστούν στην κατεύθυνση, το χρονικό πλαίσιο και το πεδίο εφαρμογής. Αναφορικά με την κατεύθυνση η δια βίου είναι μία ευρύτερη έννοια που περιλαμβάνει την προσωπική ανάπτυξη του ατόμου όχι μόνο στο επαγγελματικό πεδίο σε αντίθεση με τη ΣΕΚ που εστιάζει περισσότερο στις γνώσεις και δεξιότητες που συνδέονται άμεσα με την επαγγελματική δραστηριότητα. Σε σχέση με το χρονικό πλαίσιο, παρότι αμφότερες οι έννοιες αναφέρονται σε όλα τα στάδια της ζωής του ανθρώπου, η ΣΕΚ εστιάζει περισσότερο σε εκείνες τις περιόδους κατά τις οποίες ο εργαζόμενος ή ο άνεργος μπαίνει στη διαδικασία να αποκτήσει νέες ή να επικαιροποιήσει τις ήδη υπάρχουσες γνώσεις και δεξιότητες. Τέλος σε σχέση με το πεδίο εφαρμογής, ενώ η δια βίου μάθησης περιλαμβάνει όλες τις εκπαιδευτικές δραστηριότητες στις οποίες λαμβάνει μέρος το άτομο η ΣΕΚ επικεντρώνεται περισσότερο στις δραστηριότητες με τις οποίες λαμβάνεται πιο εξειδικευμένη γνώση εφαρμόσιμη στον εργασιακό χώρο.

2.1.2 Επαγγελματική Εκπαίδευση

Με τον όρο Επαγγελματική Εκπαίδευση κάνουμε έναν διαχωρισμό από την Επαγγελματική Κατάρτιση καθώς η Επαγγελματική Εκπαίδευση αποτελεί τμήμα του εκπαιδευτικού συστήματος που παρέχει στους μαθητές και σπουδαστές τις απαραίτητες γνώσεις, δεξιότητες και ικανότητες που χρειάζονται για την άσκηση συγκεκριμένων επαγγελμάτων. Επίσης παρέχει και αναγνωρισμένα πιστοποιητικά και τίτλους σπουδών στους αποφοίτους που χρησιμοποιούνται ως τυπικά προσόντα στην άσκηση των επαγγελμάτων στα οποία έχουν εκπαιδευτεί. Η επαγγελματική εκπαίδευση μπορεί να πραγματοποιηθεί σε διάφορα επίπεδα, από την τεχνική δευτεροβάθμια εκπαίδευση έως προγράμματα επαγγελματικής κατάρτισης σε πανεπιστήμια και ειδικά εκπαιδευτικά ιδρύματα όπως Ινστιτούτα Επαγγελματικής Κατάρτισης, Τεχνικές Σχολές και άλλα. Σύμφωνα με την UNESCO (1998) η επαγγελματική εκπαίδευση αναφέρεται στην εκπαιδευτική διαδικασία η οποία παράλληλα με τη γενική εκπαίδευση ασχολείται με τις νέες τεχνολογίες και την απόκτηση γνώσεων και δεξιοτήτων σχετικά με διάφορους τομείς της οικονομικής ζωής.

Μία εναλλακτική εκπαιδευτική μέθοδος στην επαγγελματική εκπαίδευση είναι ο θεσμός της μαθητείας ο οποίος, σύμφωνα με το Υπουργείο Παιδείας, Θρησκευμάτων και Αθλητισμού, αναφέρεται στο εκπαιδευτικό σύστημα κατά το οποίο ο μαθησιακός χρόνος εναλλάσσεται μεταξύ χώρου εργασίας και εκπαιδευτικής δομής.

Παραδείγματα ιδρυμάτων επαγγελματικής εκπαίδευσης στη δευτεροβάθμια εκπαίδευση αποτελούν τα Τεχνικά Επαγγελματικά Λύκεια (ΤΕΛ) με τριετή διάρκεια σπουδών και τις Τεχνικές Επαγγελματικές Σχολές (ΤΕΣ) με διετή διάρκεια σπουδών που θεσπίστηκαν με το 1977 από τον Υπουργό Παιδείας Γεώργιο Ράλλη και καταργήθηκαν το 1999 από τη μεταρρύθμιση του Υπουργού Παιδείας Γεράσιμου Αρσένη και αντικαταστάθηκαν από τα Τεχνικά Επαγγελματικά Εκπαιδευτήρια (ΤΕΕ)

1ου και 2ου Κύκλου. Το 2006 με τη μεταρρύθμιση της Υπουργού Παιδείας Μαρίας Γκιαννάκου Κουτσίκου καταργήθηκαν τα ΤΕΕ και ιδρύθηκαν τα Επαγγελματικά Λύκεια (ΕΠΑΛ) και οι Επαγγελματικές Σχολές (ΕΠΑΣ) με τις τελευταίες να καταργούνται με τη μεταρρύθμιση του 2013 (Πάγκαλος, 2017).

Στη λεγόμενη και ως μεταδευτεροβάθμια εκπαίδευση συναντάμε τις Επαγγελματικές Σχολές Μαθητείας της Δημόσιας Υπηρεσίας Απασχόλησης (Δ.ΥΠ.Α.) η οποία διατηρεί 50 ΕΠΑΣ σε όλη την Ελλάδα. Προϋπόθεση συμμετοχής στις Σχολές Μαθητείας είναι οι υποψήφιοι να ανήκουν στην ηλικιακή ομάδα 15-29 (να έχουν δηλαδή δικαίωμα να εργαστούν) και να έχουν ολοκληρώσει την υποχρεωτική εκπαίδευση (Γυμνάσιο) (Πάγκαλος, 2017). Επίσης υπάρχουν και τα Ινστιτούτα Επαγγελματικής Κατάρτισης για τη συμμετοχή στα οποία απαιτείται η ολοκλήρωση της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης. Τα ΙΕΚ αποδίδουν τίτλους επαγγελματικής εκπαίδευσης επιπέδου 5 αναγνωρισμένους από τον Εθνικό Οργανισμό Πιστοποίησης Προσόντων και Επαγγελματικού Προσανατολισμού (ΕΟΠΠΕΠ).

2.1.3 Συμβουλευτική Επαγγελματικού Προσανατολισμού

Σύμφωνα με τον ΕΟΠΠΕΠ η Συμβουλευτική Επαγγελματικού Προσανατολισμού (ΣυΕΠ) ή αλλιώς Συμβουλευτική Σταδιοδρομίας είναι η συστηματική βοήθεια και υποστήριξη που παρέχεται από εξειδικευμένα στελέχη και επιστήμονες. Σκοπός της ΣυΕΠ είναι να συνειδητοποιήσει το άτομο, σε οποιαδήποτε στιγμή της ζωής του, τις γνώσεις δεξιότητες, ικανότητες και ενδιαφέροντα, καθώς και τις αξίες τις οποίες κατέχει έτσι ώστε να λάβει τις ορθότερες αποφάσεις σχετικά με την εκπαίδευση και τη σταδιοδρομία του. Επίσης η ΣυΕΠ συμβάλλει στην ικανότητα του ανθρώπου να διατηρεί την ισορροπία ανάμεσα στην προσωπική και την επαγγελματική

του ζώη. Ωφελούμενοι από τις υπηρεσίες ΣυΕΠ είναι μαθητές, σπουδαστές, φοιτητές, εργαζόμενοι, άνεργοι, γονείς αλλά και μέλη ευπαθών κοινωνικών ομάδων.

Σύμφωνα με το περίγραμμα του επαγγέλματος του συμβούλου ΣυΕΠ, ο Σύμβουλος Σταδιοδρομίας και Επαγγελματικού Προσανατολισμού σχεδιάζει, οργανώνει, προετοιμάζει και υλοποιεί δράσεις συμβουλευτικής με βάση τις θεωρίες της συμβουλευτικής και της επαγγελματικής ανάπτυξης του ατόμου, τις εκπαιδευτικές πολιτικές, το κοινωνικοοικονομικό πλαίσιο αλλά και τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά της ομάδας στόχου. Επίσης σημαντικό μέρος του έργου του αποτελεί η αξιολόγηση και η ανατροφοδότηση της επαγγελματικής του πρακτικής ενώ το φάσμα των δράσεων θα πρέπει να εστιάζει σε δύο τομείς της ζωής του ατόμου, στην εκπαίδευση/κατάρτιση και στην απασχόληση ΕΟΠΠΕΠ (2015). Η ΣυΕΠ μπορεί να παρέχεται από εκπαιδευτικούς, συμβούλους σταδιοδρομίας, και ψυχολόγους ειδικούς στον τομέα του επαγγελματικού προσανατολισμού. Στην Ελλάδα ο ΕΟΠΠΠΕΠ έχει ορίσει το πλαίσιο μέσα από το οποίο κανείς μπορεί να εισαχθεί στο μητρώο συμβούλων έτσι ώστε να μπορεί νόμιμα να ασκεί το επάγγελμα του Συμβούλου Σταδιοδρομίας/ Επαγγελματικού Προσανατολισμού.

Οι ταχύτερες αλλαγές που παρατηρούνται σε παγκόσμιο επίπεδο στον εργασιακό χώρο σε συνδυασμό με τις ολοένα και πιο συχνές περιβαλλοντικές και όχι μόνο καταστροφές που πλήττουν τον πλανήτη, δικαιολογημένα προκαλούν αυξανόμενο άγχος στους εργαζόμενους και τους επαγγελματίες κάθε κλάδου, καθιστώντας το, έτσι και αλλιώς, αβέβαιο μέλλον ακόμα πιο αμφίβολο (Akhter et al., 2021). Παρατηρείται μια νέα, αναδυόμενη τάση στον επαγγελματικό στίβο, όπου πλέον η αυστηρή, μονόπλευρη και μακρόχρονη εξειδίκευση σε μια και μόνο εργασιακή θέση αποτελεί απαρχαιωμένη πρακτική, με τη θέση της να παίρνει η δεξιότητα της προσαρμοστικότητας καθώς το εργαζόμενο άτομο θα κληθεί να αναλάβει πολλές και διαφορετικές δουλειές, τις οποίες αναμένεται να αλλάζει σε τακτά και σχετικά σύντομα

χρονικά διαστήματα (Taylor, 2019). Επομένως, φαντάζει απόλυτα φυσιολογική και επιβεβλημένη η αναβάθμιση του ρόλου της ΣυΕΠ, προκειμένου να σταθεί ικανή να ανταπεξέλθει στις αυξανόμενες απαιτήσεις του 21ου αιώνα και του σκληρού ανταγωνισμού που χαρακτηρίζει την παγκοσμιοποιημένη αγορά εργασίας. Όπως επισημαίνουν χαρακτηριστικά και οι Σιδηροπούλου-Δημάκου, Αργυροπούλου και Παυλόπουλος (2008), η εξέλιξη αυτή είναι κάτι που απασχολεί ιδιαίτερος την Ευρωπαϊκή Ένωση αλλά και σχεδόν σύσσωμο τον αναπτυσσόμενο Δυτικό Κόσμο, με την πλειοψηφία των κρατών αυτών να αναγνωρίζουν την ανάγκη για βελτίωση της οργάνωσης στον εργασιακό στίβο. Επιπλέον, η αναγκαία πια, και άκρως δημοκρατική και ανθρωπιστική, υιοθέτηση της άποψης περί αδιαπραγμάτευτης αποδοχής της διαφορετικότητας, σε συνδυασμό με τη σταδιακή συνειδητοποίηση του φύλου ως κοινωνικό κατασκεύασμα, έχουν επιφέρει ρηξικέλευθες αλλαγές στην παγκόσμια κοινότητα και στον τρόπο που αντιλαμβανόμαστε τον εαυτό μας αλλά και τους γύρω μας, καθιστώντας έτσι τον ρόλο της ΣυΕΠ ακόμα πιο σύνθετο και κομβικό για την προσωπική εξέλιξη του κάθε ανθρώπου (Kinkar et al., 2019).

2.2 Συνταγματισμός

Σε αυτό το κεφάλαιο θα γίνει μία προσπάθεια να μελετηθεί η σχολή σκέψης του Συνταγματισμού. Στην προσπάθεια να δοθεί ένας ορισμός στην έννοια του Συνταγματισμού συναντά κανείς δύο επιλογές που διαφέρουν μεταξύ τους ως προς την πολιτική και πολιτειακή προσέγγιση της έννοιας. Ένας ορισμός κατά τον Χρυσόγονο αναφέρει:

Ως συνταγματισμό, με τη στενή έννοια του όρου αυτού, μπορούμε να εννοήσουμε το ιστορικό κίνημα που διεκδίκησε τη θέσπιση τυπικού

Συντάγματος, από τα τέλη του 18ου αιώνα, στο μεγαλύτερο μέρος της υφηλίου.

Με μια ευρύτερη έννοια πάντως γίνεται λόγος για συνταγματισμό, προκειμένου να υποδηλωθεί γενικότερα η απαίτηση για επιβολή νομικών περιορισμών στην κρατική εξουσία από την αρχαιότητα ως σήμερα. (Χρυσόγονος, 2016)

Προφανώς το πρώτο σκέλος του ορισμού του Χρυσόγονου αφορά την επίλυση του πολιτειακού ζητήματος και της διεκδίκησης ενός τυπικού συντάγματος ή αλλιώς το συμβάν της μετάβασης από ένα για παράδειγμα μοναρχικό καθεστώς σε μία συνταγματικά κατοχυρωμένη δημοκρατία. Το δεύτερο σκέλος του ορισμού, στο οποίο μάλιστα ο Χρυσόγονος προσδίδει το χαρακτηριστικό της ευρύτητας, αφορά στην απαίτηση για επιβολή νομικών περιορισμών στην κρατική εξουσία, ορισμός ο οποίος ταιριάζει περισσότερο στην έρευνα μας.

Το φαινόμενο του συνταγματισμού ως κίνημα εμφανίζεται στην εποχή της νεωτερικότητας, και όχι προγενέστερα, εντός του πλαισίου έθνος-κράτος, ωθήθηκε περισσότερο από την αστική επανάσταση και το κίνημα του Διαφωτισμού ενώ σημαντικό ρόλο έπαιξε και η ανάπτυξη της τυπογραφίας (Παπαδοπούλου, 2015). Όλα τα παραπάνω βέβαια ορίζονται στη βάση της βιομηχανικής επανάστασης που χρονικά ορίζεται από τα τέλη του 18ου αιώνα μέχρι τα μέσα του 19ου αιώνα καθώς δεν αποτελεί ένα μεμονωμένο συμβάν αλλά ένα σύνθετο σύστημα ακραίων μεταβολών και ανακατατάξεων.

Στην έρευνα μας ταιριάζει το δεύτερο σκέλος του ορισμού του Συνταγματισμού κατά τον Χρυσόγονο παρότι δεν θα μελετήσουμε περιορισμούς της κρατικής εξουσίας αλλά θα αναφερθούμε στη διεκδίκηση θετικών δικαιωμάτων. Ως θετικά δικαιώματα ορίζονται τα δικαιώματα που καθιερώνουν υποχρεώσεις του κράτους για παρέμβαση με θετικές ενέργειες (status positivus) και παροχή αγαθών ή υπηρεσιών, χωρίς όμως αυτό να συνοδεύεται κατ' ανάγκην από αντίστοιχες αξιώσεις συγκεκριμένων δικαιούχων κατά του κράτους (Χρυσόγονος, 2006).

Στην παρούσα εργασία τοποθετούμε λοιπόν την ανάγκη κατοχύρωσης, που μπορεί να οδηγήσει και σε διεκδίκηση αυτής, της επαγγελματικής εκπαίδευσης και κατάρτισης καθώς και της συμβουλευτικής επαγγελματικού προσανατολισμού μέσα στο ευρύτερο πλαίσιο σκέψης του συνταγματισμού καθώς και στο πιο συγκεκριμένο του κοινωνικού συνταγματισμού, αντικατοπτρίζοντας την απαίτηση για μία κοινωνική παροχή από το κράτος (Μανιτάκης, 2014).

Μετά την εμφάνιση της εργατικής τάξης στα τέλη του 19ου αιώνα δημιουργήθηκε ένα συλλογικό υποκείμενο που ζητά μεγαλύτερη συμμετοχή στην εξουσία. Μέσα στην καπιταλιστική κοινωνία το αστικό κράτος πλέον τείνει να καταργήσει τη νομική κατοχύρωση των κοινωνικών τάξεων και των προνομίων που τις διέπουν ενώ ταυτόχρονα η εργατική τάξη μέσα από αγωνιστικές διεκδικήσεις απαιτεί να έχουν τα μέλη της τη δυνατότητα της ανοδικής κοινωνικής κινητικότητας (Παπαδοπούλου, 2015).

Σύμφωνα με τον Τσάτσο (1988) «Τα θεμελιώδη δικαιώματα, όπως τα αναγνωρίζει και τα θεσπίζει η έννομη τάξη και κατά κύριο λόγο το Σύνταγμα, δεν είναι μόνο διακηρύξεις αρχών. Πέρα από τον ιδεολογικό και διακηρυκτικό τους χαρακτήρα αποτελούν νομικούς κανόνες που δημιουργούν δικαιώματα και αντίστοιχες υποχρεώσεις». Στην περίπτωση της επαγγελματικής κατάρτισης, η συνταγματική κατοχύρωση θα οδηγούσε πέρα από την ιδεολογική ομολογία του κράτους, στην ενεργή στήριξη της επαγγελματικής κατάρτισης και δια βίου εκπαίδευσης ως μέσο κοινωνικής κινητικότητας, ενώ παράλληλα θα δημιουργούσε και την αντίστοιχη υποχρέωση προς το κράτος έτσι ώστε να μεριμνά προς την κατεύθυνση της υλοποίησης της δέσμευσης αυτής προς τους πολίτες του κράτους. Επιπλέον θα κατοχύρωνε το θετικό δικαίωμα του πολίτη να μπορεί να συμμετέχει στις δράσεις επαγγελματικής κατάρτισης. Το γεγονός ότι τα θεμελιώδη δικαιώματα αποτελούν νομικούς κανόνες του κράτους ενισχύεται και από το γεγονός ότι το Σύνταγμα είναι ο θεμελιώδης και

υπέρτατος νόμος (Lex Suprema) και ως συνέπεια οι εφαρμοστικοί αυτού νόμοι αλλά και όλοι οι κανόνες του κοινού δικαίου θα πρέπει να ελέγχονται ως προς την συνταγματικότητα τους (Φούρκας, 2014).

Τα κοινωνικά δικαιώματα λοιπόν εκτός της διακηρυκτικής τους ιδιότητας και της ανάδειξης της πολιτικής ταυτότητας του συνταγματικού κράτους, καθώς και της κατοχύρωσης των ελευθεριών των πολιτών σε διάφορα θέματα, υποχρεώνουν το κράτος να παρέχει στους πολίτες κάποια κοινωνικά αγαθά. Αυτό μπορεί να επιτευχθεί μέσα από δημόσιες υπηρεσίες, κοινωνικούς θεσμούς και γενικότερα δημόσια συστήματα με σκοπό τη διασφάλιση κάποιων κοινωνικών υπηρεσιών προς τους πολίτες και κυρίως την καθολικότητα πρόσβασης στις υπηρεσίες αυτές, οδηγώντας μέσα από την αναδιανομή οικονομικών πόρων εντός της οικονομικής επικράτειας στην επίτευξη στην κοινωνικής αλληλεγγύης (Ακρίτας, 2019).

Στην Ελλάδα ο Συνταγματισμός γεννάται μαζί με την Ελληνική Επανάσταση, επηρεασμένος αρκετά από τα υπάρχοντα γαλλικά και αμερικανικά συντάγματα και το γενικότερο διεθνές πλαίσιο της εποχής. Κατά την Μεταπολίτευση βέβαια ο ελληνικός συνταγματισμός απέκτησε την ολοκληρωμένη του μορφή φέρνοντας στη σύγχρονη κοινωνικοοικονομική πραγματικότητα τις διακηρύξεις και τις ιδέες που διαπνέουν όλα τα επαναστατικά συντάγματα ενώ το ίδιο το Σύνταγμα επέδειξε ιδιαίτερα σημαντικά στοιχεία προσαρμοστικότητας (Μανιτάκης, 2020).

2.2.1 Διαδικασία Συνταγματικής Αναθεώρησης

Η διαδικασία της Συνταγματικής αναθεώρησης στην Ελλάδα καθορίζεται από το Σύνταγμα της Ελληνικής Δημοκρατίας και πιο συγκεκριμένα από τα άρθρα 110 έως και 115. Επίσης το ίδιο το Σύνταγμα απαγορεύει την αναθεώρηση κάποιων συγκεκριμένων διατάξεων οι οποίες καθορίζουν τη βάση και τη μορφή του

πολιτεύματος καθώς και των άρθρων 2 παράγραφος 1, 4 παράγραφοι 1, 4 και 7, 5 παράγραφοι 1 και 3, 13 παράγραφος 1 και 26. Στην παράγραφο αυτή θα περιγραφεί επιγραμματικά η διαδικασία της Συνταγματικής αναθεώρησης ενώ θα γίνει και μία σύντομη ιστορική αναδρομή στις Συνταγματικές αναθεωρήσεις που έλαβαν χώρα στην κοινοβουλευτική ιστορία της Ελλάδας μετά το 1974 και κατά τη μεταπολίτευση.

Η διαδικασία της Συνταγματικής αναθεώρησης, όπως αυτή ορίζεται από το άρθρο 110 του ίδιου του Συντάγματος, χωρίζεται σε δύο κύρια στάδια, το στάδιο της πρότασης και το στάδιο της αναθεώρησης. Για να ξεκινήσει η διαδικασία της Συνταγματικής Αναθεώρησης απαιτείται να γίνει πρόταση που να περιγράφει την ανάγκη της αναθεώρησης από τουλάχιστον πενήντα βουλευτές. Κατόπιν πραγματοποιείται ψηφοφορία όπου απαιτείται πλειοψηφία των τριών πέμπτων της ολομέλειας για να παρθεί η απόφαση. Εάν χρειαστεί και δεύτερη ψηφοφορία αυτή θα πρέπει να πραγματοποιηθεί με την πάροδο ενός μηνός ενώ απαιτείται το ίδιο ποσοστό πλειοψηφίας. Με την απόφαση αυτή καθορίζονται και τα άρθρα τα οποία θα τεθούν προς αναθεώρηση στην επόμενη Βουλή. Ωστόσο στην πρώτη αυτή φάση της συνταγματικής αναθεώρησης, δεν αποτελεί προϋπόθεση η πλειοψηφία των 180 να έχει καταλήξει στο οριστικό περιεχόμενο των νέων διατάξεων.

Εάν η παρούσα Βουλή αποφασίσει με πλειοψηφία τριών πέμπτων της ολομέλειας τότε υποχρεώνει την επόμενη Βουλή, που πλέον καλείται αναθεωρητική, να αλλάξει τα συγκεκριμένα άρθρα του Συντάγματος χωρίς η αναθεωρητική Βουλή να έχει δικαίωμα να προσθέσει επιπλέον υπό αναθεώρηση διατάξεις. Εάν ωστόσο η παρούσα Βουλή αποφασίσει με την απόλυτη πλειοψηφία τότε δεν δεσμεύει την επόμενη Βουλή η οποία μπορεί να αποφασίσει ως προς τα αναθεώρηση άρθρα στην πρώτη της συνεδρίαση (Σύνταγμα της Ελλάδας, 2019).

Εδώ θα πρέπει να τονιστεί ότι ο συντάκτης του Συντάγματος έχει προνοήσει έτσι ώστε για την αναθεώρηση του να απαιτείται η μεσολάβηση βουλευτικών εκλογών

όπου προφανώς κύριο διακύβευμα θα αποτελέσει η συνταγματική αναθεώρηση, έτσι ώστε οι πολίτες του κράτους εκτός του ότι θα είναι ενήμεροι για την αναθεωρητική διαδικασία, θα συμβάλουν με την ψήφο τους στην πολιτική επικύρωση της διαδικασίας. Το ισχύον σύστημα αναθεώρησης του Συντάγματος προβλέπει τις πλέον ανελαστικές εγγυήσεις σε σύγκριση με όλα τα Συντάγματα των χωρών της ευρωπαϊκής ηπείρου, ως αντίβαρο έναντι του ελλείμματος θεσμικής εμπιστοσύνης και των ιδιοτυπιών της πολιτικής μας κουλτούρας, λαμβανομένης υπόψη και της ιστορικής διαδρομής του ελληνικού συνταγματισμού (Κοντιάδης, 2019).

Στο δεύτερο σκέλος της διαδικασίας η νέα Βουλή αποφασίζει για το τελικό περιεχόμενο των υπό αναθεώρηση διατάξεων με την απόλυτη πλειοψηφία της ολομέλειας εφόσον η ανάγκη για αναθεώρηση έχει αποφασιστεί με ενισχυμένη πλειοψηφία ενώ αποφασίζει με ενισχυμένη πλειοψηφία για τις διατάξεις όπου η απόφαση για την αναθεώρηση τους πάρθηκε με απόλυτη πλειοψηφία. Τέλος, διαδοχικές συνταγματικές αναθεωρήσεις θα πρέπει να πραγματοποιούνται με το πέρας τουλάχιστον πέντε ετών (Σύνταγμα της Ελλάδας, 2019).

Η Συνταγματική ιστορία της Ελληνικής Δημοκρατίας μετά το 1974 διέπεται από το Σύνταγμα του 1975, καθώς η Κυβέρνηση Εθνικής Ενότητας τον Ιούλιο του 1974 παρότι επανέφερε σε ισχύ το Σύνταγμα του 1952 αναθεώρησε το τελευταίο ως προς τις διατάξεις που αφορούσαν το βασιλέα και τη μορφή του πολιτεύματος. Με το Σύνταγμα του 1975 λοιπόν η Ελλάδα καθιερώνει στην πολιτική της πραγματικότητα την προεδρευόμενη κοινοβουλευτική δημοκρατία ως το ισχύον πολίτευμα του κράτους. Υπάρχει ένας ανοιχτός διάλογος στο κατά πόσο το Σύνταγμα του 1975 αποτελεί αναθεώρηση του Συντάγματος του 1952 ή προέκυψε μέσα από συντακτική διαδικασία, καθώς παρότι η αλλαγή στη μορφή του πολιτεύματος επικυρώθηκε εκτός από τις βουλευτικές εκλογές του Νοεμβρίου του 1974 και από το δημοψήφισμα του

Δεκεμβρίου του ίδιου έτους, δεν παύει να είναι μία σημαντική αλλαγή σε ένα Συνταγματικό κείμενο αν όχι η σημαντικότερη (Κασιμάτης, 2010).

Στο υπάρχον Σύνταγμα έχουν πραγματοποιηθεί τέσσερις αναθεωρήσεις και συγκεκριμένα το 1986, το 2001, το 2008 και η τελευταία το 2019. Από αυτές κάποιες ήταν ιδιαίτερα σημαντικές, όπως η πρώτη όπου με τον περιορισμό των αρμοδιοτήτων του Προέδρου της Δημοκρατίας καθιερώθηκε ένα αμιγώς κοινοβουλευτικό σύστημα διακυβέρνησης. Άλλες ήταν ιδιαίτερα εκτεταμένες όπως η αναθεώρηση του 2001 όπου αναθεωρήθηκε μεγάλος αριθμός διατάξεων, εισάγοντας νέα ατομικά δικαιώματα, νέους κανόνες διαφάνειας στην πολιτική ζωή ενώ ανήγαγε σε συνταγματικό θεσμό τις ανεξάρτητες αρχές. Οι δύο τελευταίες αναθεωρήσεις του 2008 και του 2019 ήταν μικρής κλίμακας και δεν συνέβαλαν στην ανανέωση των συνταγματικών θεσμών. Στην τελευταία μάλιστα αναθεώρηση πραγματοποιήθηκε κατά τη διάρκεια του πρώτου σταδίου της πρότασης ένας ευρύτερος και ανοιχτός προς την συμμετοχή των πολιτών διάλογος από την Επιτροπή Συνταγματικής Αναθεώρησης τα αποτελέσματα του οποίου όμως ελάχιστα έως καθόλου λήφθηκαν υπόψη κατά την υποβολή της τελικής πρότασης από την Κυβερνητική πλειοψηφία (Σωτηρέλης, 2020).

2.2.2 Οφέλη Συνταγματικής Κατοχύρωσης

Έχοντας προηγουμένως αναλυθεί η διαδικασία της συνταγματικής αναθεώρησης, στην παράγραφο αυτή θα αναδειχθεί η σημασία της συνταγματικής κατοχύρωσης ενός θεσμού, στην προκειμένη περίπτωση του θεσμού της επαγγελματικής κατάρτισης, καθώς και τα οφέλη που μπορεί να αποκομίσει η κοινωνία αλλά και το κράτος από αυτή. Τα συντάγματα συνήθως κατοχυρώνουν τα βασικά δικαιώματα και τις ελευθερίες των πολιτών, όπως η ελευθερία του λόγου, η ελευθερία του συνέρχεσθαι, η προστασία από την αυθαίρετη σύλληψη και άλλα. Αυτό

εξασφαλίζει ότι οι πολίτες έχουν τα βασικά τους δικαιώματα προστατευμένα με την έννοια της νομικής προστασίας καθώς οι συνταγματικές διατάξεις είναι πολύ δύσκολο να αλλάξουν ή να καταργηθούν διασφαλίζοντας έτσι τη σταθερότητα στην ισχύ τους παρά τις αλλαγές κυβερνήσεων και τις όποιες κοινωνικές αλλαγές. Επίσης μέσα από τη συνταγματική κατοχύρωση παρέχεται και η προστασία τόσο των θεμελιωδών δικαιωμάτων όσο και των ελευθεριών των πολιτών διασφαλίζοντας ότι τα δικαιώματα αυτά προστατεύονται από την κυβέρνηση και τους θεσμούς ενώ λειτουργεί και ως προστασία απέναντι στην παραβίαση ή την κατάχρηση από το κράτος ή άλλους φορείς (Χρυσόγονος, 2006).

Η συνταγματική κατοχύρωση οικοδομεί την εμπιστοσύνη των πολιτών στο νομικό και πολιτικό σύστημα και διαβεβαιώνει τους πολίτες ότι τα θεμελιώδη δικαιώματά τους προστατεύονται και γίνονται σεβαστά από το κράτος, ενισχύοντας το αίσθημα ασφάλειας και σταθερότητας. Η εμπιστοσύνη των πολιτών στο σύνταγμα είναι ουσιαστική για τη σταθερότητα και τη λειτουργία μιας κοινωνίας. Ένα σύνταγμα που απολαμβάνει ευρεία αποδοχή διασφαλίζει την εφαρμογή των αρχών του με δικαιοσύνη και συνέπεια. Η εμπιστοσύνη αυτή ενισχύει τη συνοχή της κοινωνίας, δημιουργεί ένα περιβάλλον εμπιστοσύνης ανάμεσα στους πολίτες και τους δημόσιους φορείς και διασφαλίζει την ενότητα στην εφαρμογή των νόμων. Η αναγνώριση του συντάγματος ως θεμέλιο για τη διακυβέρνηση ενισχύει τη δημοκρατία και τον σεβασμό στα δικαιώματα των πολιτών. Εξάλλου είναι αδιανόητη η κρατική εξουσία χωρίς τη νομική πλαισίωση της κι αυτό αποδεικνύει η ύπαρξη των πολιτειακών χαρτών, όπως το σύνταγμα, που πλαισιώνουν οργανωτικά και λειτουργικά τις σχέσεις εξουσίας οι οποίες αναπτύσσονται μέσα στο κράτος (Μαυρίας, 2004).

2.3. Κοινωνική Κινητικότητα

Ο όρος κοινωνική κινητικότητα αναφέρεται στη μετακίνηση των ατόμων μιας κοινωνίας από ένα επίπεδο κοινωνικής θέσης ή κοινωνικού στρώματος σε κάποιο άλλο. Η κινητικότητα αφενός δηλώνει ότι η κοινωνία δε μένει σταθερή αλλά μεταβάλλεται συνεχώς και αφετέρου εκφράζει τη δυναμική πλευρά της κοινωνίας (Κουτογιώτα, 2007).

Ο Μαρξ στη θεωρία του διέκρινε δύο τάξεις στο καπιταλιστικό του σύστημα, την τάξη που κατέχει τα μέσα παραγωγής και την τάξη που κατέχει μόνον την εργατική της δύναμη. Για τον Μαρξ η σύγκρουση των δύο τάξεων είναι συστατικό στοιχείο της οικονομικής βάσης της κοινωνίας που μάλιστα προέβλεψε ότι μέσα από την ταξική συνείδηση το προλεταριάτο, η εργατική τάξη, αναπόφευκτα θα επικρατήσει της καθεστηκυίας κεφαλαιοκρατικής τάξης μετασχηματίζοντας την καπιταλιστική κοινωνία σε σοσιαλιστική (Μαρξ, 1867). Αυτό που διακρίνει δηλαδή ο Μαρξ είναι ότι ο μετασχηματισμός της κοινωνίας θα προκύψει από τη σύγκρουση των οικονομικών τάξεων σε ένα περιβάλλον όπου θα έχουν καταργηθεί τα κοινωνικά αξιώματα. Τη θέση της σύγκρουσης των τάξεων στην ιστορία κατέλαβε όμως η κινητικότητα ή οποία μπορεί να προέρχεται όχι μόνο από την απόκτηση ή την απώλεια του πλούτου και των συντελεστών παραγωγής αλλά και από την αλλαγή επαγγέλματος μέσω της εκπαιδευτικής διαδικασίας.

Υπάρχουν αρκετές μορφές κοινωνικής κινητικότητας οι οποίες διακρίνονται μεταξύ τους ανάλογα με τα κριτήρια που θα επιλέξει κανείς. Παραδείγματα τέτοιων κριτηρίων αποτελούν: η κατεύθυνση της κινητικότητας, ο χρόνος και το περιεχόμενο (Κεπλανίδης, 2002). Η έρευνα αυτή θα εστιάσει περισσότερο στην κάθετη κινητικότητα ως αποτέλεσμα της δια βίου εκπαίδευσης. Κατά πόσο δηλαδή συντελεί η συνεχιζόμενη επαγγελματική κατάρτιση και η συμβουλευτική επαγγελματικού

προσανατολισμού στον κοινωνικό μετασχηματισμό μέσα από την κοινωνική κινητικότητα και αν αυτό θα επιτευχθεί σε μεγαλύτερο βαθμό μέσα από τη συνταγματική κατοχύρωση.

2.3.1 Κοινωνική Κινητικότητα και Εκπαίδευση

Η σχέση μεταξύ κοινωνικής κινητικότητας και εκπαίδευσης είναι πολύ στενή, καθώς η εκπαίδευση έχει καθοριστικό ρόλο στην ικανότητα ενός ατόμου να μετακινείται μεταξύ διαφορετικών κοινωνικών στρωμάτων ή τάξεων στην κοινωνία. Η εκπαίδευση λειτουργεί ως καταλύτης για την προσφορά ίσων ευκαιριών σε ανθρώπους από διαφορετικά κοινωνικοοικονομικά υπόβαθρα και για τον λόγο αυτό η ελεύθερη πρόσβαση σε ποιοτική εκπαίδευση για όλους μπορεί να ξεπεράσει εμπόδια και να δώσει δυνατότητες βελτίωσης της κοινωνικοοικονομικής θέσης όλων των μελών μιας κοινωνίας. Η λειτουργία του εκπαιδευτικού συστήματος ως μηχανισμού στελέχωσης των κοινωνικών θέσεων συνδέεται στενά με τη λειτουργία της κοινωνικής επιλογής. Η κοινωνική επιλογή των ατόμων μέσω του εκπαιδευτικού συστήματος θα πρέπει να γίνεται μόνο με βάση το κριτήριο της επίδοσης (Κουτογιώτα, 2007).

Ακόμα η εκπαίδευση εφοδιάζει τα άτομα με τις απαραίτητες γνώσεις, δεξιότητες και ικανότητες που χρειάζονται για την επιτυχία σε διάφορους τομείς της επαγγελματικής τους σταδιοδρομίας. Υψηλότερα επίπεδα εκπαίδευσης συχνά συσχετίζονται με ευκαιρίες υψηλότερου εισοδήματος, επηρεάζοντας την κοινωνική άνοδο των ατόμων ενώ ακόμα μέσω της εκπαίδευσης προωθείται η αξιοκρατία, επιτρέποντας σε όλους να αναδείξουν τα ταλέντα και τις ικανότητές τους ανεξαρτήτως κοινωνικής τους θέσης. Επιτρέπει την αναγνώριση και την κοινωνική ανέλιξη βασισμένη στις δεξιότητες και τις γνώσεις κάποιου, αντί για κοινωνικές διασυνδέσεις ή κληρονομική θέση. Τα υψηλότερα επίπεδα εκπαίδευσης συνήθως οδηγούν σε

καλύτερες προοπτικές εργασίας και ευκαιρίες επαγγελματικής ανέλιξης. Αυτό επηρεάζει άμεσα την κοινωνική θέση και την οικονομική ευημερία κάποιου, συμβάλλοντας στην ανοδική κοινωνική κινητικότητα ενώ ακόμα η εκπαίδευση βοηθά στο να γεφυρωθεί το χάσμα μεταξύ διαφορετικών κοινωνικοοικονομικών τάξεων, δίνοντας στα άτομα τα εργαλεία και τις γνώσεις που χρειάζονται για να ανταγωνιστούν με πιο ισότιμους όρους. Συνολικά λοιπόν η εκπαίδευση συσχετίζεται θετικά με υψηλότερες αμοιβές, status και επαγγελματική επιτυχία (Κικίλιας, 2006).

Η συνεχής εκπαίδευση και η ανάπτυξη δεξιοτήτων καθ' όλη τη διάρκεια της ζωής ενός ατόμου μέσω ενεργειών επαγγελματικής κατάρτισης και δια βίου μάθησης συντελεί στη διατήρηση και βελτίωση της κοινωνικής κινητικότητας. Επιτρέπει στα άτομα να προσαρμοστούν σε αλλαγές στην αγορά εργασίας και στην τεχνολογία, εξασφαλίζοντας την ικανότητά τους να επιβιώνουν παρά τις κοινωνικοοικονομικές προκλήσεις. Κατά βάση λοιπόν, η εκπαίδευση λειτουργεί ως κλειδί για την κοινωνική κινητικότητα, προσφέροντας στα άτομα την ευκαιρία να βελτιώσουν τις συνθήκες τους, να συνεισφέρουν θετικά στην κοινωνία και να διακόψουν τον κύκλο της φτώχειας μεταξύ των γενεών όπως έδειξαν και τα αποτελέσματα του PISA 2022 (Programme for International Student Assessment) όπου αναδείχθηκε ως σημαντικός παράγοντας επιτυχίας των μαθητών στα μαθηματικά η τριτοβάθμια εκπαίδευση των γονέων τους.

3. Αντίκτυπος στην αγορά εργασίας

Στο κεφάλαιο αυτό θα μελετηθεί ο αντίκτυπος που έχουν οι θεσμοί της δια βίου μάθησης ή συνεχιζόμενης επαγγελματικής κατάρτισης, της επαγγελματικής εκπαίδευσης αλλά και της συμβουλευτικής επαγγελματικού προσανατολισμού στην αγορά εργασίας καθώς και στην κινητικότητα των πολιτών, τόσο στην Ελλάδα όσο και στην Ευρωπαϊκή Ένωση. Η παρούσα έρευνα θα κάνει μία ανασκόπηση αποτελεσμάτων διαφόρων ποσοτικών ερευνών.

3.1 Αντίκτυπος της Δια Βίου Μάθησης

Ο αντίκτυπος που έχει στην κοινωνία η δια βίου μάθηση και η συνεχιζόμενη επαγγελματική κατάρτιση αποτυπώνεται καθαρά σε αρκετές ποσοτικές και ποιοτικές έρευνες που διεξάγονται από εθνικούς αλλά και διεθνείς φορείς. Ο στόχος αυτών των ερευνών είναι να απεικονίσουν την κοινωνική κατάσταση αναφορικά με αυτούς τους θεσμούς και να δώσουν σημαντικές πληροφορίες στους υπεύθυνους για τη χάραξη πολιτικής τόσο σε εθνικό επίπεδο όσο και σε επίπεδο υπερεθνικών οργανισμών όπως η Ευρωπαϊκή Ένωση.

Το Funcas είναι ένα think tank (δεξαμενή σκέψης), ένα κέντρο ανάλυσης, αφιερωμένο στην οικονομική και κοινωνική έρευνα και τη διάδοσή της, προωθώντας την αλληλεπίδραση μεταξύ της ακαδημαϊκής σφαίρας και της πραγματικής οικονομίας στην Ισπανία. Στην έρευνα του με τίτλο “Focus on Spanish Society” (2023) που δημοσιεύθηκε τον περασμένο Νοέμβριο ανέδειξε τη σημασία της επαγγελματικής κατάρτισης ως εργαλείο κατά της ανεργίας καθώς προσαρμόζει τα προσόντα των ατόμων με τις ανάγκες της αγοράς εργασίας και οδηγεί με τον τρόπο αυτό τόσο στη διατήρηση της κοινωνικής συνοχής όσο και στην ανάπτυξη της προσωπικής

ευημερίας. Παρότι ο στόχος του Σχεδίου Δράσης του Ευρωπαϊκού Πυλώνα Κοινωνικών Δικαιωμάτων για το 2030 είναι να συμμετέχει το 60% των ενηλίκων σε δράσεις κατάρτισης κάθε χρόνο, η πραγματικότητα στην Ελλάδα και την Ευρωπαϊκή Ένωση απέχει αρκετά σήμερα. Εκτός από τις Σκανδιναβικές χώρες όπως τη Σουηδία και τη Δανία που εμφανίζουν ποσοστά συμμετοχής άνω του 30% (39% και 30% αντίστοιχα) οι υπόλοιπες χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης και κυρίως οι χώρες μέλη της Ανατολικής Ευρώπης και των Βαλκανίων εμφανίζουν μονοψήφια ποσοστά συμμετοχής, ενώ ειδικότερα στην Ελλάδα μόλις το 4% των ατόμων ηλικίας 25 έως 54 ετών συμμετείχε σε οποιαδήποτε εκπαιδευτική δραστηριότητα το 2022, την ώρα που ο μέσος όρος συμμετοχής της ΕΕ των 27 ήταν περίπου στο 14%. Επιπλέον η έρευνα ανέδειξε τη σημαντική διαφορά στα ποσοστά συμμετοχής ανάμεσα στον άνεργο πληθυσμό και τον πληθυσμό που εργάζεται όπου για παράδειγμα τα ποσοστά της Σουηδίας ήταν 52% και 37% αντίστοιχα ενώ στην Ελλάδα το ποσοστό συμμετοχής των ανέργων ήταν σχεδόν διπλάσιο από αυτό των εργαζομένων. Τέλος η συγκεκριμένη έρευνα ανέδειξε τη μεγαλύτερη συχνότητα συμμετοχής σε εκπαιδευτικές δραστηριότητες για τα άτομα που έχουν υψηλό επίπεδο εκπαίδευσης όπως τριτοβάθμια εκπαίδευση σε σχέση με τα άτομα που έχουν ολοκληρώσει μόνο την υποχρεωτική ή δευτεροβάθμια εκπαίδευση. Ενδεικτικά τα ποσοστά στην Ισπανία ήταν 26% και 7% αντίστοιχα, σχεδόν τετραπλάσια δηλαδή για τα άτομα με υψηλό μορφωτικό επίπεδο γεγονός που αναδεικνύει και τις εκπαιδευτικές ανισότητες στην εκπαίδευση ενηλίκων (Funcas, 2023).

Αναφορικά με τη χαμηλή συμμετοχή των ενηλίκων στην Ελλάδα σε ενέργειες Επαγγελματικής Εκπαίδευσης και Κατάρτισης, στην εισαγωγή του ν.4763/2020 τίθεται ο φιλόδοξος στόχος να αυξηθεί η συμμετοχή των ενηλίκων στην Επαγγελματική Κατάρτιση και Εκπαίδευση (ΕΚΕ) από το 3,9% το 2020 σε 6% έως το 2024. Ωστόσο, παρά τον φιλόδοξο αυτόν στόχο, ο νόμος δεν περιλαμβάνει διατάξεις που θα

επιδιώκουν τη δημιουργία κινήτρων και την αντιμετώπιση των εμποδίων που αποτρέπουν τη συμμετοχή των ανέργων, των εργαζομένων και των ευάλωτων κοινωνικά ομάδων σε δράσεις Επαγγελματικής Εκπαίδευσης και Κατάρτισης καθώς επίσης δεν συμβάλει στη δημιουργία κινήτρων προκειμένου οι επιχειρήσεις να παρέχουν επαρκείς ευκαιρίες κατάρτισης στο προσωπικό τους και να δημιουργούν περισσότερες ποιοτικές θέσεις πρακτικής άσκησης για τους ανέργους εκπαιδευόμενους (Κόκκος, 2021)

Παράλληλα ο Τζιμογιάννης (2015) αναφέρει ότι τα άτομα τα οποία κατέχουν υψηλό επίπεδο εξοικείωσης με την ψηφιακή τεχνολογία και μπορούν να κατανοήσουν και να χρησιμοποιήσουν αποδοτικά τα ψηφιακά μέσα είναι πιο πιθανό να επωφεληθούν εκπαιδευτικών ευκαιριών σε δράσεις δια βίου μάθησης και έτσι να έχουν μεγαλύτερη επιτυχία σε πολλές πτυχές της επαγγελματικής τους ζωής.

Το 2023 ανακηρύχθηκε ως Ευρωπαϊκό Έτος Δεξιοτήτων και στο μήνυμά της η πρόεδρος της Ευρωπαϊκής Επιτροπής Ούρσουλα φον ντερ Λάιεν ανέφερε: Πρέπει να επενδύσουμε πολύ περισσότερο στην επαγγελματική κατάρτιση και την αναβάθμιση των δεξιοτήτων. Χρειαζόμαστε καλύτερη συνεργασία με τις επιχειρήσεις, καθώς αυτές γνωρίζουν καλύτερα τι χρειάζονται. Και πρέπει να συνταιριάξουμε τις ανάγκες αυτές με τις προσδοκίες των πολιτών. Πρέπει, όμως, επιπλέον να προσελκύσουμε τις κατάλληλες δεξιότητες στην ήπειρό μας, δεξιότητες που βοηθούν τις επιχειρήσεις και ενισχύουν την ανάπτυξη της Ευρώπης. (Ευρωπαϊκής Επιτροπή, 2022)

Στα πλαίσια της πρωτοβουλίας αυτής αναδείχθηκαν και κάποια πολύ σημαντικά στατιστικά στοιχεία αναφορικά με τον αντίκτυπο της δια βίου μάθησης και της ανάγκης ανάπτυξης χρήσιμων δεξιοτήτων και ικανοτήτων που να αντιστοιχίζονται με τις ανάγκες της αγοράς εργασίας. Τα τρία τέταρτα των εταιρειών στην ΕΕ αναφέρουν ότι αντιμετωπίζουν δυσκολίες όσον αφορά την εξεύρεση εργαζομένων με

τις απαραίτητες δεξιότητες ενώ 4 στους 10 ενήλικες και ένα στα τρία άτομα που εργάζονται στην Ευρώπη δεν διαθέτουν βασικές ψηφιακές δεξιότητες. Οι δύο στόχοι της Ψηφιακής Πυξίδας 2030 αναφορικά με τις δεξιότητες είναι αφενός να απασχολούνται τουλάχιστον 20 εκατομμύρια ειδικοί του τομέα των ΤΠΕ στην ΕΕ και τουλάχιστον το 80 % όλων των ενηλίκων πρέπει να διαθέτουν βασικές ψηφιακές δεξιότητες. (Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2023)

Σύμφωνα με την πρόβλεψη δεξιοτήτων του CEDEFOP (2023) για την Ελλάδα, το διάστημα 2022-2035 το 44% των προσφερόμενων θέσεων εργασίας θα απαιτούν υψηλό επίπεδο δεξιοτήτων και εξειδίκευσης την ώρα που στην ΕΕ των 27 το αντίστοιχο ποσοστό θα είναι 56%. Το ποσοστό αυτό την περίοδο 2015-2020 στην Ελλάδα ήταν στο 34-38% γεγονός που αναδεικνύει την ανάγκη για δυναμικότερη συμμετοχή του εργατικού δυναμικού της χώρας και ειδικότερα των ηλικιών 25-54 σε δράσεις επαγγελματικής κατάρτισης και δια βίου μάθησης. Τέλος η έρευνα αναφέρει ότι η αυξανόμενη προσφορά εργαζομένων ανώτερης τυπικής εκπαίδευσης θα οδηγήσει σε δυσκολία εύρεσης εργασίας, ιδιαίτερα τους υποψήφιους με χαμηλά εξειδικευμένα προσόντα. Αυτές οι δυσκολίες αναπόφευκτα θα οδηγήσουν ορισμένα από τα άτομα με ανώτερη και μεσαία μόρφωση να απασχοληθούν σε επαγγέλματα που απαιτούν χαμηλότερο επίπεδο τυπικής εκπαίδευσης αλλά μεγαλύτερο επίπεδο εξειδίκευσης και συγκεκριμένων δεξιοτήτων, κυρίως σχετικές με τεχνολογίες πληροφορικής και επικοινωνιών.

Η πρόσφατη έκθεση του ΟΑΣΑ (2024) για την αξιολόγηση της επίδρασης της εκπαίδευσης και των επιδομάτων μισθού για τους ανέργους στην Ελλάδα, έδειξε ότι τα προγράμματα κατάρτισης για τους ανέργους είναι αποτελεσματικά στην Ελλάδα. Η μεγάλη κλίμακα των επιπτώσεων υποδηλώνει ότι είναι ακόμα πιο αποτελεσματικά από τα περισσότερα προγράμματα εκπαίδευσης που έχουν μελετηθεί διεθνώς, και αυτά τα ευρήματα υποστηρίζονται από αποδεικτικά στοιχεία αποτελεσματικότητας που

βρέθηκαν σε άλλες μελέτες προγραμμάτων εκπαίδευσης στην Ελλάδα. Τα αποτελέσματα αυτά σύμφωνα με τον ΟΑΣΑ οφείλονται αφενός στο γεγονός ότι τα προγράμματα έχουν πετύχει στο να στοχεύσουν σε δεξιότητες που απαιτούνται σε αναπτυσσόμενους κλάδους και αφετέρου στο ότι μεταφέρουν χρήσιμες δεξιότητες που οι εργοδότες θεωρούν σχετικές.

3.2 Αντίκτυπος της Επαγγελματικής Εκπαίδευσης

Η επαγγελματική εκπαίδευση έχει σημαντικό αντίκτυπο στην Ελλάδα και στην ΕΕ καθώς αποτελεί ένα σημαντικό μέσο για την προετοιμασία των ατόμων για την είσοδό τους στην αγορά εργασίας. Η επαγγελματική εκπαίδευση προσφέρει στους φοιτητές τις απαραίτητες γνώσεις και δεξιότητες που απαιτούνται για συγκεκριμένα επαγγέλματα και αυτό συμβάλλει στην επαγγελματική τους προετοιμασία καθώς διευκολύνει την είσοδό τους στην αγορά εργασίας μέσα από την εξειδίκευση. Σημαντικό ρόλο στην επιτυχία των προγραμμάτων και των πολιτικών επαγγελματικής εκπαίδευσης παίζει και η σύνδεσή τους με την αγορά εργασίας και η αντιστοιχία των προσόντων που αποκτώνται με τα ζητούμενα στο σύγχρονο εργασιακό περιβάλλον. Για τον λόγο αυτό οι εκπαιδευτικοί φορείς που είναι υπεύθυνοι για τη χάραξη πολιτικών στην Ελλάδα και στην ΕΕ προσπαθούν να ευθυγραμμίσουν τα προγράμματα επαγγελματικής εκπαίδευσης με τις ανάγκες της αγοράς εργασίας, εξασφαλίζοντας έτσι ότι οι απόφοιτοι είναι καλύτερα προετοιμασμένοι για τις απαιτήσεις των εργοδοτών. Σύμφωνα με τη «Δήλωση του Osnabrück» της Ευρωπαϊκής Επιτροπής (2020), σχετικά με την επαγγελματική εκπαίδευση και κατάρτιση ως καταλύτη ανάκαμψης και δίκαιης μετάβασης στην ψηφιακή και πράσινη οικονομία καθορίστηκαν νέες δράσεις πολιτικής στην ΕΕ για την περίοδο 2021-25 οι οποίες συμπληρώνουν τη σύσταση του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου σχετικά με την επαγγελματική εκπαίδευση και κατάρτιση για

βιώσιμη ανταγωνιστικότητα, κοινωνική δικαιοσύνη και ανθεκτικότητα. Οι νέες δράσεις στοχεύουν στην προώθηση της ανθεκτικότητας και της αριστείας μέσω ποιοτικής, συμπεριληπτικής και ευέλικτης Επαγγελματικής Εκπαίδευσης και Κατάρτισης, στη διαμόρφωση νέας αντίληψης για τη διά βίου μάθηση με έμφαση στη σημασία της Συνεχιζόμενη ΕΕΚ και της ψηφιοποίησης, στην προώθηση της βιωσιμότητας της ΕΕΚ και τέλος στην ανάπτυξη ενός Ευρωπαϊκού Χώρου Εκπαίδευσης και Κατάρτισης και της διεθνούς ΕΕΚ (Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2020).

Παράλληλα η επαγγελματική εκπαίδευση προσφέρει ευκαιρίες για τεχνική και επαγγελματική εξέλιξη καθώς οι εργαζόμενοι μπορούν να συνεχίσουν την εκπαίδευσή τους και μετά το πέρας των τυπικών τους σπουδών και έτσι να συνεχίσουν να αποκτούν νέες δεξιότητες για να προωθήσουν την καριέρα τους ενώ πολλές φορές τα προγράμματα γίνονται σε συνεργασία με επιχειρήσεις για την πραγματοποίηση πρακτικής άσκησης αλλά και προγράμματα μαθητείας (on the job training) κάτι που οδηγεί τους φοιτητές στην άμεση επαφή με το αντικείμενο που σπουδάζουν. Ακόμη πολλά προγράμματα επαγγελματικής εκπαίδευσης στηρίζουν την επιχειρηματικότητα μέσα από τη δημιουργία μικρομεσαίων επιχειρήσεων καθώς και τη δημιουργία κοινωνικών και συνεταιριστικών επιχειρήσεων με σκοπό την άμβλυνση των ταξικών διαφορών και την κοινωνική συνοχή μέσα από τη διάχυση της Κοινωνικής και Αλληλέγγυας Οικονομίας σε όλους τους δυνατούς τομείς οικονομικής δραστηριότητας και τη στήριξη και ενίσχυση των παραγωγικών εγχειρημάτων αυτοδιαχείρισης. (ν. 4430/2016 ΦΕΚ 205/Α/31-10-2016).

Στο πλαίσιο μελέτης που διεξήγαγε ο ΕΟΠΠΕΠ (2021) με αντικείμενο την παρακολούθηση και αξιολόγηση των διαδρομών των αποφοίτων της Αρχικής Επαγγελματικής Κατάρτισης (ΙΕΚ) στην αγορά εργασίας κατέστη σαφές ότι η νέα μετα-πανδημική εποχή απαιτεί περαιτέρω δράση, προκειμένου να εδραιωθεί η Επαγγελματική Εκπαίδευση και Κατάρτιση ως μια σταθερή και συνειδητή επιλογή

σπουδών με ποιοτικό αντίκτυπο στην αγορά εργασίας. Προς αυτή την κατεύθυνση προωθήθηκε στην Ελλάδα μία ουσιαστική μεταρρύθμιση, με στόχο την ενίσχυση της ΕΕΚ και την εισαγωγή νέων, καινοτόμων διαδρομών, τόσο για την αριστεία όσο και για την απασχολησιμότητα. Για πρώτη φορά, από τη θεσμοθέτηση της το 1992, η Αρχική Επαγγελματική Κατάρτιση συνιστά τμήμα του «τυπικού» εκπαιδευτικού συστήματος. Επιπλέον, για πρώτη φορά, οι πιστοποιημένοι απόφοιτοι ΙΕΚ έχουν πρόσβαση, μέσω κατατακτηρίων εξετάσεων, σε αντίστοιχες σχολές τριτοβάθμιας εκπαίδευσης, προκειμένου να διευρύνουν τις γνώσεις τους και να αποκτήσουν Πτυχίο Επιπέδου 6 του Ελληνικού Πλαισίου Προσόντων (ΕΟΠΠΕΠ, 2021). Ενδεικτικά η έρευνα έδειξε την περίοδο 2020-21 το 71,88% των αποφοίτων εργάστηκε μετά την αποφοίτηση ενώ το 23,95% όχι, παράλληλα το 74,45% των πιστοποιημένων αποφοίτων είχε εργαστεί ενώ το αντίστοιχα το ποσοστό των μη πιστοποιημένων που είχε εργαστεί ήταν στο 64,36%. Αναφορικά με τον μέσο χρόνο εύρεσης εργασίας αυτός ανήλθε στους 7,37 μήνες ενώ η σχετικότητα της πρώτης θέσης εργασίας των αποφοίτων ΙΕΚ μετά την αποφοίτηση από το ΙΕΚ με την ειδικότητα που απέκτησαν από το ΙΕΚ κρίθηκε αρκετά υψηλή καθώς στο 59,03% των παρατηρήσεων υπάρχει υψηλή συνάφεια μεταξύ αντικειμένου εργασίας και ειδικότητας ΙΕΚ. Σχετικά με τη μέση χρονική διάρκεια απασχόλησης των αποφοίτων ΙΕΚ, σύμφωνα με τις αποκρίσεις των εργοδοτών, αυτή διαφοροποιείται ανάλογα με την ειδικότητα. Πιο συγκεκριμένα, παρατηρείται ότι οι ειδικότητες με το μεγαλύτερο διάστημα απασχόλησης είναι οι Λογιστές και οι Βοηθοί Επαγγελματιών Νοσηλευτικής, ενώ τα επαγγέλματα με το μικρότερο χρονικό διάστημα απασχόλησης είναι οι Μάγειροι και οι Σερβιτόροι.

Μία αντίστοιχη έρευνα είχε διεξάγει η ΓΣΕΕ (2013) στα συμπεράσματα της οποίας φάνηκε ότι μόλις ένας στους δύο αποφοίτους φορέων Αρχικής Επαγγελματικής Κατάρτισης θεωρεί πως τελικά το πρόγραμμα κατάρτισης τον βοήθησε να βρει δουλειά και μάλιστα από αυτούς μόλις ένας στους τρεις δήλωσε πως η δουλειά που

βρήκε είχε σχέση με το αντικείμενο πάνω στο οποίο καταρτίστηκε. Παράλληλα η πλειονότητα των αποφοίτων βρισκόταν την περίοδο που πραγματοποιήθηκε η έρευνα σε αναζήτηση εργασίας και μεγάλο ποσοστό μπορεί να χαρακτηριστεί ως μακροχρόνια άνεργο. Τα αποτελέσματα της έρευνας της ΓΣΕΕ δείχνουν εκ διαμέτρου αντίθετα σε σύγκριση με την αντίστοιχη του ΕΟΠΠΕΠ γεγονός που μπορεί να δικαιολογηθεί κυρίως λόγω της οικονομικής κρίσης που την περίοδο του 2013 είχε αρχίσει να γίνεται εμφανής στην ελληνική οικονομία, ανεβάζοντας τους δείκτες ανεργίας σε ποσοστά σχεδόν 20% στον ενεργό πληθυσμό, αλλά και εν μέρει λόγω της βελτίωσης των προσφερόμενων προγραμμάτων εκπαίδευσης.

3.3 Αντίκτυπος της Συμβουλευτικής Επαγγελματικού προσανατολισμού

Η Συμβουλευτική Επαγγελματικού προσανατολισμού διαδραματίζει κρίσιμο ρόλο στην προσωπική και επαγγελματική ανάπτυξη των ατόμων καθώς βοηθά τα άτομα να αποκτήσουν σαφήνεια σχετικά με τα δυνατά τους σημεία, τα ενδιαφέροντα και τις αξίες τους, βοηθώντας τα στη λήψη τεκμηριωμένων αποφάσεων σχετικά με την εκπαιδευτική και επαγγελματική τους πορεία. Η Συμβουλευτική Σταδιοδρομίας αποτελεί ένα κλάδο της Συμβουλευτικής Ψυχολογίας, αντικείμενο του οποίου αποτελεί η ανάπτυξη και η αξιοποίηση μιας σειράς μεθόδων, διαδικασιών και εργαλείων, τα οποία μπορούν να χρησιμοποιήσουν τα άτομα, ανεξαρτήτως ηλικίας, ούτως ώστε να είναι σε θέση να προσδιορίσουν, να καθορίσουν και να αλλάξουν την σταδιοδρομία τους και την επαγγελματική τους διαδρομή (Κασσωτάκης, 2004).

Οι Σύμβουλοι καθοδηγούν τα άτομα στην επιλογή κατάλληλων μονοπατιών εκπαίδευσης και κατάρτισης με βάση τους στόχους σταδιοδρομίας τους, διασφαλίζοντας την ευθυγράμμιση μεταξύ των φιλοδοξιών των ατόμων και των

αναγκών που υπάρχουν στην αγορά εργασίας. Παράλληλα ο επαγγελματικός προσανατολισμός εντοπίζει κενά δεξιοτήτων και προτείνει σχετικά προγράμματα κατάρτισης. Δίνει τη δυνατότητα στα άτομα να αποκτήσουν τις δεξιότητες που χρειάζονται για το επάγγελμα που έχουν επιλέξει ενώ ακόμα συμβάλει στην υψηλότερη εργασιακή ικανοποίηση και ολοκλήρωση, καθώς η αποτελεσματική συμβουλευτική σταδιοδρομίας μπορεί να ελαχιστοποιήσει τις περιττές αλλαγές σταδιοδρομίας βοηθώντας τα άτομα να επιλέξουν επαγγέλματα που ευθυγραμμίζονται με τους μακροπρόθεσμους στόχους τους. Επίσης είναι δυνατόν να βοηθήσει τα άτομα στον επανασχεδιασμό και τη διαχείριση της σταδιοδρομίας τους σε διάφορα στάδια κρίσιμων μεταβάσεων από την εκπαίδευση στην αγορά εργασίας καθώς και στην καλλιέργεια σχετικών δεξιοτήτων δια βίου μάθησης (ΕΟΠΠΕΠ, 2023)

Ο επαγγελματικός προσανατολισμός έχει ευρύτερες οικονομικές επιπτώσεις τόσο για την οικονομία συνολικά όσο και για τους πολίτες ατομικά, συμβάλλοντας σε ένα πιο εξειδικευμένο και ικανοποιημένο εργατικό δυναμικό ενώ επηρεάζει θετικά την παραγωγικότητα και την οικονομική ανάπτυξη. Ακόμα παρέχοντας καθοδήγηση σε άτομα από διαφορετικά κοινωνικά ή οικονομικά υπόβαθρα, η επαγγελματική συμβουλευτική μπορεί να συμβάλει στην αυξημένη κοινωνική κινητικότητα, προσφέροντας ευκαιρίες για πρόοδο ανεξάρτητα από την κοινωνικοοικονομική κατάσταση των ατόμων ενώ ταυτόχρονα εξοπλίζει τα άτομα με τις δεξιότητες και τις γνώσεις ώστε να προσαρμοστούν στις αλλαγές στην αγορά εργασίας, προωθώντας την ανθεκτικότητα και τη συνεχή μάθηση καθ' όλη τη διάρκεια της σταδιοδρομίας τους. Ο επαγγελματικός προσανατολισμός μπορεί να βοηθήσει σημαντικά στη μείωση των ποσοστών ανεργίας, συνδέοντας άτομα με κατάλληλες ευκαιρίες σταδιοδρομίας και παρέχοντας τα δεδομένα για αποδοτικότερες στρατηγικές αναζήτησης εργασίας (ΔΥΠΑ, 2023).

4. Η κατοχύρωση στην πράξη

Στο κεφάλαιο αυτό η παρούσα έρευνα θα αναλύσει τις πηγές της κατοχύρωσης του δικαιώματος του ατόμου στην επαγγελματική εκπαίδευση και κατάρτιση καθώς και στη συμβουλευτική επαγγελματικού προσανατολισμού. Η κατοχύρωση αυτή θα εξεταστεί εάν πηγάζει από τις συνταγματικές διατάξεις των άρθρων 5, 16 και 22 καθώς και εάν υπάρχει ουσιαστική κατοχύρωση που πηγάζει από το ενωσιακό νομικό πλαίσιο και τους εφαρμοστικούς νόμους αυτού στην ελληνική νομική πραγματικότητα. Στο σημείο αυτό θα πρέπει να τονιστεί ότι η ρητή κατοχύρωση συγκεκριμένων δικαιωμάτων δεν έχει την έννοια ότι πρόκειται για νησίδες ελευθερίας μέσα σε μία θάλασσα ανελευθερίας (Χρυσόγονος, 2006).

4.1 Η συνταγματική πραγματικότητα στην Ελλάδα

Στην ενότητα αυτή θα αναλυθεί η ελληνική συνταγματική πραγματικότητα αναφορικά με την κατοχύρωση του ατομικού δικαιώματος στην επαγγελματική εκπαίδευση και κατάρτιση καθώς και στη συμβουλευτική επαγγελματικού προσανατολισμού. Θα γίνει μία μικρή ιστορική αναδρομή του ελληνικού συντάγματος και κατόπιν θα εξεταστούν τα άρθρα 5, 16 και 22 του παρόντος συντάγματος.

4.1.1 Ιστορική Αναδρομή

Η νεότερη ελληνική συνταγματική ιστορία ξεκινά με τον απελευθερωτικό αγώνα του 1821 και την ίδρυση του ελληνικού κράτους με την ταυτόχρονη γέννηση του νεότερου ελληνικού αστικού δικαίου, ωστόσο η νομική παράδοση και ιστορία

στον ελλαδικό χώρο έχει τις ρίζες της στην αρχαιότητα και πιο συγκεκριμένα στους Μινωικούς (2000-1450 π.Χ.) και μυκηναϊκούς χρόνους (1600-1200 π.Χ.). Συνεχίζεται στους Αρχαϊκούς (8ος-6ος) και στους Κλασικούς χρόνους (5ος-4ος αιώνας π.Χ) με την άνθιση της οργανωτικής δομής της πόλης-κράτους και ιδιαίτερα με την ανάπτυξη που γνώρισε η Αθήνα την εποχή αυτή και τον μεγάλο όγκο γνώσης που έχει διασωθεί μέσα από τα γραπτά κείμενα για το δίκαιο της εποχής αυτής. Ακολουθεί αργότερα η συνέχιση της νομικής παράδοσης στους Ελληνιστικούς χρόνους (301 π.Χ.-212 μ.Χ.) με τη σταθεροποίηση των ελληνιστικών μοναρχιών των διαδόχων του Μεγάλου Αλεξάνδρου και στους Ρωμαϊκούς χρόνους όπου εμφανίζονται οι επιδράσεις του ρωμαϊκού δικαίου στο ελληνικό. Ολοκληρώνοντας αυτή τη διαδρομή μέχρι τα νεότερα χρόνια συναντά κανείς τη μεγάλη περίοδο των Βυζαντινών χρόνων, μεγάλη όχι μόνο σε χρονική έκταση (περισσότερους από 10 αιώνες) αλλά και σε αξία δεδομένων καθώς το βυζαντινό δίκαιο ανακτά τη νομική του ισχύ το Νοέμβριο του 1821 με τη Νομική Διάταξη της Ανατολικής Χέρσου Ελλάδος με την οποία ορίστηκε ως ισχύον δίκαιο «οι κοινωνικοί νόμοι των αιμνήστων Χριστιανών αυτοκρατόρων» (Τρωιάνος & Βελισσαροπούλου-Καρακώστα, 2002).

Ένα από τα πρώτα μελήματα των επαναστατημένων Ελλήνων ήταν η δημιουργία μιας έννομης τάξης στις απελευθερωμένες περιοχές για το λόγο αυτό πέρα από την αρχική αποδοχή του βυζαντινού δικαίου ως ισχύον δίκαιο ακολούθησαν οι 4 εθνοσυνελεύσεις από το 1821 έως το 1829 για την ψήφιση συντάγματος ή την καθιέρωση πολιτεύματος με την εγκαθίδρυση της απόλυτης και κληρονομικής μοναρχίας στην Ελλάδα με το Πρωτόκολλο του Λονδίνου το 1830 (Κωστής, 2013).

Η έννοια της εκπαίδευσης αναγνωρίζεται συνταγματικά με το Σύνταγμα της Τροιζήνας που προέκυψε από την Γ Εθνοσυνέλευση το 1827 στο άρθρο 20. «Οι Έλληνες έχουν το δικαίωμα να συσταίνωσι καταστήματα παντός είδους, παιδείας, φιλανθρωπίας, βιομηχανίας και τεχνών και να εκλέγωσι διδασκάλους δια την

εκπαίδευσιν των» (Πολιτικόν Σύνταγμα της Ελλάδος, 1827). Αργότερα με το Σύνταγμα που κατάρτισε η πρώτη Εθνική Συνέλευση του 1844 στο άρθρο 11 ορίστηκε για πρώτη φορά ότι το οικονομικό βάρος για τη λειτουργία των σχολικών μονάδων θα πρέπει να βαρύνει το κράτος που οφείλει να βοηθά τους δήμους στο έργο αυτό. (Αναστασιάδης, 1992). Με το Σύνταγμα του 1911 καθίσταται πλέον δωρεάν η στοιχειώδης υποχρεωτική εκπαίδευση ενώ με το Σύνταγμα του 1925 οι επιστήμες και οι τέχνες όπως και η διδασκαλία αυτών καθίστανται ελεύθερες. Ακόμα η στοιχειώδης υποχρεωτική εκπαίδευση ορίζεται ότι θα είναι εξαετής και τίθεται πλέον υπό την εποπτεία του κράτους. Με το Σύνταγμα του 1927 δίνεται η δυνατότητα ίδρυσης και λειτουργίας εκπαιδευτηρίων από φυσικά και νομικά πρόσωπα, ανοίγοντας τον δρόμο για την ιδιωτική εκπαίδευση στην Ελλάδα. (Σύνταγμα της Ελληνικής Δημοκρατίας, 1927). Στο σύνταγμα του 1952 ορίζονται οι τρεις εκπαιδευτικές βαθμίδες: στοιχειώδη, μέση και ανώτατη ενώ καθορίζεται και η αυτοδιοίκηση των ανωτάτων εκπαιδευτικών ιδρυμάτων (Σύνταγμα της Ελλάδος, 1952). Αναφορά για την παιδεία υπάρχει και στο Σύνταγμα της περιόδου της δικτατορίας (1968-1973), συγκεκριμένα πέρα από τις διατάξεις για την εποπτεία του κράτους και τις δαπάνες, το σύνταγμα αυτό συστήνει εθνικό συμβούλιο για την παιδεία με στόχο να προσδιορίσει τις γραμμές της εθνικής εκπαιδευτικής πολιτικής. Το Σύνταγμα αυτό όμως έχει ελάχιστη νομική αξία καθώς χαρακτηρίζεται ιστορικά από έλλειψη νομιμοποίησης. Το Σύνταγμα του 1968 τυπικά ενστερνίζεται τις αρχές του συνταγματικού φιλελευθερισμού, εντούτοις όμως με τις επιμέρους ρυθμίσεις του προσέδιδε στο πολίτευμα που εγκαθίδρυε έναν ανελεύθερο και αυταρχικό χαρακτήρα (Μπουζιάς, 2020)

Από το 1975, την πτώση της δικτατορίας των συνταγματαρχών και την αρχή της Μεταπολίτευσης ξεκίνησε από σύσσωμο τον πολιτικό κόσμο της χώρας μία προσπάθεια εκπαιδευτικής μεταρρύθμισης που θα έλυne όλα τα προβλήματα που είχαν δημιουργηθεί κατά την περίοδο της επταετίας. Όπως τονίζει ο Χαραλαμπίδης (1980)

«η ανάγκη για εκσυγχρονισμό του εκπαιδευτικού συστήματος καθίσταται αδήριτη για λόγους πολιτικούς, κοινωνικούς, οικονομικούς, επιστημονικούς ακόμα και ψυχολογικούς». Σύμφωνα με το Σύνταγμα του 1975 «Η παιδεία αποτελεί βασική αποστολή του Κράτους, έχει δε ως σκοπόν της την ηθικήν, πνευματικήν, επαγγελματικήν και φυσικήν αγωγήν των Ελλήνων, την ανάπτυξιν της εθνικής και θρησκευτικής συνειδήσεως και την διάπλασιν αυτών ως ελευθέρων και υπευθύνων πολιτών». Ταυτόχρονα κατοχυρώνεται το δικαίωμα στη δωρεάν παιδεία για όλους τους Έλληνες πολίτες ενώ τα έτη της υποχρεωτικής εκπαίδευσης ορίζεται ότι δεν μπορούν να είναι λιγότερα από εννέα. Σημαντικό σημείο στο εν λόγω Σύνταγμα αποτελεί το άρθρο 16 όπου αναφέρει ότι η τέχνη και η επιστήμη, η έρευνα και η διδασκαλία είναι ελεύθερες, η δε ανάπτυξη και προαγωγή αυτών αποτελεί υποχρέωση του Κράτους. Άρα εδώ ο νομοθέτης δημιουργεί ένα θετικό αποτέλεσμα από την υποχρέωση του Κράτους να παρέχει και να προάγει την εκπαίδευση και τη διδασκαλία. Παράλληλα στο ίδιο άρθρο καθιερώνεται η αποκλειστικότητα του Κράτους στην παροχή υπηρεσιών ανώτατης εκπαίδευσης από ιδρύματα που αποτελούν νομικά πρόσωπα δημοσίου δικαίου με πλήρη αυτοδιοίκηση. Το άρθρο 16 του Συντάγματος αποτελεί πεδίο ανάλυσης επόμενης παραγράφου της παρούσας έρευνας. Με την αναθεώρηση του 1986 ψηφίστηκε η μεταφορά του κειμένου του Συντάγματος στη δημοτική γλώσσα (Βουλή των Ελλήνων, 2023).

4.1.2 Το άρθρο 5

Το άρθρο 5 του Συντάγματος αναφέρεται στην ελεύθερη ανάπτυξη της προσωπικότητας και στην προσωπική ελευθερία. «Καθένας έχει δικαίωμα να αναπτύσσει ελεύθερα την προσωπικότητά του και να συμμετέχει στην κοινωνική, οικονομική και πολιτική ζωή της Χώρας, εφόσον δεν προσβάλλει τα δικαιώματα των

άλλων και δεν παραβιάζει το Σύνταγμα ή τα χρηστά ήθη.» Η προσωπικότητα αποτελεί το σύνολο των χαρακτηριστικών, των ικανοτήτων και των καταστάσεων που προκύπτουν από την ύπαρξη του ανθρώπου ως λογικού και συνειδητού όντος, δημιουργώντας μια μοναδική ταυτότητα για το συγκεκριμένο άτομο (Μάνεσης, 1982). Η παράγραφος 1 του άρθρου 5 είναι η πρώτη που κατοχυρώνει την προσωπική ελευθερία του ατόμου με μία ευρεία έννοια και αποτελεί μία από τις καινοτομίες του ισχύοντος Συντάγματος καθώς δεν υπάρχει αντίστοιχη διάταξη στα προηγούμενα ελληνικά Συντάγματα (Χρυσόγονος, 2006). Το δικαίωμα που κατοχυρώνεται από το άρθρο 5 του Συντάγματος είναι θεμελιώδες και παρέχει εγγυήσεις διασφάλισης της ελευθερίας του ατόμου, εγγυήσεις που χαρακτηρίζονται τόσο ως αρνητικές, θετικές αλλά και ενεργητικές. Καταρχάς δημιουργείται η αξίωση έναντι του Κράτους να μην παρεμβαίνει στην ανάπτυξη της προσωπικότητας του ανθρώπου, άρα εδώ η συνταγματική διάταξη εμφανίζει μία αμυντική λειτουργία, αρνητική ως προς την δυνατότητα παρέμβασης του Κράτους. Παράλληλα όμως θεμελιώνεται και μία θετική υποχρέωση προς το Κράτος, να προστατεύει και να δημιουργεί τις προϋποθέσεις άσκησης του δικαιώματος της ελεύθερης ανάπτυξης της προσωπικότητας του ατόμου. Τέλος θεμελιώνει και την ενεργητική προς το άτομο διάσταση της συμμετοχής στην κοινωνική, οικονομική και πολιτική ζωή της χώρας. Η ενεργή συμμετοχή στην οικονομική ζωή της Χώρας προϋποθέτει την ελευθερία στην επιλογή του επαγγέλματος ή της εργασίας είτε με τη μορφή του ελεύθερου επαγγελματία είτε με τη μορφή εξαρτημένης εργασίας από το άτομο, παρέχεται δηλαδή η ελευθερία σύναψης συμβάσεων μεταξύ των πολιτών, τηρουμένων βέβαια των διατάξεων του άρθρου 22 και της παρεμπόδισης απαγόρευσης της εξαναγκαστικής εργασίας (Ηλιάδου, 2023).

Η έννοια της ελεύθερης εξέλιξης της προσωπικότητας είναι πολυσήμαντη. Το Σύνταγμα εγγυάται το δικαίωμα του ανθρώπου όχι μόνο να κατέχει και να ασκεί τα

δικαιώματα που πηγάζουν από την προσωπικότητά του, αλλά και να την αναπτύσσει σε όλους τους τομείς της κοινωνικής, οικονομικής και πολιτικής συμβίωσης που οργανώνεται από το κράτος. Η σύγχρονη έννοια της προσωπικότητας αντιστοιχεί στον άνθρωπο που συμμετέχει ενεργά στην κοινωνία, με τη δραστηριότητά του να προσδιορίζεται από τις σχέσεις του με την προσωπικότητα και τα συμφέροντα των άλλων ανθρώπων. Η προσωπικότητα του ατόμου αποτελείται από τη συνολική του υπόσταση, περιλαμβάνοντας τη σωματική, ψυχική, πνευματική, ηθική και κοινωνική του διάσταση. Από αυτήν απορρέουν δικαιώματα που προστατεύουν τη ζωή, τη σωματική ακεραιότητα, την υγεία και την τιμή του. Το Σύνταγμα εξασφαλίζει το δικαίωμα του ανθρώπου όχι μόνο να έχει και να ασκεί αυτά τα δικαιώματα, αλλά και να αναπτύσσει την προσωπικότητά του σε όλους τους τομείς της κοινωνικής, οικονομικής και πολιτικής ζωής. Το κράτος έχει αρνητική υποχρέωση να μην εμποδίζει την ανάπτυξη της προσωπικότητας και τη θετική υποχρέωση να παρέχει τα μέσα για αυτήν (Πικραμένος, 2019).

Όπως φαίνεται από αυτή την μέχρι τώρα ανάλυση του άρθρου 5 του Συντάγματος, παρέχεται από το Κράτος η δυνατότητα στο άτομο να αναπτύξει την προσωπικότητα του στον επαγγελματικό τομέα επιλέγοντας τη σταδιοδρομία που επιθυμεί και αποκτώντας εκείνες τις γνώσεις και δεξιότητες που θα τον βοηθήσουν να πετύχει τους στόχους του. Παράλληλα όμως υπάρχει η θετική λειτουργία για την παροχή από το Κράτος, τόσο της ελευθερίας όσο και των μέσων για την ανάπτυξη της προσωπικότητας τους ατόμου, τη δημιουργία δηλαδή των προϋποθέσεων μέσα από τις πολιτικές της εκτελεστικής και νομοθετικής εξουσίας έτσι ώστε το άτομο να πετυχαίνει την άσκηση του δικαιώματος της ελεύθερης επιλογής απασχόλησης αλλά και την εξέλιξη του μέσα από την επαγγελματική του σταδιοδρομία. Το δικαίωμα αυτό ανάγεται βέβαια στο περιεχόμενο των δημόσιων πολιτικών, αποτελεί δηλαδή προϊόν

πολιτικής διαπραγμάτευσης όπως συμβαίνει κατεξοχήν με όλα τα κοινωνικά δικαιώματα (Καϊδατζής, 2012).

4.1.3 Το άρθρο 16

Το άρθρο 16 συμπεριλήφθηκε, όπως αναφέρθηκε και παραπάνω, στο Σύνταγμα του 1975 από την Ε' Αναθεωρητική Βουλή, η οποία στην ουσία κατήργησε το Σύνταγμα της δικτατορίας και επανέφερε σε ισχύ το Σύνταγμα του 1952 προχωρώντας ταυτόχρονα σε εκτενή αναθεώρηση του τελευταίου. Το Σύνταγμα λοιπόν του 1975 ήταν ένα Σύνταγμα νέο, όχι μόνο νομικά αλλά και ως προς το περιεχόμενό του, καθώς σε γενικές γραμμές ήταν ένα σύγχρονο κείμενο που υπερτερούσε έναντι των προϊσχύσαντων αλλά και των περισσότερων ευρωπαϊκών Συνταγμάτων (Βενιζέλος, 2021). Στο αναθεωρημένο σε σχέση με το Σύνταγμα του 1952 άρθρο 16 διατυπώθηκε η κοινή απαίτηση όλων για σωστή και πολύπλευρη εκπαίδευση ενώ η παιδεία θεωρείται πλέον περισσότερο κοινωνικό παρά ατομικό δικαίωμα όπως τα προηγούμενα Συντάγματα της χώρας και αυτή η αλλαγή πηγάζει από τις σύγχρονες αντιλήψεις για την οργάνωση του Κράτους (Χρυσόγονος, 2006). Μέσα από τις παραγράφους του εξασφαλίζεται η κατοχύρωση του δημόσιου χαρακτήρα της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης καθώς, πέραν της αποκλειστικότητας στην παροχή των υπηρεσιών ανώτατης εκπαίδευσης, το κράτος έχει την εποπτεία των εκπαιδευτικών ιδρυμάτων ενώ δύναται να τα ενισχύει οικονομικά. Ταυτόχρονα ορίζονται οι διαδικασίες συγχώνευσης και κατάτμησης των ανώτατων εκπαιδευτικών ιδρυμάτων, ενώ ειδικός εφαρμοστικός νόμος ορίζει και όσα αφορούν την λειτουργία των φοιτητικών συλλόγων και τη συμμετοχή των σπουδαστών σε αυτούς. Στην 6^η παράγραφο γίνεται ειδική αναφορά στους καθηγητές των ανώτατων εκπαιδευτικών

ιδρυμάτων και στον τρόπο που αυτοί διορίζονται και λειτουργούν (Σύνταγμα της Ελλάδος, 1975).

Μετά τη μεταφορά του Συντάγματος του 1975 στη δημοτική γλώσσα που έγινε με την αναθεώρηση του 1986, η παράγραφο 7 του άρθρου 16 αναφέρει ότι «η επαγγελματική και κάθε άλλη ειδική εκπαίδευση που παρέχεται από το Κράτος με σχολές ανώτερης βαθμίδας για χρονικό διάστημα όχι μεγαλύτερο από τρία χρόνια, όπως προβλέπεται ειδικότερα από το νόμο, που ορίζει και τα επαγγελματικά δικαιώματα όσων αποφοιτούν από τις σχολές αυτές» (Σύνταγμα της Ελλάδος, 1986). Η διάταξη αυτή του Συντάγματος καθιερώνει το κοινωνικό δικαίωμα για παροχή επαγγελματικής παιδείας σε σχολές ανώτερης βαθμίδας και έτσι μπορεί να θεωρηθεί ως προϋπόθεση για την υλοποίηση του κοινωνικού δικαιώματος στην εργασία (στο άρθρο 22 που θα αναλυθεί στην επόμενη ενότητα) (Ευρυγένης & Μανιτάκης 1986). Στην 7^η παράγραφο, παρά τη θέσπιση του κοινωνικού αυτού δικαιώματος, κυρίως γίνεται μία προσπάθεια να υπάρχει η δυνατότητα για ιδιωτική εκπαίδευση, ανώτερη από την δευτεροβάθμια, καθώς δεν δημιουργείται ευθεία συνταγματική απαγόρευση για την ίδρυση ιδιωτικών επαγγελματικών σχολών από ιδιώτες (Χρυσόγονος, 2006). Γίνεται λοιπόν εμφανές ότι η μεγαλύτερη προσπάθεια ερμηνείας της παραγράφου 7 του άρθρου 16 αναλώνεται στην προσπάθεια ερμηνείας με τέτοιο τρόπο ώστε να δίνεται η δυνατότητα για ανώτερη τουλάχιστον εκπαίδευση σε ιδιωτικά εκπαιδευτικά ιδρύματα παρά την ρητή απαγόρευση που υπάρχει στην παράγραφο 8 «Η σύσταση ανώτατων σχολών από ιδιώτες απαγορεύεται». Ωστόσο όπως τονίζει και ο Βλαχόπουλος (2023) από την παράγραφο αυτή «δεν συνάγεται ότι επιβάλλεται η παροχή της παιδείας αυτής (της επαγγελματικής) αποκλειστικώς από το κράτος».

Το άρθρο 16 στην ιστορική του διαδρομή από το 1975 έχει γίνει αντικείμενο πολλών συζητήσεων με θέμα την αναθεώρηση του προς μία κατεύθυνση που να ανοίγει τον δρόμο για την ίδρυση και λειτουργία μη κρατικών, ιδιωτικών επί της ουσίας

πανεπιστημίων. Ο Αλιβιζάτος (2007) στην πρόταση που κάνει για την αναμόρφωση και κατ' ουσία αναθεώρηση του άρθρου 16 συγχωνεύει τις παραγράφους §5 και §6 και προσθέτει στο αρχικό κείμενο τον όρο «Η ανώτατη εκπαίδευση παρέχεται αποκλειστικά από ιδρύματα, δημόσια και μη, το ιδιαίτερο καθεστώς και οι τύποι των οποίων ορίζονται με νόμο» θέλοντας με τον τρόπο αυτό να άρει την απαγόρευση ίδρυσης μη κρατικών πανεπιστημίων. Επίσης απαλείφει εντελώς την παράγραφο §7 θεωρώντας προφανώς ότι ο βασικός λόγος ύπαρξης της είναι να αποτελεί μία μορφή συνταγματικού παραθύρου για ιδιωτικά ανώτερα εκπαιδευτικά ιδρύματα που μετά την προτεινόμενη αναθεώρηση δεν θα έχει λόγω ύπαρξης, συνεπώς όχι μία κατοχύρωση ενός κοινωνικού δικαιώματος, αυτού της συμμετοχής των πολιτών στην επαγγελματική εκπαίδευση και της παροχής από το Κράτος των αντίστοιχων υπηρεσιών.

Από την παραπάνω ανάλυση γίνεται εμφανές ότι υπάρχει ένα σημαντικό συνταγματικό κενό, τουλάχιστον στο άρθρο 16, αναφορικά με την κατοχύρωση του ατομικού ή κοινωνικού δικαιώματος στην επαγγελματική κατάρτιση και εκπαίδευση ενώ δεν υπάρχει καμία αναφορά για συμβουλευτική επαγγελματικού προσανατολισμού. Παρότι υπάρχει πληθώρα διασκορπισμένων νομοθετικών διατάξεων δεν υπάρχει ένα κατατοπιστικό κείμενο το οποίο να προσδιορίζει σε αδρές γραμμές τον τρόπο με τον οποίο αλληλοσυμπληρώνονται οι νομοθετικές ρυθμίσεις αναφορικά με την επαγγελματική κατάρτιση και εκπαίδευση, έστω υπό τη μορφή διακηρύξεων εντός του συνταγματικού κειμένου (Κόκκος, 2021).

4.1.4 Το άρθρο 22

Το άρθρο 22 του ισχύοντος συντάγματος αναφέρεται στην προστασία της εργασίας. Στην πρώτη παράγραφο προβαίνει σε μία διακήρυξη με τη φράση: «Η εργασία αποτελεί δικαίωμα και προστατεύεται από το Κράτος, που μεριμνά για τη

δημιουργία συνθηκών απασχόλησης όλων των πολιτών και για την ηθική και υλική εξύψωση του εργαζόμενου αγροτικού και αστικού πληθυσμού». Το κοινωνικό δικαίωμα στην εργασία, που εδώ κατοχυρώνεται συνταγματικά, χαρακτηρίζεται ως η μήτρα όλων των άλλων δικαιωμάτων (Κατρούγκαλος, 1998). Η διάταξη αυτή δεν γεννά μία σαφώς ορισμένη αγωγή αξίωση κανενός προς το Κράτος να του εξασφαλίσει μία θέση εργασίας αλλά δημιουργεί μία γενική υποχρέωση του Κράτους να εξασφαλίζει τις κατάλληλες συνθήκες απασχόλησης για όσους επιθυμούν και μπορούν να εργαστούν. Το κράτος είναι υποχρεωμένο βάσει του άρθρου 22 να δαπανά σημαντικά ποσά για τη στήριξη των πολιτών που πλήττονται από την ανεργία, χρηματοδοτώντας προγράμματα ενίσχυσης της απασχόλησης, ιδρύοντας και διατηρώντας οργανισμούς για την κατάρτιση και επανακατάρτιση του εργατικού δυναμικού, προστατεύοντας από κινδύνους που σχετίζονται με την απασχόληση μέσω των ασφαλιστικών ταμείων.

Ο Άρειος Πάγος κατά το παρελθόν με διάφορες αποφάσεις του είχε δώσει έναν κατευθυντήριο μόνο χαρακτήρα στο άρθρο 22, ενδεικτικά: Με τη διάταξη αυτή κατοχυρώνεται το δικαίωμα της εργασίας ως κοινωνικό δικαίωμα, που περιλαμβάνει το δικαίωμα για εξεύρεση συγκεκριμένης και αμειβόμενης θέσης εργασίας, χωρίς όμως και να θεμελιώνεται κατά του Κράτους αντίστοιχη αγωγή αξίωση για πρόσληψη και διατήρηση σε συγκεκριμένη θέση εργασίας. Παράλληλα θεσπίζεται με τη διάταξη αυτή υποχρέωση του κράτους να μεριμνά για τη δημιουργία συνθηκών απασχόλησης όλων των πολιτών, δηλαδή να ακολουθεί πολιτική πλήρους απασχόλησης, λαμβάνοντας νομοθετικά μέτρα που τείνουν προς την πραγματοποίηση του σκοπού αυτού. Το δικαίωμα όμως αυτό, ως «κοινωνικό δικαίωμα», δεν υλοποιείται, όπως όλα τα κοινωνικά δικαιώματα, παρά μόνον εφόσον ο νομοθέτης αποφασίσει να συμμορφωθεί προς τις σχετικές συνταγματικές

διατάξεις, που έχουν επομένως κατευθυντήριο απλώς χαρακτήρα. Ως εκ τούτου η παραπάνω διάταξη του Συντάγματος δεν είναι κανόνας δικαίου και επομένως διατάξεις νόμου που τυχόν δεν συμπορεύονται προς τις κατευθύνσεις αυτές, άρα και οι πιο πάνω του ν. 2190/1994, υπό την εκδοχή ότι εμπίπτουν σε αυτή την κατηγορία, δεν είναι αντισυνταγματικές. (ΟΛΑΠ 3/1998)

Ωστόσο με νεότερες αποφάσεις του έχει εγκαταλείψει την άποψη αυτή ή τουλάχιστον συναντάται σποραδικά στις αποφάσεις του η φράση «κατευθυντήριος χαρακτήρας»

Το δικαίωμα στην εργασία αποτελεί ένα κοινωνικό κεκτημένο το οποίο έχει οδηγήσει στην υλοποίηση σχετικών κρατικών δράσεων καθώς και στην ψήφιση νόμων που να προάγουν την απασχόληση και τις καλύτερες δυνατές συνθήκες εργασίας. Επίσης η διάταξη αυτή δεν επιτρέπει την ολοκληρωτική κατάργηση ή τον δραστικό περιορισμό τέτοιων δράσεων, για παράδειγμα το κλείσιμο της Δημόσιας Υπηρεσίας Απασχόλησης ΔΥΠΑ (πρώην Οργανισμός Απασχόλησης Εργατικού Δυναμικού ΟΑΕΔ) χωρίς την ταυτόχρονη δημιουργία ενός παρεμφερή φορέα υλοποίησης σχετικών δράσεων θα κρίνονταν ως αντισυνταγματική ενέργεια της εκτελεστικής εξουσίας. Παράλληλα το δικαίωμα αυτό μπορεί να δρα αρνητικά ή περιοριστικά ως προς άλλα συνταγματικά κατοχυρωμένα δικαιώματα, όπως για παράδειγμα το δικαίωμα στην οικονομική ελευθερία καθώς η προστασία της εργασίας και των συνθηκών αυτής απαγορεύει ρητά τη δημιουργία συνθηκών εκμετάλλευσης και κακομεταχείρισης και εξαναγκαστική εργασίας των εργαζομένων προς όφελος των εργοδοτών (Χρυσόγονος, 2006).

Για την κατηγοριοποίηση του δικαιώματος στην εργασία ως κοινωνικό ή ατομικό υπάρχουν διαφορετικές απόψεις στην βιβλιογραφία. Αφενός υπάρχει η άποψη ότι στο άρθρο 22 του Συντάγματος κατοχυρώνεται η κοινωνική φύση του δικαιώματος στην εργασία ενώ στο άρθρο 5 μαζί με την οικονομική ελευθερία των προσώπων

κατοχυρώνεται και η ατομική φύση του δικαιώματος στην εργασία με την έννοια της ελευθερίας για κατάρτιση, διαμόρφωση των όρων και λύσης της σύμβασης εργασίας. Αφετέρου υπάρχει η άποψη ότι το δικαίωμα στην εργασία μπορεί να θεωρηθεί ταυτόχρονα κοινωνικό και ατομικό (Βασιλείου, 2023).

Όπως φαίνεται λοιπόν από την ανάλυση που προηγήθηκε το άρθρο 22 του Συντάγματος υποχρεώνει το Κράτος στη λήψη μέτρων για τη διασφάλιση των συνθηκών απασχόλησης αλλά και στην εφαρμογή Ενεργητικών Πολιτικών Απασχόλησης για τη δημιουργία νέων θέσεων εργασίας ή τη βελτίωση των συνθηκών των εργαζομένων. Οι πολιτικές αυτές μπορεί να αφορούν είτε στην επιδότηση του μισθολογικού κόστους για την πρόσληψη ανέργων με ειδικά κοινωνικά κριτήρια σε θέσεις εργασίας του ιδιωτικού τομέα, είτε τη δημιουργία θέσεων εργασίας στο δημόσιο τομέα καλύπτοντας για ορισμένο χρόνο έκτακτες ανάγκες του δημοσίου συμφέροντος. Ακόμα μέσα στις υποχρεώσεις του Κράτους είναι να παρέχει στους πολίτες που αναζητούν εργασία τις βέλτιστες πρακτικές εύρεσης εργασίας και συμβουλευτικής επαγγελματικού προσανατολισμού. Τέλος στις ενεργητικές πολιτικές απασχόλησης ανήκουν και τα προγράμματα κατάρτισης και επανακατάρτισης ανέργων αλλά και εργαζομένων με σκοπό την ανάπτυξη δεξιοτήτων που αντιστοιχούν με τις ανάγκες της αγοράς εργασίας, καθιστώντας το εργατικό δυναμικό ικανό να ανταπεξέλθει στις απαιτήσεις της σύγχρονης οικονομίας αλλά και ανταγωνιστικό σε όρους παγκοσμιοποίησης. Εξάλλου, η κατάρτιση, η επανακατάρτιση και η τεχνική εκπαίδευση ανειδίκευτων εργατών και ανέργων συμβάλλει σημαντικά στην καταπολέμηση της διαρθρωτικής ανεργίας (Παυλόπουλος, 2017).

4.2 Νομικό Πλαίσιο στην Ευρωπαϊκή Ένωση

Στο κεφάλαιο αυτό θα γίνει μία ανάλυση του νομικού πλαισίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης αναφορικά με την επαγγελματική εκπαίδευση και κατάρτιση και τη συμβουλευτική επαγγελματικού προσανατολισμού. Αρχικά θα αναδειχθούν οι πηγές του ενωσιακού δικαίου και οι ιεραρχικές σχέσεις έναντι του εθνικού νομικού πλαισίου.

Η Ευρωπαϊκή Ένωση αποτελεί ένα ιδιαίτερο πλαίσιο διακρατικής συνεργασίας που έχει μεταφέρει τον υπερεθνικό χαρακτήρα της σε πολύ υψηλότερα επίπεδα σε σύγκριση με τους συνήθεις διεθνείς οργανισμούς. Η προσανατολισμένη προς την ομοσπονδία λειτουργία και δομή της ΕΕ βασίζεται κυρίως στη δημιουργία αυτόνομων και υπερεθνικών οργάνων, τα οποία συγκεντρώνουν εξουσίες πολιτικής κατίσχυσης έναντι των Κρατών-μελών. Αυτή η εξαιρετική συγκέντρωση εξουσιών και αρμοδιοτήτων στα όργανα της ΕΕ προσδίδει μια παγκόσμια ιδιαιτερότητα στην ΕΕ, που είναι σπάνια για τους άλλους διεθνείς οργανισμούς. Υπάρχουν 4 κύρια θεσμικά όργανα λήψης αποφάσεων που ηγούνται της διοίκησης της ΕΕ. Αυτά τα θεσμικά όργανα συνεργάζονται για τον καθορισμό των πολιτικών κατευθύνσεων της ΕΕ και διαδραματίζουν διάφορους ρόλους στη νομοθετική διαδικασία. Αυτά είναι: το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο, το Συμβούλιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης και η Ευρωπαϊκή Επιτροπή. Επίσης υπάρχουν τρία ακόμα θεσμικά όργανα που συμπληρώνουν το διοικητικό έργο της Ένωσης και αυτά είναι το Δικαστήριο της Ευρωπαϊκής Ένωσης, η Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα και το Ευρωπαϊκό Ελεγκτικό Συνέδριο. Οι εξουσίες, οι αρμοδιότητες και οι διαδικασίες λήψης αποφάσεων και εφαρμογής αυτών καθορίζονται από τις ιδρυτικές συνθήκες της ΕΕ: τη Συνθήκη για τη λειτουργία της Ευρωπαϊκής Ένωσης (1957), τη Συνθήκη για την Ευρωπαϊκή Ένωση (1992) και τη Συνθήκη της Λισαβόνας (2007) που έφερε αρκετές αλλαγές στον τρόπο λειτουργίας της Ευρωπαϊκής Ένωσης. (Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2017).

Η νομική τάξη που έχει εγκαθιδρυθεί από την Ευρωπαϊκή Ένωση αποτελεί σήμερα αναπόσπαστο στοιχείο της πολιτικής και κοινωνικής πραγματικότητας. Βάσει των συνθηκών της Ένωσης, λαμβάνονται ετησίως χιλιάδες αποφάσεις που συμβάλλουν σημαντικά στον προσδιορισμό της πραγματικότητας των κρατών μελών της ΕΕ και των πολιτών τους. Το άτομο δεν είναι πλέον πολίτης μόνο της χώρας, του δήμου ή της κοινότητάς του, αλλά είναι επίσης πολίτης της Ένωσης. Αναλύοντας κανείς τις πηγές δικαίου της ΕΕ θα δει 5 μεγάλες ιεραρχικά δομημένες κατηγορίες. Καταρχήν υπάρχει το πρωτογενές δίκαιο που αποτελείται από τις Συνθήκες και τις γενικές αρχές δικαίου, κατόπιν οι διεθνείς συμφωνίες της ΕΕ και ακολουθεί το παραγωγικό δίκαιο που αποτελείται από τους Κανονισμούς, τις Οδηγίες και τις Αποφάσεις που λαμβάνουν τα θεσμικά όργανα της ΕΕ. Στο τέλος αυτής της πυραμίδας υπάρχουν οι Γενικές Αρχές και οι Συμφωνίες μεταξύ των κρατών μελών (Borchardt, 2011).

Στο ζήτημα της υπεροχής των κανόνων δικαίου και συγκεκριμένα του Ενωσιακού Δικαίου έναντι του εθνικού υπάρχουν διστάμενες απόψεις. Η έννοια της «υπεροχής» δεν αναφέρεται σε ιεραρχία, δηλαδή τον κανόνα του ενός δικαιώματος ως πιο «ισχυρό» από ένα άλλο, αλλά αντιπροσωπεύει μια μέθοδο, τη μοναδική δυνατή μέθοδο, για την επίλυση συγκρούσεων μεταξύ κανόνων δικαίου. Αυτές οι συγκρούσεις μπορεί να προκύπτουν από τη σύγκρουση εθνικών κανόνων με ενωσιακούς, αποφάσεις διαφορετικών εθνικών δικαστηρίων σχετικά με το ίδιο θέμα, ή από διαφορετικές αποφάσεις δικαστηρίων εντός της ίδιας δικαιοκτικής τάξης. Αν δεν υπήρχε αυτή η αρχή, δεν θα υπήρχε «υπερεθνική νομιμότητα», η οποία, εντούτοις, υπάρχει από την ίδρυση της ΕΟΚ και σήμερα της ΕΕ. Αυτή η υπερεθνική νομιμότητα βασίζεται σε ελεύθερες πολιτικές αποφάσεις και νομικές επιβεβαιώσεις όλων των κρατών-μελών που συμμετέχουν. Οι κρίσιμες έννοιες για την επίλυση των διαφορών και, συνεπώς, για την «υπεροχή», περιλαμβάνουν τη «μεταφορά αρμοδιοτήτων» από τα κράτη στην Ένωση σε ορισμένους τομείς, την επίτευξη κοινών σκοπών καθώς και τη διασφάλιση αλλά και

την εγγύηση δικαιωμάτων των πολιτών (Μποτόπουλος, 2021). Ωστόσο υπάρχει και η άποψη ότι στην κορυφή, αλλά και, σύμφωνα με τη θεσμική λογική, στη βάση, της νομικής τάξης βρίσκεται το Σύνταγμα, λειτουργώντας ως Θεμελιώδης Νόμος που στηρίζει και οργανώνει τους γενικούς πολιτικούς θεσμούς. Η ιδιαίτερη νομική φύση του Συντάγματος, ως κανόνα δικαίου-γενάρχη για ολόκληρη τη νομική τάξη, αναπόφευκτα οδηγεί στην απόλυτη και ανεξίτηλη υπεροχή του εντός της εσωτερικής νομικής τάξης, όπως προκύπτει σαφώς από το περιεχόμενο και το πνεύμα των διατάξεων του άρθρου 28 του Συντάγματος (Παυλόπουλος, 2015).

Η επαγγελματική εκπαίδευση αναγνωρίστηκε επίσημα ως τομέας κοινοτικής αρμοδιότητας με τη Συνθήκη της Ρώμης το 1957, αλλά η εκπαίδευση αναγνωρίστηκε ως τομέας που εμπίπτει στην αρμοδιότητα της Ένωσης από τη Συνθήκη του Μάαστριχτ (1992). Σύμφωνα με τη Συνθήκη, «η Κοινότητα συμβάλλει στην ανάπτυξη παιδείας υψηλού επιπέδου, ενθαρρύνοντας τη συνεργασία μεταξύ κρατών μελών και υποστηρίζοντας τη δράση τους, σεβόμενη πλήρως την αρμοδιότητα των κρατών μελών για το περιεχόμενο της διδασκαλίας και την οργάνωση του εκπαιδευτικού συστήματος, καθώς και την πολιτιστική και γλωσσική τους πολυμορφία» (Ευρωπαϊκή Ένωση, 1992).

Η Συνθήκη της Λισαβόνας (2007) διατηρεί τις διατάξεις για τον ρόλο της ΕΕ στην εκπαίδευση και την κατάρτιση, προσθέτοντας μια οριζόντια κοινωνική ρήτρα. Το άρθρο 9 της Συνθήκης για τη λειτουργία της Ευρωπαϊκής Ένωσης αναφέρει ότι «κατά τον καθορισμό και την εφαρμογή των πολιτικών και των δράσεων της, η Ένωση συνεκτιμά τις απαιτήσεις που συνδέονται με την προαγωγή υψηλού επιπέδου απασχόλησης, τη διασφάλιση της κατάλληλης κοινωνικής προστασίας και την καταπολέμηση του κοινωνικού αποκλεισμού, καθώς και της υψηλής εκπαίδευσης, κατάρτισης και προστασίας της ανθρώπινης υγείας» (Συνθήκη της Λισαβόνας, 2007). Επιπλέον, ο Χάρτης Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης ορίζει ότι

κάθε πρόσωπο έχει δικαίωμα στην εκπαίδευση και στην πρόσβαση στην επαγγελματική και συνεχή κατάρτιση (άρθρο 14) και έχει δικαίωμα προς εργασία και την άσκηση επαγγέλματος, το οποίο επιλέγει ή αποδέχεται ελεύθερα (Χάρτης Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης, 2000, άρθρο 15).

Η ΕΕ τόσο στις πολιτικές όσο και στις δράσεις της, πρέπει να λαμβάνει υπόψη τις απαιτήσεις που σχετίζονται με την προώθηση υψηλού επιπέδου εκπαίδευσης και διά βίου μάθησης, την κινητικότητα των εκπαιδευόμενων και των εκπαιδευτικών στην Ευρώπη και την ανάπτυξη του αισθήματος της ένταξής τους στην Ένωση. Σε αυτό το πλαίσιο, με ανακοίνωση που εξέδωσε η Ευρωπαϊκή Επιτροπή (2020) παρουσίασε τις βασικές αρχές ενός Ευρωπαϊκού Χώρου Εκπαίδευσης που περιλαμβάνουν έξι διαστάσεις: ποιότητα εκπαίδευσης και κατάρτισης, ένταξη, πράσινη και ψηφιακή μετάβαση, εκπαιδευτικοί και εκπαιδευτές, τριτοβάθμια εκπαίδευση και γεωπολιτική διάσταση. Τον Φεβρουάριο του 2021, το Συμβούλιο ενέκρινε ψήφισμα που αφορά ένα στρατηγικό πλαίσιο για την ευρωπαϊκή συνεργασία στον τομέα της εκπαίδευσης και της κατάρτισης προς τον Ευρωπαϊκό Χώρο Εκπαίδευσης και πέραν αυτού (2021-2030). Ανάμεσα στους στόχους του ψηφίσματος ξεχωρίζει ο στόχος το ποσοστό των αποφοίτων επαγγελματικής εκπαίδευσης και κατάρτισης που επωφελούνται από τη μάθηση που βασίζεται στην εργασία κατά τη διάρκεια των σπουδών τους να ανέρχεται τουλάχιστον σε 60% έως το 2025 και τουλάχιστον το 47% των ενηλίκων ηλικίας 25 έως 64 ετών να έχει συμμετάσχει σε δράση μάθησης κατά τους τελευταίους 12 μήνες, έως το 2025 (Συμβούλιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης, 2021/C 66/01).

Η ΕΕ στηρίζει οικονομικά τις πολιτικές της αναφορικά με την επαγγελματική κατάρτιση μέσα από διάφορα χρηματοδοτικά εργαλεία, όπως τα Μεσογειακά Ολοκληρωμένα Προγράμματα (ΜΟΠ) τα οποία εφάρμοσε το Συμβούλιο των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων της τότε ΕΟΚ την περίοδο (1981-1989). Το Συμβούλιο θεώρησε τότε ότι ήταν αναγκαίο να εφαρμοστεί μία ειδική κοινοτική δράση για τις

νότιες περιφέρειες της Κοινότητας, λαμβάνοντας υπόψη ότι μια τέτοια δράση περιορισμένης διάρκειας θα έπρεπε να έχει ως στόχο τη βελτίωση των κοινωνικοοικονομικών δομών των εν λόγω περιοχών, ιδίως της Ελλάδας, ώστε να μπορέσουν να προσαρμοστούν υπό τις καλύτερες δυνατές συνθήκες στη νέα κατάσταση που επικρατούσε με τη διεύρυνση της Κοινότητας. (Συμβούλιο των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, 2088/85). Μέσω της χρηματοδότησης από το Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο (ΕΚΤ) τα ΜΟΠ είχαν ως αποτέλεσμα την ιδιαίτερα σημαντική αύξηση των δράσεων επαγγελματικής κατάρτισης στην Ελλάδα. Η πολιτική που εφαρμόστηκε την περίοδο εκείνη αναφορικά με την επαγγελματική κατάρτιση ήταν εκείνη της συμπληρωματικής κατάρτισης, δηλαδή την παροχή υπηρεσιών εκπαίδευσης σε πεδία όπου θεωρήθηκε ότι το συνηθισμένο εκπαιδευτικό σύστημα, και ιδιαίτερα η τεχνική εκπαίδευση, δεν ήταν επαρκής (Βεργίδης, 2005).

Ακολούθησε η περίοδος των Κοινοτικών Πλαισίων Στήριξης (1989-2009). Κατά την περίοδο του Α ΚΠΣ δεν υπήρχε ένα αξιόπιστο και αποτελεσματικό σύστημα ποιοτικής διαχείρισης των ευρωπαϊκών πόρων ενώ και οι πληροφορίες για τους φορείς που έλαβαν τα ευρωπαϊκά κονδύλια κρίνονται σήμερα αναξιόπιστες. Κατά το Β' ΚΠΣ και μετά την παρέμβαση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής ιδρύθηκε το Εθνικό Κέντρο Πιστοποίησης (ΕΚΕΠΙΣ) το οποίο με τη σειρά του πιστοποίησε τα Κέντρα Επαγγελματικής Κατάρτισης (ΚΕΚ) και ο Οργανισμός Επαγγελματικής Εκπαίδευσης και Κατάρτισης (ΟΕΕΚ) ο οποίος ασχολήθηκε με την οργάνωση και λειτουργία της επαγγελματικής μεταδευτεροβάθμιας εκπαίδευσης και την επίβλεψη των Ινστιτούτων Επαγγελματικής Κατάρτισης (ΙΕΚ) (Καραλής, 2009).

Το Γ' ΚΠΣ (2000-2009) εφαρμόζεται με την Ελλάδα ως μέλος της Οικονομικής Νομισματικής Ένωσης και την χρήση του Ευρώ ως Εθνικό Νόμισμα. Από το 2009 έως σήμερα το κύριο χρηματοδοτικό εργαλείο για την χάραξη των ευρωπαϊκών πολιτικών αναφορικά με την επαγγελματική κατάρτιση είναι το Εθνικό Στρατηγικό

Πλαίσιο Αναφοράς (ΕΣΠΑ) το οποίο σχεδιάζεται και εφαρμόζεται σε επταετής προγραμματικές περιόδους (2007-2013, 2014-2020, 2021-2027) και χρηματοδοτείται από το Ευρωπαϊκό Ταμείο Περιφερειακής Ανάπτυξης (ΕΤΠΑ), το Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο (ΕΚΤ) και το Ταμείο Συνοχής και συγχρηματοδοτείται από το Ελληνικό Κράτος μέσω του Προγράμματος Δημοσίων Επενδύσεων. Μέσω των ΕΣΠΑ και σε εφαρμογή των πολιτικών συνοχής της Ευρωπαϊκής Οικονομικής και Κοινωνικής Επιτροπής (ΕΟΚΕ) σχεδιάστηκαν και υλοποιήθηκαν πολυάριθμα προγράμματα επαγγελματικής εκπαίδευσης και κατάρτισης συνδυάζοντας τα πολλές φορές με τη δημιουργία νέων θέσεων εργασίας. τη συμβουλευτική επαγγελματικού προσανατολισμού καθώς και την πιστοποίηση προσόντων (ΕΟΚΕ, 2021).

Τον Ιανουάριο του 2020, η πανδημία COVID-19 έφτασε στην Ευρώπη, προκαλώντας μια υγειονομική κρίση με σημαντικές κοινωνικοοικονομικές επιπτώσεις. Η αντίδραση της ΕΕ ήταν άμεση, εφαρμόζοντας, μεταξύ άλλων, ένα εκτεταμένο σχέδιο ανάκαμψης για την Ευρώπη, το NextGenerationEU. Μία δέσμη μέτρων, η μεγαλύτερη στην ιστορία της ΕΕ, που αφορά την Οικολογία με στόχο η Ευρώπη να είναι η πρώτη κλιματικά ουδέτερη ήπειρος έως το 2050, τις Ψηφιακές Τεχνολογίες με έμφαση στα δίκτυα, την υγεία, την ισχυροποίηση των νέων στην αγορά εργασίας μέσα από καλύτερη εκπαίδευση και κατάρτιση σε πράσινες και ψηφιακές δεξιότητες και τέλος την ισότητα των Ευρωπαίων πολιτών. Στο επίκεντρο του NextGenerationEU βρίσκεται το Ταμείο (ή Μηχανισμός) Ανάκαμψης και Ανθεκτικότητας (ΤΑΑ), το μεγαλύτερο χρηματοδοτικό πρόγραμμα της ΕΕ έως σήμερα το οποίο στην Ελλάδα εφαρμόζεται μέσα από το Εθνικό Σχέδιο Ανάκαμψης και Ανθεκτικότητας Ελλάδα 2.0 που εγκρίθηκε από το Συμβούλιο Οικονομικών Δημοσιονομικών Θεμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης (Ecofin) το 2021. Ο Πυλώνας 3 του Σχεδίου με τίτλο: «Απασχόληση, Δεξιότητες, Κοινωνική Συνοχή» στοχεύει μεταξύ άλλων στην ενίσχυση των ψηφιακών

δυνατοτήτων της εκπαίδευσης και στον εκσυγχρονισμό της επαγγελματικής εκπαίδευσης και κατάρτισης (Ευρωπαϊκό Συμβούλιο, 10/2020).

Ένα από τα σημαντικότερα προγράμματα της ΕΕ προς την κατεύθυνση της ανάπτυξης επαγγελματικής εκπαίδευσης και κατάρτισης στον Ευρωπαϊκό Χώρο αποτελεί το Erasmus+, ένα πρόγραμμα για την εκπαίδευση, την κατάρτιση, τη νεολαία και τον αθλητισμό για την περίοδο 2021-2027. Οι στόχοι που επιδιώκει το πρόγραμμα Erasmus+ περιλαμβάνουν τα εξής: 1) Βελτίωση του επιπέδου κύριων ικανοτήτων και δεξιοτήτων, με έμφαση στη σχέση τους με την αγορά εργασίας και τη συμβολή τους στην κοινωνία με συνοχή. 2) Μέριμνα για ποιοτικές βελτιώσεις, αριστεία στην καινοτομία, καθώς και διεθνοποίηση στο επίπεδο των ιδρυμάτων εκπαίδευσης και κατάρτισης. 3) Προώθηση της ανάπτυξης του ευρωπαϊκού τομέα διά βίου μάθησης και ευαισθητοποίηση του κοινού σχετικά με αυτόν, προκειμένου να συμπληρώνει τις μεταρρυθμιστικές πολιτικές σε εθνικό επίπεδο. 4) Ενίσχυση της διεθνούς διάστασης της εκπαίδευσης και της κατάρτισης. 5) Βελτίωση της διδασκαλίας και της εκμάθησης γλωσσών. Οι βασικές δράσεις του προγράμματος αφορούν τη μαθησιακή κινητικότητα των ατόμων, τη συνεργασία για καινοτομία και ανταλλαγή καλών πρακτικών καθώς και την υποστήριξη πολιτικών μεταρρυθμίσεων (Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο και Συμβούλιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης, Κανονισμός 2021/817).

Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή με την ανακοίνωση (2020/0274) με τίτλο: «Ευρωπαϊκή στρατηγική δεξιοτήτων για βιώσιμη ανταγωνιστικότητα, κοινωνική ισότητα και ανθεκτικότητα» έθεσε ως άμεση προτεραιότητα μία αλλαγή των πολιτικών που αφορούν τις δεξιότητες με στόχο να προωθήσει ένα φιλόδοξο πρόγραμμα εκπαίδευσης για την ανάπτυξη σύγχρονων εργασιακών δεξιοτήτων, με στόχο την προώθηση της διπλής μετάβασης, (πράσινης και ψηφιακής) και τη διασφάλιση της ανάκαμψης από τις κοινωνικοοικονομικές επιπτώσεις της πανδημίας COVID-19. Επίσης έθεσε ως στόχους την ενίσχυση της βιώσιμης ανταγωνιστικότητας, τη διασφάλιση της

κοινωνικής δικαιοσύνης και την οικοδόμηση της ανθεκτικότητας στην ΕΕ. Σύμφωνα με την παραπάνω ανακοίνωση για να επιτευχθούν οι στόχοι της Επιτροπής η διά βίου μάθηση θα πρέπει να υλοποιηθεί στην πράξη, κάθε Ευρωπαίος θα πρέπει να έχει πρόσβαση σε προγράμματα μάθησης που είναι ελκυστικά, καινοτόμα και συμπεριληπτικά, καθώς οι δεξιότητες αξιοποιούνται με επιτάχυνση. Ενώ η εκπαίδευση σε νεαρή ηλικία παραμένει σημαντική, αποτελεί μόνο την αρχή μιας ζωής γεμάτης μάθηση, καλύπτοντας πολλά επίπεδα, όπως προσχολική εκπαίδευση, πρωτοβάθμια και δευτεροβάθμια εκπαίδευση, τεχνική και επαγγελματική εκπαίδευση και κατάρτιση, τριτοβάθμια εκπαίδευση και εκπαίδευση ενηλίκων. Η μάθηση καθ' όλη τη διάρκεια της ζωής, ακόμη και σε μεγαλύτερη ηλικία, αποτελεί το κλειδί που θα καθορίσει τη διαφορά. Κάθε άτομο στην ΕΕ πρέπει να έχει τη δυνατότητα να αναβαθμίζει τις δεξιότητές του και να επανειδικεύεται, ενώ πρέπει επίσης να ανταμείβεται γι' αυτό. Η κατάρτιση για μια θέση εργασίας πρέπει να αποτελεί τη βάση αυτής της προσπάθειας. Αυτό σημαίνει ότι πρέπει να γίνει αρχικά η ανάλυση των δεξιοτήτων κάθε ατόμου, να παρέχεται στη συνέχεια εξειδικευμένη κατάρτιση που να ανταποκρίνεται σε συγκεκριμένες ανάγκες ενίσχυσης δεξιοτήτων και επανακατάρτισης, και, τέλος, να παρέχεται υποστήριξη για την εύρεση εργασίας που ζητείται στην αγορά εργασίας μέσω στοχευμένης και αποδοτικής συμβουλευτικής υποστήριξης επαγγελματικού προσανατολισμού (Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2020/0274).

Ανάμεσα στις πρωτοβουλίες της ΕΕ για την προώθηση της επαγγελματικής εκπαίδευσης και κατάρτισης είναι και το Ευρωπαϊκό Έτος Δεξιοτήτων 2023 απόφαση του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου (2022/0326). Σύμφωνα με τους διακηρυκτικούς στόχους της απόφασης το Ευρωπαϊκό Έτος Δεξιοτήτων θα ενισχύσει την προσπάθεια για διά βίου μάθηση, παρέχοντας στους πολίτες και τις επιχειρήσεις την ευκαιρία να συμβάλουν στην πράσινη και την ψηφιακή μετάβαση, ενώ υποστηρίζει την καινοτομία και την ανταγωνιστικότητα. Η πράσινη και η ψηφιακή μετάβαση

ανοίγουν νέες προοπτικές για τους πολίτες και την οικονομία της ΕΕ. Οι εξειδικευμένοι εργαζόμενοι θα έχουν βελτιωμένες προοπτικές απασχόλησης και θα συμμετέχουν πλήρως στην κοινωνία. Είναι ουσιώδους σημασίας να εξασφαλιστεί ότι κανείς δεν θα παραμείνει στο περιθώριο και ότι η οικονομική ανάκαμψη, καθώς και η πράσινη και η ψηφιακή μετάβαση, θα είναι κοινωνικά δίκαιες και ευεργετικές (Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο και Συμβούλιο, 2022/0326).

Το Cedefop είναι ένας από τους αποκεντρωμένους οργανισμούς της Ευρωπαϊκής Ένωσης, ιδρύθηκε το 1975 με τον κανονισμό (337/75) της ΕΟΚ και έχει την έδρα του στην Ελλάδα από το 1995. Η αποστολή του είναι να συμβάλλει στην ανάπτυξη και υλοποίηση ευρωπαϊκών πολιτικών για την επαγγελματική εκπαίδευση και κατάρτιση (ΕΕΚ). Προκειμένου να εκπληρώσει τον σκοπό αυτό, παρέχει υποστήριξη στην Ευρωπαϊκή Επιτροπή, τα κράτη μέλη της ΕΕ και τους κοινωνικούς εταίρους. Με τη διπλή μετάβαση να επιταχύνεται και τον δημογραφικό μετασχηματισμό να περιορίζει την εργασία και τις απαιτούμενες δεξιότητες, η Ευρώπη αντιμετωπίζει την ανάγκη για μια επανάσταση στον τομέα των δεξιοτήτων. Η χρήση ηχητικών δεξιοτήτων πρόβλεψης για τη δημιουργία δεξιοτήτων καθίσταται ουσιώδης, ενώ η ευφυΐα θα παίζει κεντρικό ρόλο στον προσδιορισμό και τη διαχείρισή τους. Πληροφορίες σχετικά με τις πρόσφατες τάσεις στις δεξιότητες, τις προσδοκίες και την εμπειρία αποτελούν καίριο στοιχείο για αυτή την πολιτική. Παρά τις αυξανόμενες ενδείξεις πολιτικής δέσμευσης για τη βελτίωση των δεξιοτήτων και την ανάληψη πρωτοβουλιών για την προσέλκυση και απόκτηση αυτών, εξακολουθεί να παρατηρείται από τους ερευνητές του οργανισμού μία έλλειψη πολιτικής συνείδησης ως βασική πρόκληση στην προώθηση των δεξιοτήτων που απαιτούνται για την πράσινη μετάβαση. Η ανεπάρκεια αυτής της συνειδητοποίησης αναδεικνύεται ως ζωτικής σημασίας, καθώς η εισαγωγή νέων πράσινων δραστηριοτήτων, η διεύρυνση των υπαρχόντων, και η αξιοποίηση των αποτελεσμάτων για την πολιτική χρήζει

σημαντικής επένδυσης. Η έλλειψη συνειδητοποίησης σχετικά με τη σημασία της πρόβλεψης δεξιοτήτων ενδέχεται επίσης να καθιστά δύσκολο τον χειρισμό άλλων προκλήσεων. Η συλλογή δεδομένων και πληροφοριών σχετικά με τις ανάγκες της αγοράς εργασίας και τις τάσεις στις δεξιότητες δεν είναι αρκετή για τον σχεδιασμό και τη διατήρηση ανταποκριτικών και αποδοτικών προγραμμάτων επαγγελματικής εκπαίδευσης και κατάρτισης (EEK) και συστημάτων διαμόρφωσης δεξιοτήτων. Οι οικονομίες και οι κοινωνίες χρειάζονται αξιόπιστες μεθόδους προβλέψεων δεξιοτήτων και αξιόπιστη ενημέρωση σχετικά με τις δεξιότητες, προκειμένου να μεταφράσουν τα δεδομένα σε ενεργητικές αντιλήψεις που υποστηρίζουν την επανάσταση στις δεξιότητες (Cedefop, 2024).

Ένας ακόμα οργανισμός που λειτουργεί στο πλαίσιο της ΕΕ και ασχολείται με θέματα δια βίου μάθησης και Επαγγελματικής κατάρτισης είναι το Ευρωπαϊκό Ίδρυμα Επαγγελματικής Εκπαίδευσης (European Training Foundation, ETF). Αποτελεί υπηρεσία της Ευρωπαϊκής Ένωσης που ιδρύθηκε με τον Κανονισμό αριθ. 1360/90 του Συμβουλίου της 7ης Μαΐου και λειτουργεί από το 1994 με έδρα στο Τορίνο Ιταλίας. Το ETF υποστηρίζει την ανθρώπινη ανάπτυξη σε 29 χώρες εταίρους (στη νοτιοανατολική Ευρώπη και την Τουρκία, στην ανατολική Ευρώπη, στη νότια και ανατολική Μεσόγειο και στην κεντρική Ασία). Βοηθά με τον σχεδιασμό, την υλοποίηση και την αξιολόγηση πολιτικών και προγραμμάτων για την προώθηση της κοινωνικής κινητικότητας και της κοινωνικής ένταξης, τη μεταρρύθμιση των συστημάτων εκπαίδευσης και κατάρτισης καθώς και με την εξισορρόπηση των ικανοτήτων αυτών των συστημάτων με τις απαιτήσεις της αγοράς εργασίας. Αυτό σημαίνει ότι ο οργανισμός υποστηρίζει τις προσπάθειες των χωρών εταίρων να καλλιεργήσουν αποτελεσματικές, βασισμένες σε αποδείξεις πολιτικές που υποστηρίζουν την πολιτική συμμετοχή και την ευημερία, να εκσυγχρονίσουν την παροχή επαγγελματικής εκπαίδευσης και κατάρτισης και να τη συνδέσουν με τις

απαιτήσεις της αγοράς εργασίας, τόσο εθνικά όσο και διεθνώς. Επίσης, υποστηρίζει την παροχή βοήθειας από την ΕΕ στις χώρες εταίρους της μέσω της ειδικής συμβολής στον σχεδιασμό, την υλοποίηση, την παρακολούθηση και την αξιολόγηση της δράσης της ΕΕ και της υποστήριξης του διαλόγου πολιτικής (European Training Foundation, 2020)

4.3 Εφαρμοστικοί νόμοι και ενσωμάτωση του ενωσιακού νομικού πλαισίου

Αναφορικά με τις δράσεις της επαγγελματικής κατάρτισης και εκπαίδευσης καθώς και της συμβουλευτικής επαγγελματικού προσανατολισμού έχουν ψηφιστεί κατά καιρούς αρκετοί εφαρμοστικοί νόμοι τόσο των συνταγματικών διατάξεων που τους επιτάσσουν όσο και των ευρωπαϊκών κανονισμών και οδηγιών. Στο κεφάλαιο αυτό θα αναλυθούν οι πιο πρόσφατοι νόμοι που ρυθμίζουν το πλαίσιο εφαρμογής των πολιτικών σε σχέση με τη δια βίου μάθηση καθώς και οι φορείς άσκησης των πολιτικών αυτών.

Οι εφαρμοστικοί νόμοι του Συντάγματος αποτελούν θεμέλιο λίθο για τη λειτουργία του νομικού συστήματος ενός κράτους, διαμορφώνοντας τα πλαίσια λειτουργίας των διακυβερνητικών θεσμών εγγυώνται τα δικαιώματα των πολιτών. Η ενσωμάτωση του Ενωσιακού νομικού πλαισίου στο εθνικό νομικό σύστημα αποτελεί ζωτικό βήμα προς την εδραίωση της νομικής αρμονίας μεταξύ των κρατών μελών της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Η διαδικασία αυτή ενισχύει την ευρωπαϊκή νομοθεσία και διασφαλίζει την ομοιομορφία στην εφαρμογή των νόμων σε όλη την ΕΕ. Οι αλλαγές που επιφέρουν αυτοί οι νόμοι αντικατοπτρίζουν τη δυναμική εξέλιξη της ευρωπαϊκής κοινότητας και προσαρμόζουν τα εθνικά νομικά συστήματα στις επικείμενες προκλήσεις. Συνεπώς, η αποτελεσματική εφαρμογή και ενσωμάτωση αυτών των

νόμων αποτελεί ουσιαστικό βήμα για τη διατήρηση της νομικής ακεραιότητας και την προώθηση της συνοχής εντός της ευρωπαϊκής ένωσης. Η ενσωμάτωση των Οδηγιών της Ευρωπαϊκής Ένωσης στον εθνικό νομικό χώρο μπορεί να πραγματοποιηθεί είτε μέσω τυπικού νόμου, είτε με πράξη κανονιστικού περιεχομένου, όπως προεδρικό διάταγμα ή υπουργική απόφαση, εντός της προκαθορισμένης προθεσμίας που καθορίζεται στην ίδια την Οδηγία. Σε περίπτωση που η προθεσμία αυτή παρέλθει χωρίς να γίνει η ενσωμάτωση, ενεργοποιείται η διαδικασία που περιγράφεται στα άρθρα 258 και 260 της Συνθήκης για τη Λειτουργία της Ευρωπαϊκής Ένωσης (ΣΛΕΕ). Αυτή η διαδικασία μπορεί να οδηγήσει σε κυρώσεις, περιλαμβανομένων προστίμων και χρηματικών ποινών, τις οποίες οι κρατικές αρχές είναι υποχρεωμένες να υποστηρίξουν (Γενική Γραμματεία της Κυβέρνησης, 2013).

Η ανάλυση του σύγχρονου νομοθετικού πλαισίου θα ξεκινήσει με το νόμο 3879/2010 με τίτλο «Ανάπτυξη της Δια Βίου Μάθησης και λοιπές διατάξεις» που είχε σαν σκοπό την προώθηση της δια βίου μάθησης με την αναγνώριση εναλλακτικών εκπαιδευτικών διαδρομών, τη δημιουργία δικτύων φορέων δια βίου μάθησης, και τη διασφάλιση διαφάνειας και ποιότητας. Με αυτόν τον τρόπο, ο νόμος επιδίωκε τη σύνδεση της δια βίου μάθησης με την απασχόληση, τη διαμόρφωση ολοκληρωμένης προσωπικότητας για τα άτομα, καθώς και τη συμβολή στην κοινωνική και οικονομική ανάπτυξη. Ο νόμος είχε επίσης σαν σκοπό να διαμορφώσει ένα πλαίσιο που θα ενίσχυε την εκπαίδευση και την επαγγελματική εξέλιξη των ατόμων, προωθώντας παράλληλα την ευρύτερη ανάπτυξη της κοινωνίας και της οικονομίας. Με το νόμο αυτό ρυθμίζονταν θέματα που αφορούσαν τις δράσεις δια βίου μάθησης των φορέων του τυπικού εκπαιδευτικού συστήματος αλλά και τις δράσεις άτυπης μάθησης μόνο κατά το μέρος που αφορούσε την αναγνώριση και πιστοποίηση των αποτελεσμάτων της. Ειδικότεροι στόχοι του νόμου 3879/2010 ήταν: η οργανωμένη και συντονισμένη διερεύνηση των εκπαιδευτικών και επιμορφωτικών αναγκών των ενηλίκων σε σχέση

με τις απαιτήσεις της αγοράς εργασίας και της κοινωνικής ανάπτυξης, ο προγραμματισμός και η αποκέντρωση των δραστηριοτήτων δια βίου μάθησης, η συστηματική υποστήριξη των φορέων που συμμετέχουν στο Εθνικό Δίκτυο Δια Βίου Μάθησης, η συνεργασία μεταξύ των φορέων του Δικτύου και των φορέων παροχής υπηρεσιών δια βίου μάθησης για την αποτελεσματική εφαρμογή του προγράμματος, η αναγνώριση της επαγγελματικής κατάρτισης και της γενικής εκπαίδευσης ενηλίκων ως δύο ισότιμων πυλώνων της δια βίου μάθησης, η θέσπιση προτύπων και μέσων για την επέκταση και την ποιοτική αναβάθμιση της δια βίου μάθησης, η εξασφάλιση της δυνατότητας πρόσβασης όλων των ατόμων, ιδιαίτερα δε των μελών κοινωνικά ευπαθών και ευάλωτων ομάδων, σε όλες τις δράσεις κατάρτισης και γενικής εκπαίδευσης ενηλίκων, η συνεχιζόμενη εκπαίδευση και αξιολόγηση των εκπαιδευτών ενηλίκων, η δημιουργία ενός εθνικού πλαισίου αξιολόγησης και πιστοποίησης για όλες τις μορφές κατάρτισης και γενικής εκπαίδευσης ενηλίκων και τέλος η συγκρότηση ενιαίου εθνικού πλαισίου αναγνώρισης προσόντων και πιστοποίησης γνώσεων, δεξιοτήτων και ικανοτήτων (ν. 3879/2010).

Στο πλαίσιο εφαρμογής του παραπάνω νόμου συντάχθηκε από το Υπουργείο Παιδείας, Δια Βίου Μάθησης και Θρησκευμάτων (όπως ονομαζόταν τότε) το 2011 το Εθνικό Πλαίσιο για τη Διασφάλιση της Ποιότητας στη Δια Βίου Μάθηση ακολουθώντας τους στόχους της στρατηγικής «Ευρώπη 2020» για έξυπνη βιώσιμη και χωρίς αποκλεισμούς ανάπτυξη αλλά και κινούμενο προς την κατεύθυνση που χάραξε η Σύσταση του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου για τη δημιουργία ευρωπαϊκού πλαισίου αναφοράς για τη διασφάλιση της ποιότητας στην επαγγελματική εκπαίδευση και κατάρτιση (2009/C 155/01). Το Εθνικό Πλαίσιο για τη Διασφάλιση της Ποιότητας στη Δια Βίου Μάθηση εισήγαγε το πλαίσιο π³, το οποίο ορίζει ως συνιστώσες κάθε εκπαιδευτικής και μαθησιακής διαδικασίας τις εισροές, τις διαδικασίες και τις εκροές. Ως εισροές νοούνται οι ανθρώπινοι, οικονομικοί και

φυσικοί πόροι που χρησιμοποιούνται στη μαθησιακή διαδικασία, οι δομές τα επαγγελματικά περιγράμματα, τα προγράμματα, οι εκπαιδευτές και τέλος οι εκπαιδευόμενοι. Ο όρος διαδικασίες αναφέρεται σε όλες τις ενέργειες που λαμβάνονται για να δημιουργήσουν αξία στις εισροές του συστήματος διά βίου μάθησης και να τις μετατρέψουν σε αποτελέσματα που καλύπτουν τις ανάγκες και προσδοκίες των συμμετεχόντων στις διαδικασίες διά βίου μάθησης, όπως η επιλογή των εκπαιδευόμενων, των εκπαιδευτών και των μεθόδων διδασκαλίας, η παροχή υποστήριξης, συμβουλευτικής και επαγγελματικού προσανατολισμού. Τέλος ως εκροές νοούνται τα αποτελέσματα της μαθησιακής δραστηριότητας, οι γνώσεις, ικανότητες και δεξιότητες καθώς και πιο μακροπρόθεσμα αποτελέσματα όπως η απορρόφηση από την αγορά εργασίας και η πιστοποίηση των προσόντων. (Εθνικό Πλαίσιο για τη Διασφάλιση της Ποιότητας στη Δια Βίου Μάθηση, 2011)

Ενσωματώνοντας την οδηγία 2018/958 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου σχετικά με τον έλεγχο αναλογικότητας πριν από τη θέσπιση νέας νομοθετικής κατοχύρωσης των επαγγελμάτων (EE L 173) η ελληνική Βουλή ψήφισε το νόμο 4763/2020 με τον οποίο καθιερώνεται το Εθνικό Σύστημα Επαγγελματικής Εκπαίδευσης, Κατάρτισης και Διά Βίου Μάθησης (Ε.Σ.Ε.Ε.Κ.), το οποίο αναπτύσσεται στα επίπεδα τρία (3), τέσσερα (4) και πέντε (5) του Εθνικού Πλαισίου Προσόντων, κατ' αντιστοιχία με εκείνα του Ευρωπαϊκού Πλαισίου Επαγγελματικών Προσόντων. Ο σκοπός της εισαγωγής του Ε.Σ.Ε.Ε.Κ. και του νόμου αυτού ήταν ο ανασχεδιασμός του ρυθμιστικού πλαισίου και των μορφών εισροών και εκροών στην επαγγελματική εκπαίδευση και κατάρτιση. Ο στόχος ήταν η βελτίωση των γνώσεων, ικανοτήτων και δεξιοτήτων του ανθρώπινου δυναμικού της χώρας, προκειμένου να προσαρμοστεί αποτελεσματικότερα και να ανταποκριθεί στις διαρκώς εξελισσόμενες ανάγκες της κοινωνίας και της αγοράς εργασίας. Υπό το πρίσμα του διεθνοποιημένου περιβάλλοντος της απασχόλησης, το Ε.Σ.Ε.Ε.Κ. σκόπευε να αποτελέσει πυλώνα

συνειδητής εναλλακτικής επιλογής για την εκπαίδευση και κατάρτιση του πληθυσμού της χώρας. Οι επιμέρους στόχοι του νόμου περιλαμβάνουν πρώτον, την παροχή βασικών γνώσεων και την ανάπτυξη δεξιοτήτων μέσω της τυπικής επαγγελματικής εκπαίδευσης επιπέδου τέσσερα (4), προσφέροντας ουσιαστική συμβολή από τους κοινωνικούς εταίρους. Δεύτερον, επιδιώκεται η διασφάλιση ευελιξίας και αποτελεσματικότητας στην τυπική μεταγυμνασιακή επαγγελματική εκπαίδευση επιπέδου τρία (3) και την τυπική επαγγελματική κατάρτιση επιπέδου πέντε (5), με ενεργό ρόλο των κοινωνικών εταίρων. Τρίτον, δίνεται έμφαση στη δημιουργία συνθηκών που θα ενισχύσουν την υγιή οικονομική ανταγωνιστικότητα, προωθώντας την απασχόληση, καταπολεμώντας την ανεργία και εξαλείφοντας τις διακρίσεις και τους κοινωνικούς αποκλεισμούς μέσω της διά βίου μάθησης και της πιστοποίησης επαγγελματικών προσόντων. Τέταρτον, προσανατολίζεται στην αποφυγή αλληλοεπικαλύψεων μεταξύ των διαδρομών μάθησης. Πέμπτο, παρέχει διαδρομές και ευκαιρίες μάθησης για όλους τους ενδιαφερόμενους του Ε.Σ.Ε.Ε.Κ. και έκτο, ενισχύει και αναβαθμίζει τη γενική εκπαίδευση ενηλίκων που παρέχεται από τα Σχολεία Δεύτερης Ευκαιρίας (Σ.Δ.Ε.) και τα Κέντρα Διά Βίου Μάθησης (Κ.Δ.Β.Μ.) (ν. 4763/2020).

Με βασική επιδίωξη την διαμόρφωση ενός γενικού πλαισίου ποιοτικών προδιαγραφών για τον σχεδιασμό και την υλοποίηση συγχρηματοδοτούμενων προγραμμάτων Συνεχιζόμενης Επαγγελματικής Κατάρτισης για την Προγραμματική Περίοδο 2014 - 2020 και σε εφαρμογή του νόμου 4763/2020 συντάχθηκε το : Πλαίσιο ποιοτικών προδιαγραφών για τον σχεδιασμό και την υλοποίηση συγχρηματοδοτούμενων από το Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο (ΕΚΤ) προγραμμάτων Συνεχιζόμενης Επαγγελματικής Κατάρτισης (ΣΕΚ) από το Υπουργείο Ανάπτυξης και Επενδύσεων που είχε υπό την εποπτεία του την υλοποίηση του προγράμματος ΕΣΠΑ της προγραμματικής περιόδου 2014 - 2020. Σύμφωνα με το πλαίσιο αυτό τα

Προγράμματα ΣΕΚ επιδιώκουν να ενισχύσουν, να συμπληρώσουν και να αναβαθμίσουν τις δεξιότητες και τις γνώσεις του εργατικού δυναμικού στη χώρα, καλύπτοντας ένα ευρύ φάσμα ατόμων, ανέργους, εργαζόμενους και αυτοαπασχολούμενους. Τα προγράμματα αποτελούνται κυρίως από θεωρητική εκπαίδευση, πρακτική άσκηση, συμβουλευτική επαγγελματικού προσανατολισμού και πιστοποίηση προσόντων. Οι συγκεκριμένοι όροι υλοποίησης καθορίζονται σε κάθε πρόσκληση ή προκήρυξη που εκδίδει ο δικαιούχος του κάθε έργου. Η μεθοδολογία σχεδιασμού και υλοποίησης ακολουθεί τις βασικές αρχές εκπαίδευσης ενηλίκων, ενσωματώνοντας ένα πρόγραμμα εκπαίδευσης που προσαρμόζεται στις ανάγκες των συμμετεχόντων και της αγοράς εργασίας, οδηγώντας στην απόκτηση πιστοποίησης (Υπουργείο Ανάπτυξης και Επενδύσεων, 2020).

Παράλληλα με το Υπουργείο Ανάπτυξης, και σε εφαρμογή του νόμου 4763/2020 το Υπουργείο Παιδείας και Θρησκευμάτων συνέταξε το 2021 το Στρατηγικό Σχέδιο Επαγγελματικής Εκπαίδευσης Κατάρτισης, Διά Βίου Μάθησης και Νεολαίας με στόχο μία μεταρρύθμιση της επαγγελματικής εκπαίδευσης, κατάρτισης, της διά βίου μάθησης και των πολιτικών νεολαίας στην Ελλάδα. Σύμφωνα με το Σχέδιο η σημασία της επαγγελματικής εκπαίδευσης, της επαγγελματικής κατάρτισης και της διά βίου μάθησης είναι εξαιρετικά κρίσιμη στον σύγχρονο κόσμο. Με την κατάλληλη αναμόρφωση και τον αναγκαίο εκσυγχρονισμό τους, μπορούν να λειτουργήσουν ως ισχυροί κινητήρες, παρέχοντας οφέλη τόσο στον σύντομο όσο και στον μακροπρόθεσμο χρόνο. Αυτά τα εκπαιδευτικά μέσα μπορούν να συμβάλλουν σημαντικά στην αύξηση της απασχολησιμότητας, της παραγωγικότητας και της συνολικής οικονομικής ανάπτυξης. Οι Στρατηγικοί Στόχοι της Επαγγελματικής Εκπαίδευσης και Κατάρτισης σύμφωνα με το σχέδιο είναι η ενίσχυση και εκσυγχρονισμός της Επαγγελματικής Εκπαίδευσης και Κατάρτισης (ΕΕΚ) και της Διά Βίου Μάθησης (ΔΒΜ), με έμφαση στη βελτίωση της ποιότητας των παρεχόμενων

εκπαιδευτικών υπηρεσιών, η ενίσχυση της εξωστρέφειας, της συνεργασίας και της κινητικότητας, η εφαρμογή ειδικών δράσεων για την ισότιμη πρόσβαση στην ΕΕΚ και τη ΔΒΜ, με έμφαση στις ευάλωτες ομάδες και τον πληθυσμό χαμηλών προσόντων, ο ψηφιακός μετασχηματισμός της ΕΕΚ και της ΔΒΜ, η αναβάθμιση των υποδομών και του εξοπλισμού των Εκπαιδευτικών Μονάδων και τέλος η ανάπτυξη ενός αξιόπιστου και σύγχρονου συστήματος διακυβέρνησης της ΕΕΚ και της ΔΒΜ (Υπουργείο Παιδείας, 2021).

Ο πιο πρόσφατος νόμος που ρυθμίζει τα θέματα της Επαγγελματικής Εκπαίδευσης και Κατάρτισης στην Ελλάδα είναι ο νόμος 5082/2024 που δημοσιεύθηκε στην Εφημερίδα της Κυβερνήσεως στις 19 Ιανουαρίου του 2024 με τίτλο «Ενίσχυση του Εθνικού Συστήματος Επαγγελματικής Εκπαίδευσης και Κατάρτισης και άλλες επείγουσες διατάξεις». Σκοπός του νόμου αυτού είναι να ενισχυθεί περαιτέρω το Εθνικό Σύστημα Επαγγελματικής Εκπαίδευσης και Κατάρτισης (Ε.Σ.Ε.Ε.Κ.), που ιδρύθηκε με το νόμο 4763/2020, μέσω δύο κύριων προσεγγίσεων. Καταρχάς, επιδιώκεται η επέκταση της συνεργασίας μεταξύ της επαγγελματικής εκπαίδευσης και της επαγγελματικής κατάρτισης. Δεύτερον, προτείνεται η ουσιαστική βελτίωση της συνέργειας μεταξύ των διαφορετικών επιπέδων του Εθνικού Πλαισίου Προσόντων (Ε.Π.Π.). Μέσα από αυτές τις προσεγγίσεις, στοχεύεται η αναβάθμιση των γνώσεων, ικανοτήτων και δεξιοτήτων των αποφοίτων, με την επίκεντρη προοπτική της αποτελεσματικής ένταξής τους στην κοινωνία και οικονομία, συμβάλλοντας έτσι στη γενικότερη ευημερία και οικονομική ανάπτυξη της χώρας. Με το νόμο αυτό μετονομάζονται τα Ινστιτούτα Επαγγελματικής Κατάρτισης (ΙΕΚ) σε Σχολές Ανώτερης Επαγγελματικής Κατάρτισης (Σ.Α.Ε.Κ.) και προωθείται η αναδιάρθρωση τους με σκοπό την περαιτέρω ενίσχυση των εκπαιδευτικών ιδρυμάτων αυτών προκειμένου να αναλάβουν έναν πιο αναβαθμισμένο ρόλο στην ενεργό διασύνδεση των καταρτιζόμενων και των αποφοίτων τους με την αγορά εργασίας, επικεντρώνοντας

την προσοχή τους σε τοπικό, περιφερειακό και κλαδικό επίπεδο. Ιδιαίτερη προσοχή δίνεται στη διευκόλυνση της πρόσβασης σε υπηρεσίες ποιοτικής συμπεριληπτικής επαγγελματικής κατάρτισης για άτομα με αναπηρία. Ακόμα μία επιδίωξη του νόμου αυτού είναι η ενίσχυση του περιφερειακού τμήματος της διακυβέρνησης μέσω συγκεκριμένων βελτιώσεων και προσαρμογών στη λειτουργία των Συμβουλίων Σύνδεσης με την Παραγωγή και την Αγορά Εργασίας (Σ.Σ.Π.Α.Ε.). Ο κύριος στόχος είναι η επίτευξη βέλτιστης σύνδεσης της παροχής Επαγγελματικής Εκπαίδευσης και Κατάρτισης με τις ανάγκες της τοπικής κοινωνίας και οικονομίας σε περιφερειακό επίπεδο, προκειμένου να συμβάλει στην περιφερειακή ανάπτυξη (ν. 5082/2024).

Ο παραπάνω νόμος κατευθύνεται προς την κατεύθυνση που είχε δείξει η Έκθεση Πισσαρίδη για το Σχέδιο Ανάπτυξης της Ελληνικής Οικονομίας που συντάχθηκε το 2020. Σύμφωνα με την έκθεση απαιτείται μία συντονισμένη και συνεχής προσπάθεια για την αναβάθμιση και ενίσχυση της ελκυστικότητας των Επαγγελματικών Λυκείων (ΕΠΑ.Λ.) και της μεταδευτεροβάθμιας επαγγελματικής εκπαίδευσης (ΙΕΚ). Σε αυτόν τον τομέα, είναι αναγκαία η στενή συνεργασία του Υπουργείου Παιδείας με τους κοινωνικούς εταίρους και τις τοπικές κοινωνίες. Εκτός από τη ριζική ανανέωση και βελτίωση των προγραμμάτων σπουδών και την αναβάθμιση της υλικοτεχνικής υποδομής, μπορεί να εξεταστεί σύμφωνα με το σχέδιο η ίδρυση ενός δικτύου πρότυπων Επαγγελματικών Λυκείων, η υποστήριξη και επέκταση της μαθητείας στα ΕΠΑΛ, η επέκταση του δικτύου των ΙΕΚ, καθώς και η αναμόρφωση του θεσμικού πλαισίου λειτουργίας των εκπαιδευτικών μονάδων αυτών των βαθμίδων - κυρίως των ΙΕΚ - με σκοπό την ενίσχυση του ρόλου των κοινωνικών εταίρων στον σχεδιασμό της επαγγελματικής εκπαίδευσης και κατάρτισης (π.χ. επιλογή ειδικοτήτων, καθορισμός προγραμμάτων σπουδών και μαθησιακών αποτελεσμάτων). Επίσης η έκθεση πρότεινε την επέκταση της δια βίου μάθησης στα πανεπιστήμια και την περαιτέρω συνεργασία των τελευταίων με την επιχειρηματική

κοινότητα. Ανάμεσα στις προτάσεις της έκθεσης για την εργασία υπήρχε και η αναφορά στην επαγγελματική κατάρτιση καθώς στις σύγχρονες οικονομίες, η απόκτηση δεξιοτήτων αποτελεί διαδικασία που εκτελείται καθ' όλη τη διάρκεια της ζωής του ατόμου. Η επιτυχία στη συνεχή απόκτηση δεξιοτήτων εξαρτάται από την ύπαρξη στερεών βάσεων που αποκτήθηκαν μέσω του εκπαιδευτικού συστήματος. Υπάρχουν ισχυρά στοιχεία που υποδηλώνουν ότι η επαγγελματική κατάρτιση είναι περισσότερο αποτελεσματική για άτομα που έχουν ήδη υψηλό επίπεδο ακαδημαϊκών επιδόσεων. Με άλλα λόγια, η κατάρτιση δεν πρέπει να θεωρείται απλώς ως επανορθωτική διαδικασία για άτομα που έχουν προηγουμένως λάβει ανεπαρκή εκπαίδευση, αλλά ως συμπλήρωμα προηγούμενων επενδύσεων στην εκπαίδευση. Επομένως, η παροχή υψηλής ποιότητας εκπαίδευσης σε όλα τα επίπεδα, ξεκινώντας από την προσχολική ηλικία, είναι ζωτικής σημασίας. Η έκθεση θεωρεί επίσης σημαντικό, η επαγγελματική κατάρτιση να πραγματοποιείται πριν από την είσοδο στην αγορά εργασίας γιατί οι υποψήφιοι εργαζόμενοι θα πρέπει να έχουν τις επιλογές και την πληροφόρηση για τις δεξιότητες που μπορούν να αποκτήσουν και έχουν ζήτηση στην αγορά εργασίας. Αλλά θα πρέπει να συνεχίζεται και από τους εργαζόμενους, οι οποίοι θα πρέπει να αναβαθμίζουν τις δεξιότητές τους μέσω της επανεκπαίδευσης τους. Επίσης αναγκαία είναι και η κατάρτιση ή επανακατάρτιση για τους ανέργους καθώς οι περισσότεροι από αυτούς πιθανόν να μην έχουν τα ζητούμενα από την αγορά εργασίας προσόντα και δεξιότητες. Σημαντικό και αναβαθμισμένο ρόλο στην οργάνωση και λειτουργία της επαγγελματικής κατάρτισης και δια βίου μάθησης στην Ελλάδα καλείται να παίξει η Δ.ΥΠ.Α μέσα από τον σχεδιασμό αποδοτικών προγραμμάτων κατάρτισης και δράσεων συμβουλευτικής επαγγελματικού προσανατολισμού (Πισσαρίδης, 2020).

Σύμφωνα με τη Καραμεσίνη, η οποία και διετέλεσε Πρόεδρος και Διοικήτρια της Δ.ΥΠ.Α, παρά τη θεωρητική συμφωνία σχετικά με τη χρησιμότητα της

επαγγελματικής κατάρτισης, η οικονομική αποτελεσματικότητά της δεν είναι πάντοτε εξασφαλισμένη, καθώς υπόκειται σε σημαντικό βαθμό στον σωστό σχεδιασμό των προγραμμάτων. Η ενίσχυση των ευκαιριών πρόσβασης των ανέργων στην απασχόληση και η εξασφάλιση της σταθερής επαγγελματικής τους ένταξης απαιτούν τη σωστή αναγνώριση των αναγκών τους σε κατάρτιση, την ευθυγράμμιση της κατάρτισης με τις τρέχουσες και μελλοντικές απαιτήσεις δεξιοτήτων της αγοράς εργασίας, και τη σύνδεση της κατάρτισης με επίσημα αναγνωρισμένα προσόντα. Επίσης σημαντικό ρόλο στην επιτυχία των προγραμμάτων επαγγελματικής κατάρτισης διαδραματίζουν οι ενέργειες συμβουλευτικής καθώς και η πραγματοποίηση πρακτικής άσκησης (Καραμεσίνη & Ιωαννίδης, 2023).

Οι φορείς στην Ελλάδα που δρουν ή εποπτεύουν στον χώρο της επαγγελματικής εκπαίδευσης και κατάρτισης είναι αρκετοί με τη μετονομασία τους να αποτελεί όπως φάνηκε και από τους νόμους με τους οποίους ασχολήθηκε αυτή η έρευνα, συχνό φαινόμενο. Ξεκινώντας με τους εποπτεύοντες φορείς αξίζει να αναφερθεί το Εθνικό Κέντρο Πιστοποίησης Συνεχιζόμενης Επαγγελματικής Κατάρτισης και Υποστηρικτικών Υπηρεσιών (Ε.ΚΕ.ΠΙΣ) που θεσπίστηκε στην χώρα μας μετά από παρέμβαση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής κατά το Β' Κοινοτικό Πλαίσιο Στήριξης ως ο φορέας που θα αναλάμβανε να πιστοποιήσει τους φορείς που παρείχαν υπηρεσίες δια βίου μάθησης και τους εκπαιδευτές ενηλίκων. Ο ΕΚΕΠΙΣ μετά από τη συγχώνευση του με τον Εθνικό Οργανισμό Πιστοποίησης Προσόντων (Ε.Ο.Π.Π.) και το Εθνικό Κέντρο Επαγγελματικού Προσανατολισμού (Ε.Κ.Ε.Π.) αντικαταστάθηκε από τον Εθνικό Οργανισμό Πιστοποίησης Προσόντων και Επαγγελματικού Προσανατολισμού (ΕΟΠΠΕΠ) ο οποίος ιδρύθηκε με βάση το ν. 4115/2013 και λειτουργεί έως και σήμερα με σκοπό τη στενότερη σύνδεση της εκπαίδευσης και κατάρτισης με τις ανάγκες της αγοράς εργασίας, την αναβάθμιση των επαγγελματικών προσόντων του εργατικού δυναμικού, την ενδυνάμωση των προοπτικών απασχόλησής του και την ενίσχυση της

κοινωνικής συνοχής. Ο στόχος είναι του είναι η δημιουργία μιας οικονομίας περισσότερο ανταγωνιστικής και μιας κοινωνίας περισσότερο συνεκτικής, με κοινό προσανατολισμό προς την επένδυση στον ενεργό πολίτη στο πλαίσιο της σύγχρονης κοινωνίας και της οικονομίας της γνώσης. Επίσης στους εποπτεύοντες φορείς ανήκει και η Γενική Γραμματεία Δια Βίου Μάθησης όπου οι αρμοδιότητες της περιλαμβάνουν τον σχεδιασμό, τον συντονισμό, την εποπτεία και την αξιολόγηση των πολιτικών, των δράσεων και των προγραμμάτων στους τομείς της επαγγελματικής εκπαίδευσης, της κατάρτισης, της διά βίου μάθησης και της νεολαίας. Κύριος στόχος της είναι η ενίσχυση του ανθρώπινου δυναμικού της χώρας με σύγχρονα προσόντα, προσαρμοσμένα στις πραγματικές ανάγκες της αγοράς εργασίας. Στόχοι της αποτελούν επίσης η αύξηση της απασχόλησης σε ποιοτικές νέες θέσεις εργασίας, η βελτίωση της οργάνωσης και η ενίσχυση της ανταγωνιστικότητας της ελληνικής οικονομίας. Επιπλέον, επιδιώκεται η προσωπική ανάπτυξη και αναβάθμιση των δεξιοτήτων των πολιτών, καθώς και η διασφάλιση των δικαιωμάτων και των ίσων ευκαιριών των νέων για την απρόσκοπτη ένταξή τους στην εκπαιδευτική, κοινωνική και οικονομική ζωή της χώρας (Προεδρικό Διάταγμα Υπ' αριθ. 77/2023). Τέλος υπάρχει και το Εθνικό Σύστημα Διαπίστευσης (ΕΣΥΔ) ορισμένο ως ο Εθνικός Οργανισμός Διαπίστευσης της Ελλάδας σύμφωνα με τον Κανονισμό (ΕΚ) αριθ. 765/2008 ο οποίος αξιολογεί την τεχνική επάρκεια, την ανεξαρτησία και την αμεροληψία των φορέων πιστοποίησης, ελέγχου και επαλήθευσης όπως επίσης και των εργαστηρίων δοκιμών και διακριβώσεων.

Στους εποπτευόμενους φορείς υπάρχουν τα Ινστιτούτα Επαγγελματικής Κατάρτισης (ΙΕΚ) τα οποία σύμφωνα με το νόμο 5082/2024 μετονομάστηκαν σε Σχολές Ανώτερης Επαγγελματικής Κατάρτισης (Σ.Α.Ε.Κ.) οι οποίες είναι είτε δημόσιες είτε ιδιωτικές και δραστηριοποιούνται στον τομέα της επαγγελματικής μεταδευτεροβάθμιας εκπαίδευσης. Επίσης υπάρχουν τα Κέντρα Δια Βίου Μάθησης

(ΚΔΒΜ) που τα παλαιότερα χρόνια έγιναν γνωστότερα ως Κέντρα Επαγγελματικής Κατάρτισης (ΚΕΚ) και δραστηριοποιούνται στον τομέα της μη τυπικής εκπαίδευσης ενηλίκων και στην επαγγελματική κατάρτιση. Τα ΚΔΒΜ είναι είτε δημόσια είτε ιδιωτικά ενώ υπάρχουν και τα Κέντρα Επιμόρφωσης και Δια Βίου Μάθησης των πανεπιστημίων τα οποία επίσης δραστηριοποιούνται στον ίδιο τομέα και αποτελούν μονάδα του Ανώτατου Εκπαιδευτικού Ιδρύματος που εξασφαλίζει το συντονισμό και τη διεπιστημονική συνεργασία στην ανάπτυξη προγραμμάτων επιμόρφωσης, συνεχιζόμενης εκπαίδευσης, κατάρτισης και εν γένει δια βίου μάθησης (ν. 4485/2017). Ακόμα υπάρχουν οι ιδιωτικοί φορείς Πιστοποίησης Προσόντων και οι φορείς που παρέχουν υπηρεσίες ΣυΕΠ σε πολίτες όλων των ηλικιών στον ιδιωτικό τομέα και συγκροτούν τον Κατάλογο Ιδιωτικών Φορέων ΣυΕΠ βάση του νόμου 4111/2013. Αξίζουν αναφοράς οι εκπαιδευτές ενηλίκων που πιστοποιούνται από τον ΕΟΠΠΕΠ και ανήκουν στο μητρώο εκπαιδευτών ενηλίκων, κάτι που αποτελεί προϋπόθεση προκειμένου ο εκπαιδευτής να μετάσχει σε χρηματοδοτούμενο από δημόσιους πόρους πρόγραμμα της μη τυπικής εκπαίδευσης (ν.4722/2020). Τέλος σημαντικό ρόλο παίζουν και οι σύμβουλοι σταδιοδρομίας που ανήκουν στο Μητρώο Συμβούλων Σταδιοδρομίας του ΕΟΠΠΕΠ με βάση το Σύστημα Πιστοποίησης επάρκειας Προσόντων Συμβούλων Σταδιοδρομίας/Επαγγελματικού Προσανατολισμού που θεσπίστηκε από την Κοινή Υπουργική Απόφαση των Υπουργών Οικονομικών - Παιδείας και Θρησκευμάτων (13173/Κ6/7.2.2022).

5. Πρακτικές άλλων χωρών

Στο κεφάλαιο αυτό θα αναλυθούν οι περιπτώσεις της Σουηδίας και των Ηνωμένων Πολιτειών της Αμερικής και θα διερευνηθεί το νομικό πλαίσιο που διέπει την επαγγελματική εκπαίδευση και κατάρτιση και κατά πόσο αυτή πηγάζει από κάποια συνταγματική κατοχύρωση. Επίσης θα αναφερθούν και παραδείγματα άλλων χωρών.

5.1 Το παράδειγμα της Σουηδίας

Σύμφωνα με το άρθρο 2 παράγραφος 1 του Σουηδικού Συντάγματος του 1974 η δημόσια εξουσία ασκείται με σεβασμό στην ίση αξία όλων και στην ελευθερία και την αξιοπρέπεια του ατόμου. Η προσωπική, οικονομική και πολιτιστική ευημερία του ατόμου αποτελεί βασικό στόχο της δημόσιας δραστηριότητας. Συγκεκριμένα, οι δημόσιοι οργανισμοί εξασφαλίζουν το δικαίωμα στην απασχόληση, τη στέγαση και την εκπαίδευση και προάγουν την κοινωνική μέριμνα και την κοινωνική ασφάλιση, καθώς και τις ευνοϊκές συνθήκες για καλή υγεία (Παυλόπουλος, 2017).

Το Eurydice είναι ένα πανευρωπαϊκό δίκτυο υπό την αιγίδα της Ευρωπαϊκής επιτροπής που έχει ως σκοπό την καταγραφή και επεξήγηση των εκπαιδευτικών συστημάτων στην Ευρώπη, δημοσιεύει περιγραφές των εθνικών εκπαιδευτικών συστημάτων, συγκριτικές μελέτες αφιερωμένες σε συγκεκριμένα θέματα, δείκτες και στατιστικά στον τομέα της εκπαίδευσης. Σύμφωνα με το Eurydice σχεδόν το ήμισυ του πληθυσμού της Σουηδίας συμμετέχει σε κάποια μορφή οργανωμένης εκπαίδευσης. Όλη η εκπαίδευση, από την προσχολική ηλικία έως την ανώτερη εκπαίδευση, είναι δωρεάν. Η Σουηδία έχει μία από τις υψηλότερες δαπάνες του δημόσιου τομέα για την εκπαίδευση σε σχέση με το ΑΕΠ στην ΕΕ. Το εκπαιδευτικό σύστημα της Σουηδίας χαρακτηρίζεται σε μεγάλο βαθμό αποκεντρωτικό, καθώς η κεντρική κυβέρνηση έχει

την ευθύνη να ορίσει τους στόχους και τα επιθυμητά εκπαιδευτικά αποτελέσματα αλλά και να καθορίσει το συνολικό πλαίσιο της εκπαίδευσης. Παράλληλα στους οργανισμούς τοπικής αυτοδιοίκησης ανήκει η ευθύνη της οργάνωσης και λειτουργίας αρκετών βαθμίδων εκπαίδευσης όπως τα νηπιαγωγεία (förskola), τα δημοτικά (grundskola) και τα γυμνάσια (gymnasieskola) καθώς και τους φορείς δημοτικής εκπαίδευσης ενηλίκων (kommunal vuxenutbildning) γνωστότερα και ως Komvux. Επίσης οι δήμοι αναλαμβάνουν τη λειτουργία κέντρων εκπαίδευσης μεταναστών (svenska undervisning för invandrare, sfi). Η τριτοβάθμια εκπαίδευση παρέχεται από τα κρατικά πανεπιστήμια (universitet) και τα κρατικά κολέγια (högskolor) αλλά και από αντίστοιχα ιδιωτικά ιδρύματα. Τα πανεπιστήμια και τα κολέγια μαζί με τους δήμους, οικονομικά και εμπορικά επιμελητήρια καθώς και ανεξάρτητους εκπαιδευτικούς οργανισμούς παρέχουν και υπηρεσίες ανώτερης επαγγελματικής εκπαίδευσης (yrkeshögskolan). Κάθε χρόνο οι φορείς αυτοί καταθέτουν τα προγράμματα κατάρτισης που έχουν εκπονήσει στον Σουηδικό Οργανισμό για την Ανώτερη Επαγγελματική Εκπαίδευση (Myndigheten för yrkeshögskolan) έτσι ώστε αυτά να αποτελέσουν μέρος του συστήματος επαγγελματικής εκπαίδευσης με ισχύ για 2 έως 5 χρόνια (Eurydice, 2024).

Ένας συνολικός στόχος του εκπαιδευτικού συστήματος στη Σουηδία είναι η ενίσχυση της κουλτούρας των μαθητών για διαρκή και εφ' όρου ζωής μάθηση. Αυτό εκφράζεται, για παράδειγμα, μέσω των προγραμμάτων σπουδών της υποχρεωτικής και της ανώτερης δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης. Η Σουηδία έχει ένα συνεκτικό σύστημα εκπαίδευσης ενηλίκων που αποτελείται από τη δημοτική και ανοικτή εκπαίδευση ενηλίκων (folkbildning). Η ανώτερη εκπαίδευση και η ανώτερη επαγγελματική εκπαίδευση είναι δωρεάν και οι πολίτες της Σουηδίας δικαιούνται οικονομικής ενίσχυσης για μεταπτυχιακές σπουδές (studiemedel) έως το έτος που συμπληρώνουν τα 60 έτη. Το σύστημα υποστήριξης των σπουδών είναι ίσο για όλους και χορηγείται

αρχικά ανεξάρτητα από την οικονομική κατάσταση των γονιών ή της οικογένειας (Eurydice, 2024).

Το Κοινοβούλιο της Σουηδίας, η Κυβέρνηση και το υπουργείο Εκπαίδευσης και Έρευνας καθορίζουν τους εθνικούς στόχους για την ανώτερη δευτεροβάθμια εκπαίδευση (συμπεριλαμβανομένης της επαγγελματικής εκπαίδευσης). Το Κοινοβούλιο της Σουηδίας ενέκρινε το 2010 νόμο που περιλαμβάνει διατάξεις για όλες τις μορφές εκπαίδευσης και καθορίζει το δικαίωμα των μαθητών στην εκπαίδευση. Η Κυβέρνηση φέρει τη συνολική ευθύνη για το εκπαιδευτικό σύστημα και καθορίζει για όλα τα επίπεδα εκπαίδευσης το πλαίσιο πολιτικής μέσω κανονισμών, περιεχομένου προγραμμάτων και προσανατολισμού για τα προγράμματα ΕΕΚ και την ανώτερη εκπαίδευση, καθώς και για τα σχολεία όσον αφορά τα θεμελιώδη μαθήματα. Το Υπουργείο Εκπαίδευσης και Έρευνας είναι υπεύθυνο για τον μεγαλύτερο αριθμό των τομέων της εκπαίδευσης, συμπεριλαμβανομένης της ανώτερης δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης, της ανώτερης επαγγελματικής εκπαίδευσης και της εκπαίδευσης ενηλίκων. Εντός του πλαισίου των εθνικών επαγγελματικών προγραμμάτων ανώτερης δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης, ωστόσο, οι πάροχοι εκπαίδευσης έχουν και μια ευελιξία για τοπική προσαρμογή και μπορούν να δημιουργήσουν εξειδικευμένα και στοχευμένα προγράμματα κατάρτισης που ανταποκρίνονται στις περιφερειακές και τοπικές ανάγκες της αγοράς εργασίας. Αναφορικά με τη χρηματοδότηση, η μη τυπική (ανοικτή) εκπαίδευση ενηλίκων, που παρέχεται από φορείς εκπαίδευσης ενηλίκων και κρατικά πανεπιστήμια, χρηματοδοτείται κυρίως με πόρους από το Κράτος, τις περιφέρειες και τους δήμους. Περίπου το 70% των επιχορηγήσεων που παρέχονται σε φορείς εκπαίδευσης ενηλίκων και κρατικά πανεπιστήμια προέρχονται από το Κράτος και βασίζονται στις προϋποθέσεις που καθορίζονται στον Κανονισμό για τις επιχορηγήσεις του Κράτους για την εκπαίδευση ενηλίκων. Το Σουηδικό Εθνικό Συμβούλιο για την Εκπαίδευση Ενηλίκων (Folkbildningsrådet) είναι υπεύθυνο για τη διανομή των

επιχορηγήσεων του Κράτους, καθώς και για την παρακολούθηση και αξιολόγηση (Cedefop, 2023).

Πέρα από τις σημαντικές επενδύσεις στην ΕΕΚ, χαρακτηριστικό της Σουηδίας είναι ο ενεργός ρόλος και η επίγνωση των κοινωνικών εταίρων στα εκπαιδευτικά θέματα. Η νομοθεσία προβλέπει την ύπαρξη συμβουλίων και συναντήσεων με εκπροσώπους των κοινωνικών εταίρων και της βιομηχανίας για τον καλύτερο σχεδιασμό και την υλοποίηση των προγραμμάτων της ΕΕΚ. Παραδείγματα περιλαμβάνουν τα Εθνικά Συμβούλια Προγράμματος από την Εθνική Υπηρεσία Εκπαίδευσης και το Συμβούλιο Αγοράς Εργασίας από το Εθνικό Γραφείο Ανώτερης Εκπαίδευσης. Αυτά τα συμβούλια φαίνεται να λειτουργούν ως μέσα κοινωνικού διαλόγου για την αξιολόγηση της παρεχόμενης εκπαίδευσης και, καθώς περιλαμβάνουν εκπροσώπους των κοινωνικών εταίρων, της βιομηχανίας και των εθνικών ή περιφερειακών αρχών, μπορούν να συμβάλλουν στη βελτίωση της σύνδεσης της εκπαίδευσης με την αγορά εργασίας. Το κράτος έχει διασφαλίσει τη συμμετοχή των κοινωνικών εταίρων και σε τοπικό επίπεδο, καθώς κάθε εκπαιδευτική δομή υποχρεούται να οργανώνει τουλάχιστον ένα τοπικό συμβούλιο. Επιπλέον, στη Σουηδία αναπτύσσονται πρωτοβουλίες για τη δημιουργία συμβουλίων ή προγραμμάτων κατάρτισης χωρίς κρατική παρέμβαση καθώς πολλές τοπικές εταιρείες και βιομηχανικοί οργανισμοί είναι ενεργοί στην ΕΕΚ (Πουλτίδου, 2019).

5.2 Το παράδειγμα των ΗΠΑ

Εμείς, ο Λαός των Ηνωμένων Πολιτειών, για να δημιουργήσουμε μία τελειότερη ένωση, να εγκαθιδρύσουμε δικαιοσύνη, να εξασφαλίσουμε ηρεμία στο εσωτερικό, να παράσχουμε για την κοινή μας άμυνα, να προωθήσουμε τη

γενική ευημερία και να διασφαλίσουμε τις ευλογίες της ελευθερίας για εμάς και τους απογόνους μας, ορίζουμε και θεσμοθετούμε αυτό το Σύνταγμα των Ηνωμένων Πολιτειών της Αμερικής. (Σύνταγμα των Ηνωμένων Πολιτειών, 1787)

Η συνταγματική ιστορία των Ηνωμένων Πολιτειών συνδέεται άμεσα με τη θέσπιση και την εφαρμογή ενός πρωτότυπου Συντάγματος για την εποχή του, το οποίο παραμένει ισχύον και αποτελεί σήμερα το παλαιότερο σύνταγμα στον κόσμο. Τον Μάιο του 1787, 11 χρόνια μετά τη Διακήρυξη της Αμερικανικής Ανεξαρτησίας, 55 εκπρόσωποι των πρώην βρετανικών αποικιών συναντήθηκαν στη Φιλαδέλφεια. Ο σκοπός ήταν να αντιμετωπιστούν τα αδύναμα σημεία της Συνομοσπονδίας ανεξάρτητων πολιτειών που είχαν ιδρυθεί αμέσως μετά την απόσχιση από τον αποικιακό ζυγό. Υπήρχε η ανάγκη για μια ισχυρή κεντρική εξουσία με τα αναγκαία μέσα για να εργαστεί για το κοινό καλό, χωρίς ωστόσο να παραβιάζεται η ελευθερία των ξεχωριστών πολιτειών στη διαχείριση των υποθέσεών τους (Ελ Σαέρ, 2017).

Ωστόσο στο κείμενο του συντάγματος των Ηνωμένων Πολιτειών της Αμερικής δεν υπάρχει κάποια αναφορά για την παιδεία ή την εκπαίδευση των πολιτών καθώς τα θέματα αυτά αφορούσαν περισσότερο τοπικά της πολιτείες. Κατά καιρούς όμως ψηφίστηκαν αρκετοί νόμοι με θέμα την επαγγελματική εκπαίδευση και κατάρτιση. Η ΕΕΚ στις Ηνωμένες Πολιτείες αποτελεί ένα υψηλά κατακερματισμένο και πολύπλοκο σύστημα που μπορεί να χωριστεί σε τέσσερις κύριους τομείς όπου λαμβάνει χώρα: α) λύκεια, β) διετείς κολέγια, γ) εκπαίδευση εντός του χώρου εργασίας και δ) μαθητεία. Σε όλους αυτούς τους τομείς μπορεί κανείς να βρει διάφορες μορφές επαγγελματικής εκπαίδευσης όσον αφορά την εκπαιδευτική κατάσταση, την εξειδίκευση και την οργάνωση. Στις αρχές του προηγούμενου αιώνα, ο Taylor επινόησε την επιστημονική προσέγγιση της διαχείρισης της εργασίας, εμπνευσμένος από τις βιομηχανικές ανάγκες αποτελεσματικότητας και την ιδέα της ανάλυσης της εργασίας στα απλούστερα

στοιχεία της. Με τον τρόπο αυτό της οργάνωσης της εργασίας, η βιομηχανία δεν χρειαζόταν ένα ευρέως ειδικευμένο εργατικό δυναμικό, αλλά εργαζόμενους εκπαιδευμένους σε μία συγκεκριμένη λειτουργία. Επιπλέον, τα κόστη για την επαγγελματική εκπαίδευση κατά τη διάρκεια της εργασίας ήταν πολύ χαμηλότερα από το κόστος επένδυσης σε ένα πρόγραμμα μαθητείας. Συνεπώς, η εκπαίδευση κατά τη διάρκεια της εργασίας αναπτύχθηκε από τη βιομηχανική οργάνωση της μαζικής παραγωγής και έγινε η σημαντικότερη μορφή αρχικής επαγγελματικής εκπαίδευσης για τους νέους που δεν προορίζονταν για πανεπιστήμιο. Παράλληλα η ιδέα των προγραμμάτων μαθητείας εισήχθη στις Ηνωμένες Πολιτείες από Βρετανούς και Γερμανούς μετανάστες. Με την αυξανόμενη βιομηχανοποίηση, η ζήτηση για ένα σύστημα μαθητείας που περιλαμβάνει τόσο τη θεωρητική όσο και την πρακτική εκπαίδευση αυξήθηκε. Η Επιτροπή για τη Βιομηχανική Εκπαίδευση του Εθνικού Συνδέσμου Κατασκευαστών (NAM) πρότεινε ένα τέτοιο σύστημα το 1910. Το 1911 περάστηκε ο Νόμος Περιεκτικής Μαθητείας, που θεσπίζει υποχρεωτική συμμετοχή σε επαγγελματικά σχολεία. Μετά τον Πρώτο Παγκόσμιο Πόλεμο, η οικονομία των Ηνωμένων Πολιτειών βίωσε μια περίοδο ανθούσας οικονομικής δραστηριότητας με αυξανόμενη ζήτηση για ειδικά επαγγέλματα, η οποία έπρεπε να ικανοποιηθεί από τις εγχώριες πηγές λόγω της μείωσης της μετανάστευσης. Μια συνασπισμένη ομάδα οργανώσεων εργοδοτών, συνδικάτων, εκπροσώπων του εκπαιδευτικού συστήματος και κυβερνητικών υπηρεσιών πίεσε την ομοσπονδιακή κυβέρνηση να ενισχύσει τις προσπάθειες για τη βελτίωση της επαγγελματικής εκπαίδευσης. Αποτέλεσμα ήταν ο Νόμος Εθνικής Μαθητείας του 1937, ένα πρότυπο συντομίας καθώς περιλαμβάνει μόλις πέντε παραγράφους, σύμφωνα με τον οποίο ο προβλεπόμενος ρόλος της κυβέρνησης περιλαμβάνει την ανάπτυξη προτύπων μαθητείας σε συνεργασία με τη βιομηχανία. Αργότερα το 1994 ψηφίζεται ο Νόμος Ευκαιριών Μετά το Σχολείο, μία προσπάθεια να καθιερωθεί ένα συνολικό σύστημα επαγγελματικής εκπαίδευσης ως

μέρος της στρατηγικής ανάπτυξης του εργατικού δυναμικού. Αυτή η ομοσπονδιακή νομοθεσία συμπληρώθηκε από άλλους δύο σημαντικούς νόμους: τον Νόμο Goals 2000: Educate America και τον Νόμο Εθνικών Προτύπων Δεξιοτήτων. Η κύρια σύνδεση μεταξύ μιας στρατηγικής αλλαγής του συστήματος και διαφόρων θεσμών σε ομοσπονδιακό, πολιτειακό και τοπικό επίπεδο ήταν η ανάπτυξη προτύπων δεξιοτήτων και ακαδημαϊκών προδιαγραφών (Cedefop, 2001).

Σήμερα λειτουργούν οι επαγγελματικές σχολές, οι οποίες ποικίλλουν στην ονομασία τους και σε άλλες πιο θεμελιώδεις πτυχές τους ανάλογα με την πολιτεία στην οποία έχουν την έδρα τους. Πολλές από τις σχολές που οργανώνονται με οικονομική υποστήριξη της ομοσπονδίας ονομάζονται επαγγελματικά λύκεια ή επαγγελματικές σχολές. Προσφέρουν ένα πρόγραμμα που επιτρέπει στους μαθητές να συμμετέχουν σε αθλητικές, μουσικές και άλλες δραστηριότητες, μαζί με τους μαθητές των ακαδημαϊκών λυκείων. Σε ορισμένες περιπτώσεις, οι απόφοιτοι μπορεί να πληρούν τις προϋποθέσεις για είσοδο στο πανεπιστήμιο, ενώ ο κύριος στόχος της επαγγελματικής εκπαίδευσης είναι να προετοιμάσει τους καταρτιζόμενους για την απασχόληση. Τα περισσότερα προγράμματα σπουδών έχουν διάρκεια τριών ετών και συνήθως δέχονται μαθητές μετά την ολοκλήρωση της ενάτης τάξης (εφόσον έχουν ολοκληρώσει τη δευτεροβάθμια εκπαίδευση). Σε ορισμένες περιπτώσεις, οι σχολές δέχονται και μαθητές που έχουν ολοκληρώσει την όγδοη τάξη, ενώ άλλες θέτουν την ηλικία των 16 ετών ως απαραίτητη προϋπόθεση εισαγωγής. Παράλληλα, υπάρχει σημαντική ανάγκη για τεχνικούς και άλλους ειδικούς για να καλύψουν θέσεις κάτω από το επίπεδο των μηχανικών και άλλων προσώπων με πανεπιστημιακή εκπαίδευση, θέσεις ωστόσο που απαιτούν περισσότερη προετοιμασία από το λύκειο. Η ανάγκη αυτή αφορά πεδία όπως η επίβλεψη, ο έλεγχος, οι βοηθοί έρευνας, οι βοηθοί παραγωγής και ο σχεδιασμός. Τα προγράμματα εκπαίδευσης για αυτούς τους τεχνικούς ρόλους μπορεί να ποικίλουν σε διάρκεια από λίγες εβδομάδες έως αρκετά χρόνια, αν και ο συνήθης χρόνος διάρκειας

είναι από ένα έως δύο έτη, ξεκινώντας συνήθως μετά την αποφοίτηση από το λύκειο. Ιδιωτικά τεχνικά ινστιτούτα, κάποια με πολυετή παρουσία, διαδραματίζουν κρίσιμο ρόλο στην παροχή τεχνικής εκπαίδευσης ενώ ορισμένα πανεπιστήμια ιδρύουν επίσης τεχνικά ινστιτούτα για να ανταποκριθούν στην αυξανόμενη ζήτηση για εξειδικευμένες δεξιότητες (Novak, 2007).

5.3 Παραδείγματα άλλων χωρών

Στην Ιαπωνία, η εκπαίδευση ενηλίκων θεωρείται μέρος της δια βίου μάθησης. Η σύγχρονη φάση της εκπαίδευσης ενηλίκων στην Ιαπωνία ξεκίνησε το 1949 με την έγκριση του Νόμου για την Εκπαίδευση Ενηλίκων. Ο νόμος ίδρυσε κέντρα εκπαίδευσης ενηλίκων σε διάφορες κοινότητες σε όλη την Ιαπωνία και παρείχε στις τοπικές αρχές μερική κυβερνητική επιδότηση για την εφαρμογή των διατάξεών του (Fuwa, 2001). Η δια βίου μάθηση είναι ένα είδος «επιβίωσης» για την ιαπωνική κοινωνία, διότι αποτελεί καίριο μέσο για την αντιμετώπιση αρκετών ζητημάτων που είναι κρίσιμης κοινωνικής σημασίας καθώς μπορεί να βοηθήσει την Ιαπωνία να προσαρμοστεί και να αντιμετωπίσει το πρόβλημα της πληθυσμιακής γήρανσης, να βελτιώσει τη δημιουργία κοινοτήτων και να προσαρμοστεί στις οικονομικές αλλαγές. Στην Ιαπωνία υπάρχει ένας αυξανόμενος αριθμός ηλικιωμένων που διαθέτουν περισσότερο εισόδημα και χρόνο για δραστηριότητες δια βίου μάθησης. Οι πολιτικές στοχεύουν να ελαχιστοποιήσουν τις φυσικές ανάγκες φροντίδας αυτής της ομάδας βοηθώντας τους να αναπτύξουν έναν σκοπό ζωής μετά τη συνταξιοδότηση και η συμμετοχή σε δραστηριότητες δια βίου μάθησης είναι ένας τρόπος για να επιτευχθεί αυτός ο στόχος. Η κοινωνική εκπαίδευση, μια συνισταμένη της δια βίου μάθησης, θεωρείται μέσο για τη διατήρηση και ενίσχυση των ιαπωνικών πολιτιστικών παραδόσεων που έχουν χάσει την επίδραση τους στην κοινωνία με την αυξανόμενη

παγκοσμιοποίηση. Οι συνεχείς κοινωνικές και οικονομικές αλλαγές, καθώς και η ανάγκη για απόκτηση νέων γνώσεων και δεξιοτήτων για να παραμείνουν στο ρυθμό αυτών των αλλαγών, έχουν επίσης προκαλέσει την ανάγκη για δια βίου μάθηση στην Ιαπωνία. Επιπλέον, οι υπεύθυνοι για τη χάραξη των εκπαιδευτικών πολιτικών θεωρούν την προώθηση της δια βίου μάθησης ως αναγκαία για την αντιμετώπιση των επιβλαβών επιπτώσεων του προσανατολισμού της κοινωνίας τους στις ακαδημαϊκές πιστοποιήσεις. Το εκπαιδευτικό σύστημα υφίσταται μεταρρυθμίσεις για την προώθηση της μάθησης σε όλα τα στάδια της ζωής και για τη διασφάλιση ότι διάφοροι τύποι μάθησης αξιολογούνται κατάλληλα (Young & Rosenberg, 2006).

Στο Ηνωμένο Βασίλειο και ειδικότερα μετά το Brexit του 2020 δημιουργούνται νέες πολιτικές που προωθούν τη δια βίου μάθηση και την επαγγελματική εκπαίδευση. Ανάμεσα σε αυτές είναι το πρόγραμμα Lifelong Loan Entitlement (LLE) το οποίο θα τεθεί σε ισχύ το 2025. Το LLE είναι μέρος των μεταρρυθμίσεων της κυβέρνησης για τη μεταπτυχιακή εκπαίδευση και κατάρτιση μετά τα 18, με στόχο να υποστηρίξει περισσότερους εργαζόμενους αλλά και ανέργους να έχουν πρόσβαση σε μαθήματα υψηλής ποιότητας που καλύπτουν τις ανάγκες των εργοδοτών και που θα τους εξασφαλίσουν καλές θέσεις εργασίας. Από το 2025, το LLE θα προσφέρει στους πολίτες ένα δάνειο αξίας £37,000 το οποίο μπορεί να χρησιμοποιηθεί ευέλικτα κατά τη διάρκεια της εργασιακής τους ζωής για την πληρωμή σύντομων μαθημάτων, ενοτήτων ή ολόκληρων προγραμμάτων σπουδών, είτε σε κολέγια είτε σε πανεπιστήμια. Το πρόγραμμα θα δημιουργήσει περισσότερη ευελιξία για τους ανθρώπους να αποφασίζουν πότε θέλουν να σπουδάσουν, καθ' όλη τη διάρκεια της καριέρας τους, βοηθώντας τους να αναβαθμίζονται και προχωρούν. Παράλληλα τα πανεπιστήμια και τα κολέγια θα υποχρεούνται να χρησιμοποιούν ένα νέο τρόπο υπολογισμού του μέγιστου επιπέδου διδάκτρων που μπορούν να χρεώσουν για διάφορα μαθήματα. Θα καθιστά την τιμολόγηση ενοτήτων και σύντομων μαθημάτων αναλογική, ώστε όλοι οι

φοιτητές να έχουν πρόσβαση σε αυτά τα μαθήματα σε δίκαιη τιμή, ενθαρρύνοντας περισσότερους πολίτες να μελετούν ευέλικτα με τρόπο που τους ταιριάζει (The Education Hub, 2023).

Στη Ρωσία το σύνταγμα στο άρθρο 37 για την εργασία ορίζει ότι: «1. Η εργασία είναι ελεύθερη. Καθένας έχει το δικαίωμα να χρησιμοποιεί ελεύθερα τις εργασιακές του δεξιότητες και να επιλέγει το είδος της δραστηριότητας του και του επαγγέλματος του», ωστόσο δεν φαίνεται να αναφέρει κάτι συγκεκριμένο αναφορικά με την ανάπτυξη του δυναμικού μέσω της επαγγελματικής εκπαίδευσης (Παυλόπουλος 2017). Ο Νόμος "Περί Εκπαίδευσης Ενηλίκων στη Ρωσική Ομοσπονδία", που εγκρίθηκε από τη Κοινοβουλευτική Συνέλευση (Δούμα) το 2002, δεν τέθηκε ποτέ σε ισχύ. Αυτό το νομοσχέδιο επέβαλλε στις κρατικές και διοικητικές αρχές συγκεκριμένες ευθύνες για τη δημιουργία ενός περιβάλλοντος παροχής μη τυπικής εκπαίδευσης για διάφορα τμήματα του πληθυσμού (συμπεριλαμβανομένων όχι μόνο αυτών που είναι σε ενεργή ηλικία, αλλά και συνταξιούχων, ατόμων με αναπηρία και ευάλωτων ομάδων), αλλά οι αρχές δεν εξέφρασαν προθυμία να αναλάβουν αυτήν την υποχρέωση. Επιπλέον, οι ειδικοί πιστεύουν ότι μέρος των λειτουργιών της μη τυπικής εκπαίδευσης (όπως η ανάπτυξη του ανθρώπινου κεφαλαίου, των ατομικών ικανοτήτων και της αυτοπραγμάτωσης, η δημιουργία και ανάπτυξη της πολιτικής κοινωνίας και η υποστήριξη των δημοκρατικών θεσμών) βρίσκονται εκτός του πεδίου δράσης των κυβερνητικών αρχών. Ορισμένες περιοχές και αυτοδιοικητικές οργανώσεις της Ρωσικής Ομοσπονδίας προσπάθησαν να αναθεωρήσουν τη νομοθεσία περί Εκπαίδευσης Ενηλίκων (Σχέδιο Νόμου στην Κρασνογιάρσκ, Σχέδιο Νόμου Αγίας Πετρούπολης). Κάποια από αυτά τα σχέδια εξετάστηκαν επανειλημμένα, ωστόσο, κανένα από αυτά δεν εγκρίθηκε, δεν υποστηρίχθηκε ποτέ από τις τοπικές αρχές και δεν τέθηκε ποτέ σε ισχύ, για διάφορους λόγους. Μέχρι σήμερα, το κύριο επίσημο έγγραφο που καθορίζει την έννοια «Εκπαίδευση Ενηλίκων» είναι το Πλαίσιο του

Στοχοθετημένου Ομοσπονδιακού Προγράμματος Ανάπτυξης Εκπαίδευσης για τα Έτη 2006-2010. Ωστόσο, αναφέρεται επίσης ως συνεχόμενη εκπαίδευση «η αύξηση της εκπαιδευτικής ικανότητας ενός ατόμου (γενική και επαγγελματική)». Έτσι, φαίνεται ότι ολόκληρος ο πόρος της μη τυπικής εκπαίδευσης βρίσκεται εκτός του νόμου (ΕΑΕΑ, 2011).

6. Δυνατότητες Κατοχύρωσης, Συμπεράσματα

Στο τελευταίο αυτό κεφάλαιο θα αναλυθούν τα συμπεράσματα της έρευνας και θα γίνει μία πρόταση για τη συνταγματική κατοχύρωση του δικαιώματος στην επαγγελματική εκπαίδευση και κατάρτιση καθώς και στη συμβουλευτική επαγγελματικού προσανατολισμού.

6.1 Υπάρχει η ανάγκη της συνταγματικής κατοχύρωσης;

Όπως έχει αναλυθεί στο πλαίσιο αυτής της έρευνας, υπάρχει μία πληθώρα νομοθετημάτων στην ελληνική νομική πραγματικότητα που αφορούν τα ζητήματα της ΕΕΚ και της ΣυΕΠ αλλά δεν υπάρχει μία σαφής συνταγματική διάταξη που να ορίζει τους σκοπούς και τους στόχους που έχουν οι ενέργειες αυτές καθώς και τις μεθόδους εφαρμογής τους. Η ανάγκη για συνταγματική κατοχύρωση της δια βίου μάθησης εξαρτάται από την εκτίμηση της κοινωνίας και της πολιτικής ηγεσίας, καθώς επιδρά άμεσα στην κοινωνική δομή και την ανάπτυξη των πολιτών. Συνήθως, η δια βίου μάθηση θεωρείται θεμελιώδους σημασίας για την προσαρμογή των ατόμων στις διαρκείς αλλαγές στην οικονομία και την τεχνολογία, ανταποκρινόμενη στις νέες απαιτήσεις της σύγχρονης κοινωνίας ενώ βασικός της σκοπός είναι η προώθηση της ανάπτυξης της οικονομίας, η ενίσχυση της προσαρμοστικότητας του ανθρώπινου δυναμικού στις αλλαγές και η βελτίωση της απασχολησιμότητας, ιδίως για όσους διαθέτουν χαμηλά προσόντα, συμβάλλοντας στη μείωση των κοινωνικών ανισοτήτων (Κόκκος, 2021).

Η συνταγματική κατοχύρωση της δια βίου μάθησης δεν αποτελεί μόνο ένα νομικό πλαίσιο, αλλά και ένα ισχυρό μήνυμα προς την κοινωνία σχετικά με τη σημασία της σε όλες τις φάσεις της ζωής. Η ενσωμάτωση αυτής της αρχής στο Σύνταγμα ενισχύει την προσπάθεια για τη δημιουργία διαρκών προγραμμάτων δια βίου μάθησης,

εξασφαλίζοντας παράλληλα την ισότητα πρόσβασης σε όλους, ανεξαρτήτως ηλικίας και κοινωνικής θέσης. Ωστόσο, η αποτελεσματική εφαρμογή αυτής της έννοιας εξαρτάται από πολλούς παράγοντες, συμπεριλαμβανομένου του πολιτικού πολιτισμού, των εκπαιδευτικών πολιτικών και των κοινωνικοοικονομικών συνθηκών. Πέραν της συνταγματικής προστασίας, η συνταγματική κατοχύρωση θα οδηγούσε στην αποδοτικότερη εφαρμογή των πολιτικών και στη σταθερότητα των στόχων τους. Επίσης όπως φάνηκε από την ανάλυση των σχετικών πολιτικών στο πέρασμα του χρόνου παρουσιάζεται μεγάλη μεταβλητότητα των αναγκών και των στόχων αναφορικά με την ΕΕΚ και τη ΣυΕΠ ενώ αρκετά μεγάλη είναι και η κινητικότητα των αρμοδιοτήτων στον τομέα αυτό με την ευθύνη να μοιράζεται ανάμεσα στο Υπουργείο Παιδείας και το Υπουργείο Εργασίας τα οποία καθιερώνουν κάθε φορά νέους φορείς εποπτείας.

Η Ελλάδα αποτελεί μέλος της Ευρωπαϊκής Ένωσης, μιας ένωσης κρατών που από την ίδρυση της είχε ως σκοπό τη δημιουργία ενός ενιαίου οικονομικού χώρου ελεύθερης μεταφοράς αγαθών και υπηρεσιών αλλά και πολιτών. Οι πολίτες της ΕΕ είναι ελεύθεροι όχι μόνο να ταξιδέψουν σε οποιαδήποτε χώρα της ζώνης Σένγκεν αλλά έχουν και το δικαίωμα να αναζητήσουν μόνιμη εργασία σε κάθε χώρα της ένωσης, σχεδόν ισότιμα με τους μόνιμους κατοίκους των χωρών αυτών. Το γεγονός αυτό οδήγησε την ΕΕ στην χάραξη νέων πολιτικών με στόχο έναν ενιαίο Ευρωπαϊκό Χώρο Εκπαίδευσης μέσα στον οποίο τα αποτελέσματα της εκπαιδευτικής διαδικασίας κάθε βαθμίδας θα είναι ομοιογενή και συγκρίσιμα. Αφενός τέτοιες πολιτικές σε υπερεθνικό επίπεδο καθιστούν της συνταγματικές διατάξεις αναφορικά με την παιδεία (εφόσον παρουσιάζουν χαρακτηριστικά σύγκρουσης) επισφαλείς, καθώς όπως είδαμε οι κανονιστικές διατάξεις του ευρωπαϊκού δικαίου συνήθως εφαρμόζονται κατά προτεραιότητα σε σχέση με τις εθνικές. Αφετέρου όμως οι συνταγματικές διατάξεις

καθίστανται και ιδιαιτέρως σημαντικές για τη διατήρηση του εθνικού χαρακτήρα των κρατών μελών μέσα σε ένα συνεχώς μεταβαλλόμενο περιβάλλον παγκοσμιοποίησης.

Η ίδια η ΕΕ παράλληλα αποτελεί μέλος, και μάλιστα από τα πιο ισχυρά, της παγκόσμιας οικονομίας και λειτουργεί μέσα σε ένα περιβάλλον παγκόσμιου ανταγωνισμού. Αυτό έχει ως αποτέλεσμα οι πολιτικές της ΕΕ αναφορικά με την παιδεία αλλά κυρίως όσον αφορά την επαγγελματική κατάρτιση, μιας και βρίσκεται στον πυρήνα του οικονομικού ενδιαφέροντος, να μεταβάλλονται συχνά όταν μεταβάλλονται αντίστοιχα και οι οικονομικοί στόχοι μιας προγραμματικής περιόδου. Για τον λόγο αυτό οι πολιτικές σχετικά με την παιδεία χαράσσονται συνήθως με έναν μέσο-βραχυπρόθεσμο προγραμματικό ορίζοντα σε αντίθεση για παράδειγμα με κάποιες πολιτικές για το περιβάλλον και το κλίμα που έχουν ορίζοντα πολλών δεκαετιών.

Μέσα σε αυτό το περιβάλλον συνεχών αλλαγών στον τομέα της επαγγελματικής εκπαίδευσης η συνταγματική κατοχύρωση της ως κοινωνικό και ατομικό δικαίωμα θα λειτουργούσε ως ένας φάρος προς την κατεύθυνση της ανάπτυξης του ανθρώπινου κεφαλαίου μέσα από τη δια βίου μάθηση.

6.2 Υπάρχει ο χώρος;

Η συνταγματική αναθεώρηση του άρθρου 16 αποτελεί θέμα του πολιτικού διαλόγου εδώ και τουλάχιστον τρεις δεκαετίες στην Ελλάδα. Σύμφωνα με το άρθρο 16 απαγορεύεται η ίδρυση και λειτουργία ανώτατων εκπαιδευτικών ιδρυμάτων από ιδιώτες και αυτό έχει οδηγήσει στο κρατικό μονοπώλιο της ανώτατης εκπαίδευσης. Τα επιχειρήματα υπέρ της αναθεώρησης στηρίζονται στο παγκόσμιο περιβάλλον μέσα στο οποίο δρα η ελληνική οικονομία και στο γεγονός ότι οι περισσότερες χώρες έχουν και ιδιωτικά πανεπιστήμια από τα οποία έχουν αποφοιτήσει και χιλιάδες Έλληνες φοιτητές.

Υπάρχει δηλαδή το επιχείρημα του διαφυγόντος κέρδους που σε συνδυασμό με το άρθρο 5 που μιλά για την ελεύθερη οικονομική ανάπτυξη του ατόμου οδηγεί στη σκέψη για την ίδρυση των ιδιωτικών πανεπιστημίων είτε μέσω συνταγματικής αναθεώρησης είτε μέσω ενός νομοθετήματος που θα ανοίξει τον δρόμο. Από την άλλη πλευρά τα επιχειρήματα κατά της ίδρυσης ιδιωτικών πανεπιστημίων εκφράζουν τον φόβο της μελλοντικής υποχρηματοδότησης των δημοσίων ανωτάτων εκπαιδευτικών ιδρυμάτων που δεν θα μπορέσουν να επιβιώσουν με όρους οικονομικού ανταγωνισμού, οξύνοντας τις κοινωνικές ανισότητες και καθιστώντας το συνταγματικά κατοχυρωμένο δικαίωμα στην τριτοβάθμια εκπαίδευση για όλους, κενό γράμμα.

Μέσα σε αυτό το κλίμα πολιτικού διαλόγου που εντείνεται το τελευταίο διάστημα, παρουσιάζεται όμως μία σημαντική ευκαιρία για τη συνταγματική κατοχύρωση του δικαιώματος στην επαγγελματική κατάρτιση και εκπαίδευση καθώς και στη συμβουλευτική επαγγελματικού προσανατολισμού. Σε μία ενδεχόμενη προσπάθεια συνταγματικής αναθεώρησης με αφορμή το άρθρο 16, θα ήταν σημαντικό να συμπεριληφθεί και μια πρόταση για μια συνταγματική διάταξη που θα καθιέρωνε τη δια βίου μάθηση ως ένα κοινωνικό και ατομικό δικαίωμα. Η διάταξη αυτή θα μπορούσε να συμπεριληφθεί είτε μέσα στο άρθρο 16 είτε στο άρθρο 22 που αφορά την εργασία.

6.3 Πως θα μπορούσε να κατοχυρωθεί συνταγματικά

Το συνταγματικό κείμενο όπως φάνηκε μέσα από την παρούσα έρευνα είναι αρκετά δύσκολο να αναθεωρηθεί και οι διαδικασίες αναθεώρησης του κρατούν συνήθως αρκετά χρόνια. Από το 1975 έως και σήμερα έχουν γίνει ελάχιστες αναθεωρήσεις με τις περισσότερες από αυτές να μην παρουσιάζουν ευρύτητα. Οι περισσότερες διατάξεις του συντάγματος αφορούν πολιτειακά ζητήματα και ζητήματα

κοινωνικών και ατομικών θεμελιωδών δικαιωμάτων που μένουν αναλλοίωτα στο χρόνο. Υπάρχουν όμως και πιο ειδικές διατάξεις που κάποιες φορές χρήζουν επικαιροποίησης καθώς υπάρχει μεταβολή στην ορολογία ή στο διεθνές περιβάλλον σε σχέση με το θέμα που αφορούν. Όπως φάνηκε μέσα από τη παρούσα έρευνα η αλλαγή της ορολογίας σε σχέση με τα θέματα που αφορούν τη δια βίου μάθηση και εκπαίδευση είναι αρκετά συχνή και για το λόγο αυτό μία συνταγματική διάταξη που αφορά τα θέματα θα κινδύνευε σε σύντομο χρονικό διάστημα να κριθεί αναχρονιστική.

Μία διάταξη όμως που θα έθετε το θέμα τη δια βίου μάθησης και εκπαίδευσης με τρόπο που να διακηρύττει τους σκοπούς της και τους στόχους της θα μείωνε αισθητά τον κίνδυνο. Μια τέτοια διάταξη θα καθιστούσε σαφές και ισχυρό το μήνυμα προς την κοινωνία σχετικά με τη σημασία της. Παραδείγματα συνταγματικών αναφορών υπάρχουν στα συνταγματικά κείμενα κάποιων χωρών. Ένα παράδειγμα συνταγματικής αναφοράς υπάρχει στο σύνταγμα της Εσθονίας στο άρθρο 29 για την Εργασία, με την πρόταση «Το κράτος οργανώνει την επαγγελματική κατάρτιση και βοηθά τα άτομα που αναζητούν εργασία, στην εύρεση εργασίας». Επίσης στο Σύνταγμα τη Μάλτας στο άρθρο 12 αναφέρει: «1. Το κράτος προστατεύει την εργασία. 2. Μεριμνά για την επαγγελματική εκπαίδευση ή επαγγελματική κατάρτιση και εξέλιξη των εργαζομένων». Ενώ τέλος στο Φιλανδικό Σύνταγμα αναφέρεται: «Οι διατάξεις σχετικά με το δικαίωμα κατάρτισης που προάγει την απασχολησιμότητα καθορίζονται με νόμο» (Παυλόπουλος, 2017).

Αρχικά φαίνεται ότι σε όσα συνταγματικά κείμενα υπάρχει αναφορά της επαγγελματικής κατάρτισης αυτή γίνεται κυρίως σε άρθρα που αφορούν το δικαίωμα στην εργασία. Επίσης οι αναφορές αυτές εξασφαλίζουν τις θετικές ενέργειες του κράτους να μεριμνά και να οργανώνει την κατάρτιση και την εύρεση εργασίας, χωρίς να χρησιμοποιούν όρους που κινδυνεύουν να χάσουν την χρησιμότητα τους και να χαρακτηριστούν στο άμεσο μέλλον άκαιρες. Μία διατύπωση θα μπορούσε λοιπόν να

είναι: «Το κράτος μεριμνά και οργανώνει την επαγγελματική εκπαίδευση και κατάρτιση με σκοπό την εξέλιξη των εργαζομένων, προάγει την απασχολησιμότητα και συμβάλλει στην εύρεση εργασίας για τους ανέργους». Μία τέτοια διάταξη θα είχε θέση περισσότερο στο άρθρο 22 για την Εργασία. Αναλύοντας την προτεινόμενη διάταξη παρατηρείται ότι με τη χρήση του ρήματος «μεριμνά» δηλώνεται η θετική στάση που πρέπει να έχει το κράτος αλλά και εξασφαλίζεται ότι το κράτος θα προχωρά στη λήψη μέτρων και στον σχεδιασμό των κατάλληλων ενεργειών προς αυτή τη κατεύθυνση. Με την χρήση του ρήματος «οργανώνει» δηλώνεται η ανάγκη το κράτος να εποπτεύει τις ενέργειες αυτές είτε προέρχονται από την ιδιωτικό είτε από τον δημόσιο τομέα. Χρησιμοποιώντας τις λέξεις «με σκοπό την εξέλιξη των εργαζομένων» δηλώνεται καθαρά ότι ο κύριος σκοπός της διάταξης αυτής είναι το όφελος των εργαζομένων μέσα από την προσωπική τους εξέλιξη. Η αναφορά στην «απασχολησιμότητα» δηλώνει τη σημασία που έχει για την κοινωνία, την οικονομία και για το κράτος η εφαρμογή της πρώτης παραγράφου του άρθρου 22 ότι «η εργασία αποτελεί δικαίωμα που προστατεύεται από το Κράτος που μεριμνά για τη δημιουργία συνθηκών απασχόλησης όλων των πολιτών». Τέλος με την πρόταση «συμβάλλει στην εύρεση εργασίας για τους ανέργους» δηλώνεται η υποχρέωση του Κράτους να προγραμματίζει και να εφαρμόζει τις κατάλληλες πολιτικές με σκοπό την πάταξη της ανεργίας μέσα και από την συμβουλευτική επαγγελματικού προσανατολισμού των ανέργων.

Μια τέτοια διάταξη θα μπορούσε να ενσωματωθεί στο συνταγματικό κείμενο μέσα από μία αναθεωρητική διαδικασία του άρθρου 22. Θα δημιουργούσε τον χώρο και την προοπτική για την εξέλιξη του θεσμού της επαγγελματικής κατάρτισης ως του μοναδικού τρόπου προστασίας αλλά και ανάπτυξης του ανθρώπινου δυναμικού στη χώρα και θα έβαζε τα θεμέλια για την δημιουργία και εφαρμογή μία διαχρονικότερης πολιτικής μέσα πάντοτε στα πλαίσια που ορίζονται από τα ενωσιακά κείμενα.

7. Προτάσεις για περαιτέρω έρευνα

Η έρευνα αυτή θα μπορούσε να αποτελέσει εφαλτήριο για περαιτέρω διεύρυνση από μελλοντικούς ερευνητές αναφορικά με τις δυνατότητες που υπάρχουν για να υπάρξει συνταγματική κατοχύρωση των θεσμών της δια βίου μάθησης, της επαγγελματικής κατάρτισης και της συμβουλευτικής επαγγελματικού προσανατολισμού.

Μία τέτοια έρευνα θα μπορούσε να είναι βασισμένη σε ένα δομημένο ερωτηματολόγιο με δείγμα είτε τους συμμετέχοντες σε δράσεις επαγγελματικής κατάρτισης και εκπαίδευσης, είτε σε ενήλικες που δεν συμμετέχουν σε τέτοιες δράσεις, είτε ακόμα και σε ανέργους ωφελούμενους επιδοτούμενων προγραμμάτων κατάρτισης. Ο ερευνητικός στόχος της έρευνας αυτής θα ήταν να διερευνήσει τα κίνητρα που οδηγούν τους ενήλικες στη συμμετοχή τους σε ενέργειες επαγγελματικής κατάρτισης καθώς και να ερευνηθεί εάν υπάρχει οποιαδήποτε συσχέτιση των κινήτρων αυτών με την απουσία συνταγματικής κατοχύρωσης.

Η έρευνα αυτή θα μπορούσε τέλος να βασιστεί στην φιλοσοφία της φαινομενολογίας, σε περίπτωση ειδικά που πραγματοποιηθεί από έναν ερευνητή με εμπειρία στον χώρο της εκπαίδευσης ενηλίκων. Έτσι θα επιτραπεί στον ερευνητή να χρησιμοποιήσει τις δικές του εμπειρίες, που πιθανόν να είναι κοινές με εκείνες των συμμετεχόντων, προκειμένου να διεξάγει μία δομική ανάλυση του τι είναι πιο συνηθισμένο, πιο οικείο και πιο αυτονόητο στον χώρο της επαγγελματικής κατάρτισης (Van Manen, 1997)

Βιβλιογραφία

- Αλιβιζάτος, Ν. (2007). *Πέρα από το 16. Τα πριν και τα μετά*. Μεταίχμιο.
- Αναστασιάδης, Γ. (1992). *Η της Τρίτης Σεπτεμβρίου Εν Αθήναις Εθνική Συνέλευση 1843-1844*. University Studio Press.
- Βασιλείου, Δ. (2023). *Σύνταγμα Ερμηνεία κατ' άρθρο, Άρθρο 22*. Ηλεκτρονική έκδοση.
- Βενιζέλος, Ε. (2021). *Μαθήματα Συνταγματικού Δικαίου*. Σάκκουλα.
- Βεργίδης, Δ. (2005). Κοινωνικές και οικονομικές διαστάσεις της εκπαίδευσης ενηλίκων. Δ. Βεργίδης & Ε. Πρόκου, *Σχεδιασμός, Διοίκηση, Αξιολόγηση προγραμμάτων Εκπαίδευσης Ενηλίκων. Στοιχεία Κοινωνικο-οικονομικής Λειτουργίας και Θεσμικού Πλαισίου*. Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο.
- Βλαχόπουλος, Σ. (2023). *Σύνταγμα Ερμηνεία κατ' άρθρο, Άρθρο 16*. Ηλεκτρονική έκδοση.
- Γενική Γραμματεία της Κυβέρνησης, (2013). *Το Ευρωπαϊκό Δίκαιο στην Ελλάδα*. Εθνικό Τυπογραφείο.
- ΓΣΕΕ, (2013). *ΚΑΤΑΡΤΙΣΗ, ΑΠΑΣΧΟΛΗΣΗ, ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ Διερεύνηση της σύνδεσης της επαγγελματικής κατάρτισης με την απασχόληση*. Ηλεκτρονική έκδοση.
- ΔΥΠΑ, (2023). *Συμβουλευτικής Τεχνικών Αναζήτησης Εργασίας*. <https://www.dypa.gov.gr/symbuleftikes-yposthriktikes-drasis?tab=simvoyleftiki-tekhnikwn-anazitisis-erghasias-tae>
- Ελ Σαέρ, Μ. (2017). *Το Πολιτικό Σύστημα των Ηνωμένων Πολιτειών της Αμερικής υπό το πρίσμα του Συντάγματος*, Τμήμα Πολιτικής Επιστήμης και Ιστορίας. Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών.
- ΕΟΠΠΕΠ, *Εθνικό Πλαίσιο Προσόντων*.

- ΕΟΠΠΕΠ, (2015). *Επαγγελματικό περίγραμμα του συμβούλου σταδιοδρομίας / επαγγελματικού προσανατολισμού.*
- ΕΟΠΠΕΠ, (2015). *Παρακολούθηση της πορείας των αποφοίτων της Επαγγελματικής Εκπαίδευσης και Κατάρτισης στην αγορά εργασίας.*
- ΕΟΠΠΕΠ, (2021). *Παρακολούθηση της πορείας των αποφοίτων της Επαγγελματικής Εκπαίδευσης και Κατάρτισης στην αγορά εργασίας.*
- ΕΟΠΠΕΠ, (2023). *Τι είναι Συμβουλευτική και Επαγγελματικός Προσανατολισμός.*
- Ευρυγένης, Δ. & Μανιτάκης, Α. (1986). *Η συνταγματική προστασία της ιδιωτικής επαγγελματικής ή άλλης ειδικής εκπαίδευσης.* Σακουλά.
- Ευρωπαϊκή Επιτροπή, (2017). *Γενική Διεύθυνση Επικοινωνίας*, Fontaine, P., Η Ευρώπη σε 12 μαθήματα, Publications Office. <https://data.europa.eu/doi/10.2775/235936>
- Ευρωπαϊκή Επιτροπή, COM(2020) 625. Ανακοίνωση της Επιτροπής προς το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, το Συμβούλιο, την Ευρωπαϊκή Οικονομική και Κοινωνική Επιτροπή και την Επιτροπή των Περιφερειών σχετικά με την υλοποίηση του Ευρωπαϊκού Χώρου Εκπαίδευσης έως το 2025.
- Ευρωπαϊκή Επιτροπή, (2023). *Ευρωπαϊκό Έτος Δεξιοτήτων 2023.* https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/priorities-2019-2024/europe-fit-digital-age/european-year-skills-2023_e1
- Ευρωπαϊκή Επιτροπή, (2020). *Πρωτοβουλίες για την επαγγελματική εκπαίδευση και κατάρτιση.* <https://education.ec.europa.eu/el/education-levels/vocational-education-and-training/about-vocational-education-and-training>
- Ευρωπαϊκή Επιτροπή, (Ανακοίνωση, 0274/2020). *Ευρωπαϊκό Θεματολόγιο δεξιοτήτων για βιώσιμη ανταγωνιστικότητα, κοινωνική δικαιοσύνη και ανθεκτικότητα.*

- Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο και Συμβούλιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης, Οδηγία 2018/958.
σχετικά με τον έλεγχο αναλογικότητας πριν από τη θέσπιση νέας νομοθετικής κατοχύρωσης των επαγγελματιών.
- Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο και Συμβούλιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης, Κανονισμός 765/2008
για τον καθορισμό των απαιτήσεων διαπίστευσης και εποπτείας της αγοράς όσον αφορά την εμπορία των προϊόντων και για την κατάργηση του κανονισμού (ΕΟΚ) αριθ. 339/93 του Συμβουλίου.
- Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο και Συμβούλιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης, Κανονισμός 2021/817
για τη θέσπιση του προγράμματος «Erasmus+»: το πρόγραμμα της Ένωσης για την εκπαίδευση και την κατάρτιση, τη νεολαία και τον αθλητισμό, και για την κατάργηση του κανονισμού (ΕΕ) αριθ. 1288/2013.
- Ευρωπαϊκό Συμβούλιο, (2020). *Έκτακτη Σύνοδος 10/20.*
- Καϊδατζής, Α. (2012). Το δικαίωμα δωρεάν παιδείας μεταξύ (συνταγματικού) δικαίου και (νομοθετικής) πολιτικής. Με αφορμή την απόφαση για τα δίδακτρα στις μεταπτυχιακές σπουδές, *Θεωρία και Πράξη Διοικητικού Δικαίου* (ΘΠΔΔ) μηνιαία έκδοση
https://www.constitutionalism.gr/2558-to-dikaiwma-dwrean-paideias-metaxy-syntagmatikoy-d/#_ftn2
- Καϊδατζής, Α. (2019). *Πώς λειτουργούν τα κοινωνικά δικαιώματα;*,
<https://www.syntagmawatch.gr/my-constitution/pos-leitourgoun-ta-koinonika-dikaiomata/>
- Καραλής, Θ. (2009). Η εξέλιξη της εκπαίδευσης ενηλίκων στην Ελλάδα. Στο Βεργίδης Δ. & Κόκκος Α. (Επιμ.) (2011). *Εκπαίδευση Ενηλίκων: Διεθνείς Προσεγγίσεις και ελληνικές Διαδρομές*. Μεταίχμιο.

- Καραλής, Θ. & Λιντζέρης, Π. (Επιμ.) (2022). *Λεξικό Εκπαίδευσης Ενηλίκων*.
Επιστημονική Ένωση Εκπαίδευσης Ενηλίκων.
- Καραμεσίνη, Μ. & Ιωαννίδης, Γ. (2023). *Ανεργία και Πολιτική Απασχόλησης Θεωρίες, Τυπολογίες, Σχεδιασμός, Αξιολόγηση*. ΚΑΛΛΙΠΟΣ. ΑΝΟΙΚΤΕΣ ΑΚΑΔΗΜΑΪΚΕΣ ΕΚΔΟΣΕΙΣ.
- Κασιμάτης, Γ. (2010). *Η μετάβαση στη Δημοκρατία και το Σύνταγμα του 1975*.
<https://www.constitutionalism.gr/>
- Κασσωτάκης, Μ. (2004). *Συμβουλευτική και Επαγγελματικός Προσανατολισμός, Θεωρία και Πράξη*. Τυποθήτω/Δαρδανός.
- Κατρούγκαλος, Γ. (1998). *Το κοινωνικό κράτος της μεταβιομηχανικής εποχής*, Σάκκουλα.
- Κεπλανίδης, Μ. (2002). *Κοινωνιολογία της Εκπαίδευσης*. Ελληνικά Γράμματα.
- Κικίλιας, Η. (2006). Οι δεξιότητες και η εκπαίδευση ως προσδιοριστικοί παράγοντες της «επιτυχίας» στην αγορά εργασίας: μια κριτική αποτίμηση της ορθόδοξης οικονομικής θεωρίας. *Επιθεώρηση Κοινωνικών Ερευνών*. 119. 200.
- Κοινή Υπουργική Απόφαση των Υπουργών Οικονομικών - Παιδείας και Θρησκευμάτων
υπ' αριθμ. 13173/Κ6/7.2.2022 (ΦΕΚ 617/Β/14.2.2022).
- Κόκκος, Α. (2021). *Η εκπαίδευση και κατάρτιση ενηλίκων στην Ελλάδα*. Διανόσεις.
- Κοντιάδης, Ξ. (2019). *Πώς αλλάζει το Σύνταγμα;*.
<https://www.syntagmawatch.gr/my-constitution/pos-allazi-to-syntagma/>
- Κουτογιώτα, Σ. (2007). *Εκπαίδευση και κοινωνική κινητικότητα στις ανεπτυγμένες μεταβιομηχανικές κοινωνίες με συστηματική αναφορά στην περίπτωση της γερμανικής κοινωνίας*. Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης.

- Κωστής, Κ. (2013). *Τα κακομαθημένα παιδιά της Ιστορίας, Η διαμόρφωση του νεοελληνικού κράτους 18ος-21ος αιώνας*, Πατάκης.
- Μάνεσης, Α. (1982). *Συνταγματικά Δικαιώματα α'. Ατομικές Ελευθερίες*. Σάκκουλα
- Μανιτάκης, Α. (2014). *Ελληνικό Συνταγματικό δίκαιο*. Σάκκουλα.
- Μανιτάκης, Α. (2020). *Ο Ελληνικός Συνταγματισμός 200 χρόνια μετά. Δημοκρατικός. Νεωτερικός. Ακμαίος*, εκδ. ΕΑΠ.
- Μαυρίας, Κ.. (2004). *Συνταγματικό Δίκαιο*, Σάκκουλα.
- Μποτόπουλος, Κ. (2021). *Η υπεροχή του κοινοτικού δικαίου και η επιμονή παραβίασής του*.
<https://www.syntagmawatch.gr/trending-issues/h-yperoxh-tou-koinotikou-dikaiou-kai-h-epimonh-paraviashs-tou/>
- Μπουζιάς, Α. (2020). . *Αφιέρωμα // Δικτατορία των Συνταγματαρχών: Οι συνταγματικοί πειραματισμοί (1967-1974)*
<https://www.syntagmawatch.gr/trending-issues/diktatoria-ton-syntagmatarxon-oi-syntagmatikoi-peiramatismoi-1967-1974/>
- ΝΟΜΟΣ ΥΠ' ΑΡΙΘΜ. 4430/2016 ΦΕΚ 205/Α/31-10-2016.
- Πάγκαλος, Χ. (2017). *Η μετεξέλιξη του παλαιού ΤΕΛ στο σημερινό ΕΠΑΛ*.
<https://www.alfavita.gr/ekpaideysi/211371-i-metexelixa-toy-palaiou-tel-sto-simerino-epal>
- Παπαδοπούλου, Τ. (2015). *Συνταγματικό δίκαιο [Προπτυχιακό εγχειρίδιο]*. Κάλλιπος, Ανοικτές Ακαδημαϊκές Εκδόσεις.
<https://hdl.handle.net/11419/4277>
- Παυλόπουλος, Α. (2017). *Η συνταγματική προστασία της εργασίας (άρθρο 22 § 1 εδ. α' Συντ.) σε περίοδο οικονομικής κρίσης*. Διδακτορική διατριβή, Νομική Σχολή ΑΠΘ.

Παυλόπουλος, Π. (2015). *Το Σύνταγμα μεταξύ Διεθνούς και Ευρωπαϊκού δικαίου. Η ιεραρχία της έννομης τάξης.*

<https://www.lawspot.gr/nomika-nea/paylopoylos-ethniko-syntagma-yperehei-ton-kanonon-toy-diethnoys-dikaiouy>

Πικραμένος, Μ. (2019). *Τι σημαίνει ότι μπορώ να αναπτύξω ελεύθερα την προσωπικότητά μου;*

<https://www.syntagmawatch.gr/my-constitution/ti-simainei-oti-boro-na-anaptyxo-elefthera-tin-prosopikotita-mou/>

Πισσαρίδης, Χ. (2020). ως πρόεδρος Επιτροπής, *Σχέδιο Ανάπτυξης για την Ελληνική Οικονομία*. Τελική Έκθεση.

Πολιτική Υπόθεση Ολομέλειας Αρείου Πάγου *Αρ. 3/1998, 4/12/1998.*

Πολιτικόν Σύνταγμα της Ελλάδος. 1827.

Πουλίδου, Σ. (2019). *Δευτεροβάθμια και Μετα-δευτεροβάθμια Επαγγελματική Εκπαίδευση και Κατάρτιση Ενηλίκων σε Ελλάδα και Σουηδία*. Διπλωματική Εργασία στα πλαίσια του ΠΜΣ «Δια Βίου Μάθηση και Ειδική Αγωγή», του τμήματος Εκπαιδευτικής και Κοινωνικής Πολιτικής, της Σχολής Κοινωνικών, Ανθρωπιστικών Επιστημών και Τεχνών του Πανεπιστημίου Μακεδονίας.

Σιδηροπούλου-Δημακάκου Δ., Αργυροπούλου, Αικ. & Παυλόπουλος, Β. (2008). *Επαγγελματική αναποφασιστικότητα: Τυπολογική προσέγγιση μέσω της Κλίμακας Επαγγελματικής Αναποφασιστικότητας. Σύγχρονα παιδαγωγικά και εκπαιδευτικά θέματα*, Gutenberg.

Συμβούλιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης, (2021/C 66/01). Ψήφισμα του Συμβουλίου *περί στρατηγικού πλαισίου για την ευρωπαϊκή συνεργασία στον τομέα της εκπαίδευσης και*

της κατάρτισης με στόχο τον Ευρωπαϊκό Χώρο Εκπαίδευσης και πέραν αυτού (2021-2030).

Συμβούλιο των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων. 2088/85, *Κανονισμός σχετικά με τα ολοκληρωμένα μεσογειακά προγράμματα.*

Συνθήκη για την Ευρωπαϊκή Ένωση. (1992).

Συνθήκη της Λισαβόνας. (2007).

Σύνταγμα της Ελλάδας. όπως μεταφέρθηκε στη δημοτική γλώσσα με το Β΄ Ψήφισμα της 6ης Μαρτίου 1986 της ΣΤ΄ Αναθεωρητικής Βουλής των Ελλήνων και όπως αναθεωρήθηκε με το Ψήφισμα της 6ης Απριλίου 2001 της Ζ΄ Αναθεωρητικής Βουλής των Ελλήνων, το Ψήφισμα της 27ης Μαΐου 2008 της Η΄ Αναθεωρητικής Βουλής των Ελλήνων και το Ψήφισμα της 25ης Νοεμβρίου 2019 της Θ΄ Αναθεωρητικής Βουλής των Ελλήνων, που δημοσιεύθηκε στο Φ.Ε.Κ. 187/Α΄/28.11.2019.

Σύνταγμα της Ελληνικής Δημοκρατίας,

<https://www.hellenicparliament.gr/UserFiles/f3c70a23-7696-49db-9148-f24dce6a27c8/syn15.pdf>

ΣΥΝΤΑΓΜΑ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ, (2019). Εφημερίδα της Κυβερνήσεως της Ελληνικής Δημοκρατίας,

<https://www.hellenicparliament.gr/UserFiles/f3c70a23-7696-49db-9148-f24dce6a27c8/FEK%20211-A-24-12-2019%20NEO%20SYNTAGMA.pdf>

Σωτηρέλης, Γ. *Εισαγωγή, σε: Η τέταρτη αναθεώρηση του Συντάγματος του 1975.*(2014-2019).Παπαζήσης.

<https://www.constitutionalism.gr/>

Τζιμογιάννης, Α. *Digital literacy and adult learners*, άρθρο στο The SAGE Encyclopedia of Educational Technology, SAGE.

Τρωιάνος, Σπ. & Βλίσσαροπούλου - Καρακώστα, Ι. (2002). *Ιστορία Δικαίου*. Σάκκουλα.

Τσάτσος, Δ. (1988). *Συνταγματικό Δίκαιο*, Σάκκουλα.

Υπουργείο Ανάπτυξης και Επενδύσεων, Γενική Γραμματεία Δημοσίων Επενδύσεων και ΕΣΠΑ, Εθνική Αρχή Συντονισμού, Ειδική Υπηρεσία Συντονισμού και Παρακολούθησης Δράσεων ΕΚΤ, (2020), *Πλαίσιο ποιοτικών προδιαγραφών για τον σχεδιασμό και την υλοποίηση συγχρηματοδοτούμενων από το Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο (ΕΚΤ) προγραμμάτων Συνεχιζόμενης Επαγγελματικής Κατάρτισης (ΣΕΚ)*.

Υπουργείο Παιδείας Δια Βίου Μάθησης και Θρησκευμάτων. (2011). *Εθνικό Πλαίσιο για τη Διασφάλιση της Ποιότητας στη Δια Βίου Μάθηση*.

Υπουργείο Παιδείας και Θρησκευμάτων. (2021). *Στρατηγικό Σχέδιο Επαγγελματικής Εκπαίδευσης Κατάρτισης, Διά Βίου Μάθησης και Νεολαίας*.

Φούρκας, Α. (2004). *Σύνταγμα και παράγωγο κοινοτικό δίκαιο*, [Προπτυχιακό εγχειρίδιο], Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών: Τμήμα Νομικής.

Χαραλαμπίδης, Ι. (1980). *Το Ελληνικό Εκπαιδευτικό Σύστημα*. Αυτοέκδοση.

Χάρτης Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης, (2020).

Χρυσόγονος, Κ. (2006). *Ατομικά και Κοινωνικά Δικαιώματα*. Σάκκουλα.

Χρυσόγονος, Κ. (2016). *Πολιτειολογία*. Σάκκουλα.

Ψήφισμα της Δ' Αναθεωρητικής Βουλής συνταχθέντος νέου Συντάγματος,

<https://www.hellenicparliament.gr/UserFiles/f3c70a23-7696-49db-9148-f24dce6a27c8/syn16.pdf>

N.3879 (Φ.Ε.Κ. 163/21.09.2010, τ. Α').

N. 4111 (Φ.Ε.Κ. 18/25.01.2013, τ. Α').

N. 4115 (Φ.Ε.Κ. 24/30.01.2013, τ. Α').

N. 4485 (Φ.Ε.Κ. 114/04.08.2017, τ. Α').

N.4722 (Φ.Ε.Κ. 177/15.09.2020, τ. Α').

N. 4763 (Φ.Ε.Κ. 254/21.12.2020, τ. Α').

N. 5082 (Φ.Ε.Κ. 9/19.01.2024, τ. Α').

Akhter, N., Ali, M. S., Siddique, M., & Abbas, R. (2021). *Exploring the Role and Importance of Career Counselling in Developing Awareness of Graduate Students' Career Choices during Corvid 19. Multicultural Education*, 7 (11), pp. 603-615.

Borchardt, K.D. (2011). *Το αλφάβητο του δικαίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης, Υπηρεσία Εκδόσεων της Ευρωπαϊκής Ένωσης.*

CEDEFOP. (2014). *European journal of vocational training 23/2001.*

CEDEFOP. (2014). *Terminology of European education and training policy, European center for the development of Vocational Training.*

CEDEFOP. (2023). *SKILLS FORECAST 2023 GREECE.*

CEDEFOP. (2023). *Vocational education and training in Sweden.*

CEDEFOP. (2024). *Next generation skills intelligence for more learning and better matching, Skills anticipation trends, opportunities and challenges in EU Member States.*

Coombs, P. H. (1968). *The World Educational Crisis: A Systems Analysis*. Oxford University Press.

European Association for the education of adults. (2011). *Country Report on Adult Education in Russia*.

European Economic and Social Committee, *Cohesion policy as a fundamental pillar for bringing the EU closer to its citizens and for reducing disparities among EU regions and inequalities among people. The views of organised civil society for the programming period 2021-2027*.

European Training Foundation. (2020). *Single Programming Document 2021 – 2023*

Focus on Spanish Society. (2023), Social Studies Office of Funcas.

Fuwa, K. (2001). *Lifelong education in Japan, a highly school-centered society: educational opportunities and practical educational activities for adults*. International Journal of Lifelong Education.

Eurydice. (2024). *Overview of the Swedish Education System*, <https://eurydice.eacea.ec.europa.eu/national-education-systems/sweden/overview>

Kinkar, V., Põld, M., Ümarik, M., & Õun, T. (2019). *Break: Guidelines for Career Counsellors*. Tallinn: Tallinn Ülikool.

Marx, C. (1867). *Das Kapital, Kritik der politischen Ökonomie*,

Novak, B. (2007). *Vocational education in the United States*, <https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/03057874980000221>

OECD. (2024). *Impact Evaluation of Training and Wage Subsidies for the Unemployed in Greece*.

PISA (2023). *2022 Results The State of Learning and Equity in Education*. OECD.

Taylor, C. (2019). *The Nomad Economy*. *Briefings* (38), pp. 26-35.

The Education Hub, (2023). *Everything you need to know about the Lifelong Learning Bill*,

<https://educationhub.blog.gov.uk/2023/02/02/everything-you-need-to-know->

[about-the-lifelong-learning-bill/](https://educationhub.blog.gov.uk/2023/02/02/everything-you-need-to-know-about-the-lifelong-learning-bill/)

UNESCO (1998). *World Education Report 1998*. UNESCO.

UNESCO (2010b). *Guidelines for TVET policy review (ED/ESB/TVET/2010/02)*.

UNESCO.

Van Manen, M. (1997). *Researching Lived Experience*.

Young, K. & Rosenberg, E. (2006). *Lifelong Learning in the United States and Japan*,

Lifelong Learning Institute review, University of Southern Maine.